

พระคัมภีร์

ชาดก และ อรรถกถาชาดก

บาลี-ไทย

เล่ม ๑๖

(บาลี ภาค ๖ ตอนที่ ๑)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume XVI

(Pāli Part VI First Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๖

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ
ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพลโลกิขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภังค.	วินยปิฎก	มหาวิภังค
วิ. ภิกขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปรีวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปรีปณฺณาสก
ล. ส.	ลัษฺยตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
ล. นิ.	ลัษฺยตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
ล. ขนฺธ.	ลัษฺยตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
ล. สฬา.	ลัษฺยตฺตนิกาย	สฬาตฺตวคฺค
ล. มหา.	ลัษฺยตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
อง. เอกก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	เอกกนิปาต
อง. ทุก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ทุกนิปาต
อง. ติก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ติกนิปาต
อง. จตุกก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	จตุกกนิปาต
อง. ปญฺจก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ปญฺจกนิปาต
อง. ฉกก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ฉกกนิปาต
อง. สตฺตก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	สตฺตกนิปาต
อง. อฏฺฐก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	อฏฺฐกนิปาต
อง. นวก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อญ. ทสก.	อญ. เอกาทสก.	ช. ช.	ช. ธ.	ช. ฉ.	ช. อิติ.	ช. ส.	ช. วิ.	ช. เปต.	ช. เถร.	ช. เถรี.	ช. ชา.	ช. มหา.	ช. จุฬ.	ช. ป.	ช. อ.	ช. พุทธ.	ช. จริยา.	อภ. ส.	อภ. วิ.	อภ. ธา.	อภ. ปุ.	อภ. ก.	อภ. ย.	อภ. ป.	
องค์ตฺตฺรนิกาย	องค์ตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย
ทสกนิปาต	เอกาทสกนิปาต	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย	ชุตฺตฺตฺรนิกาย

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ

คำเต็ม

ส.	สีหฬไปตถก	(ฉบับสิงห์)
ม.	มรุมไปตถก	(ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏสงคีติไปตถก	(ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
รา.	รามณญไปตถก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณไปตถก	(ฉบับไบลานเก่า)
อ.	อิงคสิสไปตถก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า อ.)
ก.	กตถจิไปตถก	(คัมภีร์บางฉบับ)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

๕ a ำ ā ิ i ี ī , u ู ū ะ e ो o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ria
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฉ jha	ญ ña
ฎ ṭa	ฐ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ฝ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	ม̐ ṃ	

FIGURES

๑ 1 ๒ 2 ๓ 3 ๔ 4 ๕ 5 ๖ 6 ๗ 7 ๘ 8 ๙ 9 ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
ก ku	กู kū	เก ke	โก ko

สารบัญ
พระคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๑๖
(บาลี ภาค ๖ ตอนที่ ๑)

เรื่อง	หน้า
เอกาทศกนิบาต	
๑. มาตุโปสกชาดก (๔๕๕)	๑
๑. พรรณนามาตุโปสกชาดก (๔๕๕)	๕
๒. ชุณฺหชาดก (๔๕๖)	๒๐
๒. พรรณนาชุณฺหชาดก (๔๕๖)	๒๕
๓. ธรรมเทพบุตรชาดก (๔๕๗)	๔๑
๓. พรรณนาธรรมเทพบุตรชาดก (๔๕๗)	๔๕
๔. อุทัยชาดก (๔๕๘)	๕๖
๔. พรรณนาอุทัยชาดก (๔๕๘)	๖๓
๕. ปาณียชาดก (๔๕๙)	๙๑
๕. พรรณนาปาณียชาดก (๔๕๙)	๙๕
๖. ยุทธ์ญชชาดก (๔๖๐)	๑๑๒
๖. พรรณนายุทธ์ญชชาดก (๔๖๐)	๑๑๕
๗. ทสฺสชาดก (๔๖๑)	๑๒๙
๗. พรรณนาทสฺสชาดก (๔๖๑)	๑๓๒

(๕๒)

เรื่อง	หน้า
๘. สังฆวชาดก (๔๖๒)	๑๕๕
๘. พรรณนาสังฆวชาดก (๔๖๒)	๑๕๙
๙. สุปปาจรกชาดก (๔๖๓)	๑๗๙
๙. พรรณนาสุปปาจรกชาดก (๔๖๓)	๑๘๓
รวมชาดกที่มีในเอกาทสกนิบาต	๒๐๑

ทวารสกนิบาต

๑. จูฬกุณฑลชาดก (๔๖๔)	๒๐๒
๑. พรรณนาจูฬกุณฑลชาดก (๔๖๔)	๒๐๖
๒. ภัททสาลชาดก (๔๖๕)	๒๑๗
๒. พรรณนาภัททสาลชาดก (๔๖๕)	๒๒๐
๓. สมุททวารณิชาดก (๔๖๖)	๒๖๑
๓. พรรณนาสมุททวารณิชาดก (๔๖๖)	๒๖๕
๔. กามชาดก (๔๖๗)	๒๘๙
๔. พรรณนากามชาดก (๔๖๗)	๒๙๓
๕. ชนสังข์ชาดก (๔๖๘)	๓๑๙
๕. พรรณนาชนสังข์ชาดก (๔๖๘)	๓๒๒
๖. มหากัณหาชาดก (๔๖๙)	๓๓๗
๖. พรรณนามหากัณหาชาดก (๔๖๙)	๓๔๑
๗. โกลิยชาดก (๔๗๐)	๓๖๐
๗. พรรณนาโกลิยชาดก (๔๗๐)	๓๖๖

เรื่อง

หน้า

๘. เมณฑกปัญหาชาดก (๔๗๑)	๓๙๓.
๘. พรรณนาเมณฑกปัญหาชาดก (๔๗๑)	๓๙๗
๙. มหาปทุมชาดก (๔๗๒)	๔๑๓
๙. พรรณนามหาปทุมชาดก (๔๗๒)	๔๑๘
๑๐. มิตตามิตตชาดก (๔๗๓)	๔๔๘
๑๐. พรรณนามิตตามิตตชาดก (๔๗๓)	๔๕๒
รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้	๔๖๑

พระบาลีสถุตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เอกาทสกนิบาต

๑. มาตุโปสกชาดก (๔๕๕)

๑. "ตสฺส นาคสฺส วิปฺปวาเสณ
วิรุฬฺหา สลฺลกีโย ๑ ญฺฐา^๑
กฺรุวิฑฺฑกรวรา ภิสฺสามา^๒ ๑
นิวาเต ปุปฺพิตา ๑ กณฺณนิการา.

๒. โภจิเทว สุวณฺณกาเยรา
นาคราชํ ภรณฺติ ปีณฺฑเพน
ยตฺถ ราชา ราชกุมารโ ว
กวจมฺภิเฬสฺสตี อสมฺภิตฺไ^๓

๑. มาตุโปสกชาดก (๔๕๕)

๑. "ไม้้อยข้าง ไม้มูกมัน ไม้ข้างน้ำ
หญ้างวงข้าง ข้าวฟ่าง และลูกเดือย
งอกงามขึ้นแล้ว เพราะพญาข้างนั้น
พลัดพรากไป อนึ่ง ตันกรรณิการ์
ทั้งหลายที่เชิงเขา ก็ผลิตอกบาน
สะพรั่ง.

๒. พระราชา หรือพระราชากุมาร ประทับ
นั่งบนคอพญาข้างตัวใด ไม่สะดุ้งกลัว
กำจัดเสือกเถาะ ของปัจจามิตร
ทั้งหลาย พระราชาและอำมาตย์ของ
พระราชา ผู้ประดับอาภรณ์อันงดงาม

^๑ น. สลฺลกี ๑ ญฺฐา ๑.

^๒ น. กฺรุวิฑฺฑกรวรา ภิสฺสามา ๑.

^๓ น. ท. อสมฺภิตฺ.

- ย้อมเลี้ยงดูพญาช้างตัวนั้น ด้วย
ก้อนข้าว.
๓. คณฺหาหิ นาค กพลํ
มา นาค กิสโก ภว
พหุณี ราชกิจฺจานิ
ตานี^๑ นาค กริสฺสสสิ.
๓. ดูกรพญาช้างผู้ประเสริฐ เชิญพ่อรับ
คำข้าวเถิด อย่าให้ฝ่ายผมเลย
ราชกิจมีเป็นอันมาก ท่านจะต้องทำ
ราชกิจเหล่านั้น.
๔. ส่า นฺนุ ส่า กปณิกา
อนฺธา อปริณายิกา^๒
ชาณฺ์ ปาเทน สมฺมุตฺติ
คิริ จณฺุโชรณฺ์ ปติ.
๔. นางช้างตัวนั้น เป็นกำพร้า ตาบอด
ไม่มีผู้นำทาง ข้าคงจะสะดุดตอไม้
ล้มลงตรงภูเขาจันทรโศรณะเป็นแน่.
๕. กานฺุ เต ส่า มหานาค
อนฺธา อปริณายิกา
ชาณฺ์ ปาเทน สมฺมุตฺติ
คิริ จณฺุโชรณฺ์ ปติ.
๕. ดูกรพญาช้าง นางช้างตาบอดไม่มี
ผู้นำทาง ข้าคงจะสะดุดตอไม้ล้มลง
ตรงภูเขาจันทรโศรณะตัวนั้น เป็นอะไร
กับท่านหรือ.
๖. มาตา เม ส่า มหาราช
อนฺธา อปริณายิกา
ชาณฺ์ ปาเทน สมฺมุตฺติ
คิริ จณฺุโชรณฺ์ ปติ.
๖. ข้าแต่มหาราช นางช้างตาบอด
ไม่มีผู้นำทาง ข้าคงจะสะดุดตอไม้
ล้มลงตรงภูเขาชื่อจันทรโศรณะ เป็น
มารดาของข้าพระองค์.

^๑ ส. อ. ยานี.

^๒ อ. อปริณายิกา. เอมมุปรีป.

ส. มุตโต ทามาตุ กุณฺุชโร.

๗. มุญจนเถตี มหานาคี
 โยย์ ภรติ มาตรี
 สเมตฺ มาตรา นาโค
 สห สหุเพหิ ภาติภิ.
๘. มุตฺโตว^๑ พุณฺนา นาโค
 กาสีราเชน เปสิโต^๒
 มุหุตฺตํ อสฺสสยิตฺวาน^๓
 อคมา เยน ปพฺพโต.
๙. ตโต โส นินิ^๔ คนฺตุวา
 สิตํ กุณฺชรเสวิตํ
 โสณฺฑาทาย อุทกมาหิตฺวา^๕
 มาตรี อภิสสิญฺจถ.
๑๐. โภยํ อนริโย เทโว
 อกาเลน ปวสฺสสติ
 คโต เม อตฺตโร ปฺตุโต
 โย มยฺหํ ปริจารโก.
๗. ทานทั้งหลาย จงปล่อยพญาช้างที่
 เลี้ยงดูมารดา พญาช้างผู้ประเสริฐ
 จงอยู่ร่วมกับมารดา พร้อมด้วยญาติ
 ทั้งหมดเถิด.
๘. พญาช้างที่พระเจ้ากาสิทรงปล่อยแล้ว
 พอพ้นจากเครื่องผูก พักอยู่ครู่หนึ่ง
 จึงได้ไปยังภูเข.
๙. จากนั้น ก็เดินไปสู่สระบัวอันมี
 น้ำใสเย็น ที่เคยอาศัยอาบกิน
 มาแล้ว เอาจวงดูคนน้ำมารด
 มารดา.
๑๐. ฝนอะไรกันนี้ไม่ดีเลย ตกโดยกาล
 ที่ไม่ควรตก ลูกเกิดจากตัวเรา ผู้
 คอยบำรุงเราไปเสียแล้ว.

^๑ ฉ. มุตฺโต จ.

^๒ ฉ. มุตฺตมาทาย กุณฺชรโร.

^๓ ฉ. ท. มุหุตฺตํ อสฺสสยิตฺวา.

^๔ ฉ. ส. นนินิ.

^๕ ฉ. โสณฺฑาทายุทกมาหิตฺวา.

๑๑. อัญเจहि อมฺม กิ เสสิ

อาคโต ตฺยาหมตฺโรไซ

มุตฺโตมฺหิ กาสีราเชน

เวเทเหน ยสฺสสินา.

๑๒. จิรํ ชีวตุ โส ราชา

กาสินํ ภูทฺวทุมโน

โย เม ปุตุตฺตํ ปโมเจสิ

สํทา วุทฺธมาปจายิกนฺ"ติ.

มาตุโปสกชาดกํ ปจฺมํ.

๑๑. เสิญฺญแม่ลูกขึ้นเกิด จะม้วนนอนอยู่

ทำไม ฉันเป็นลูกของแม่มาแล้ว

พระเจ้ากาสิ ผู้มีพระปรีชาญาณ

มียศ ทรงปล่อยมาแล้ว.

๑๒. พระราชาพระองค์ใด ทรงปล่อยลูก

ของเรา ผู้ประพตฺติอ่อนน้อมต่อ

บุคคลผู้เจริญทุกเมื่อ ขอพระราช

พระองค์นั้น จงทรงมีพระชนมายุ

ยิ่งยืนนาน ทรงบำรุงแคว้นกาสิ

ให้เจริญรุ่งเรืองเถิด".

มาตุโปสกชาดก ที่ ๑.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

เอกาทสกนิบาต

๑. มาตุโปสกชาตกถกถณา (๔๕๕)

ตสฺส นาคสฺส วิปฺปวาเสนาติ
อิทํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
มาตุโปสกภิกฺขุ อารพฺภ กเถสิ.

ปัจจุบันนวดตุ สามชาตกถกถ-
สทิสเมว. สตุถา. ปน ภิกฺขุ
อามนฺเตตฺวา "มา ภิกฺขเว เอตฺ
ภิกฺขุ อชฺชฌายิตถ, ปฺราณกปณฺทิตา.
ติรจฺจนโยนิยํ นิพฺพตฺตาปี มาตรา
วิยฺยตฺตา สตุตฺตาหํ นิราหารตฺยา
สฺสสฺमानา ราชารหํ โภชนํ ลภิตฺวาปี
'มาตรา วินา น ภฺณฺชิสุสฺมา'ติ มาตร

๑. พรรณนามาตุโปสกชาดก (๔๕๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุเลี้ยง
มารดารูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
เพราะพญาช้างนั้นพลัดพรากไป ดังนี้
เป็นต้น.

เรื่องปัจจุบันเหมือนกับเรื่องสามชาดก
นั่นเอง. ก็พระศาสดาตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย
พวกเธออย่าได้กล่าวโทษภิกษุรูปนี้เลย,
บัณฑิตสมัยโบราณ แม้เกิดในกำเนิด
สัตว์ดิรัจฉาน ถูกพรากจากมารดาจึง
ชুবดม เพราะอดอาหารตลอด ๗ วัน
ถึงจะได้โภชนะอันควรค่าแก่พระราช
ก็คิดว่า 'เราปราศจากมารดา จักไม่ยอม
กินอาหาร' เห็นมารดาแล้ว จึงยอม

ทิสฺวาว โคจรั คณฺหีสฺสูติ วตฺวา เตหิ
ยาจิตฺ อตีตํ อหาริ

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเด ตทา โพรสิตฺตฺโต
หิมวตฺตปฺปเทเส หตฺถิโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺตฺวา
สพฺพเสโต อโหสิ อภิรุโป ทสฺสนีโย
ปาสาทิกิโก ลกฺขณสมฺปนฺโน อญฺจฺจตฺตมิกโร^๑
อสีติสทสฺสหตฺถิปริวาริ. โส ชราชิตฺถนฺ
มาตริํ โปเสสิ, มาตา ปนสฺส อญฺธา.
โส มจฺจรมจฺจฺวานิ ผลาผลานิ ปน หตฺถินํ
ทตฺวา มาตฺตฺ สนฺติกํ เปเสสิ.

หตฺถิโน ตสฺสา อทตฺวาว อตฺตนา
ชาทฺนฺติ. โส ปริคฺคณฺหนฺโต ตํ ปวตฺตี
ถตฺวา "ยฺยูถํ จฺจฺจเทตฺวา มาตฺรเมว
โปเสสฺสสามี"ติ รตฺติภาเค อญฺเณสํ
หตฺถินํ อชานนฺตฺวานํ มาตริํ คเหตุวา
จณฺุทฺโรณํ นาม ปพฺพตฺปาทํ คณฺุทฺวา
เอกนิสินี^๒ อฺปนิสฺสฺสาย จิตฺตาย ปพฺพต-

กินอาหาร" อันภิกษุเหล่านั้นทูลอาราธนา
แล้ว จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี ครั้งนั้น
พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดช้าง อยู่ใน
หิมวันตประเทศ เป็นช้างเผือก มีรูปร่าง
งาม น่าดูน่าชม เป็นที่น่าพึงใจ สมบูรณ์
ด้วยลักษณะ เจริญเติบโตตามลำดับ มี
ช้าง ๘๐,๐๐๐ เชือกเป็นบริวาร. พระ
โพธิสัตว์นั้นเลี้ยงมารดาซึ่งแก่หง่อม, อนึ่ง
มารดาของพระโพธิสัตว์นั้นตาบอด. ฝ่าย
พระโพธิสัตว์นั้นให้ผลไม้น้อยใหญ่ มี
รสหวานอร่อยแก่ช้างทั้งหลายแล้ว จึงส่ง
ไปยังสำนักของมารดา.

ช้างทั้งหลาย ไม่เคยให้แก่มารดาของ
พระโพธิสัตว์เลย กินตามลำพังตนเอง.
พระโพธิสัตว์สังเกตดูอยู่ รู้พฤติกรรม
นั้นแล้ว จึงคิดว่า "เราจะทอดทิ้งโขลง
แล้วเลี้ยงดูมารดาแต่ผู้เดียว" ในเวลา
กลางคืน เมื่อช้างเหล่าอื่นไม่รู้ตัวเลย
พามารดาไปยังเชิงเขา ชื่อว่าจันทรโธระ

^๑ น. อิทํ น ทิสฺสติ.

^๒ น. นพินี.

คูหา ย มาตริ จเปตวา โปเสสิ.

พักมารดาไว้ที่บรรพตคูหา ซึ่งอยู่
เรือนลับแห่งหนึ่ง เลี้ยงคูมารดา.

อถโก พาราณสีวันจรโก มคฺคมุโพห
ทิสฺ วุตตเปตฺ อสกุโกนฺโต มหนฺเตน
สทฺเทน ปริเทวิ. โพรสิตฺโต ตสฺส
สทฺทํ สุตฺวา "อโย ปุริโส อนาโธ. น
โย ปน เม ตํ ปฏฺฐึปฺ, ยํ เอส มยิ
จิตฺ อธิ วินฺสเสยฺยา"ติ ตสฺส สนฺตึกํ
คนฺตฺวา ตํ ภเยน ปลายนฺตํ ทิสฺวา
"อมฺโห ปุริส นตฺถิ เต มํ นิสุสฺยา
ภยํ, มา ปลายิ, กสฺมา ตวํ
ปริเทวนฺโต วิจรสฺสิ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สามิ
อหิ มคฺคมุโพห, อชฺช เม สตฺตโม
ทิวโส"ติ วุตฺเต "โห ปุริส มา ภายิ,
อหิ ตํ มนุสฺสเปถ จเปสฺสามิ"ติ ตํ
อตฺตโน ปิฏฺฐิจยํ นิสฺสทาเปตฺวา อรญฺเณ
นีหริตฺวา นินฺตฺติ. โสปี ปาโป "อหิ
นคฺริ คนฺตฺวา รณฺโณ อาโรเจสฺสามิ"ติ
รุกฺขสณฺณํ ปพฺพตฺสณฺณํ กโรนฺโตว
นิรุกฺขมิตฺวา พาราณสี อคฺมาสิ.

ครั้งนั้น พราณป่าชาวเมืองพาราณสี
คนหนึ่ง หลงทางไม่สามารถกำหนดจุดจำ
ทิศทางไว้ จึงร้องไห้คร่ำครวญด้วยเสียง
อันดัง. พระพรอสิตต์ได้ยินเสียงของเขา
แล้วคิดว่า "ชายคนนี้ไม่มีที่พึ่ง, ก็การที่
เรายังอยู่ ชายคนนี้จะพึงพินาศอดวาย
เสียในที่นี้แน่ๆ ไม่เป็นการสมควรแก่เรา
เลย" แล้วจึงไปหาชายคนนั้น เห็นเขา
วิงหนิเพราะความหวาดกลัว จึงถามว่า
"บุรุษผู้เจริญ ท่านจะไม่มีภัย เพราะ
อาศัยเรา, ท่านอย่าหนีไปเลย, เพราะ
เหตุไร ท่านจึงเที่ยวร้องไห้คร่ำครวญเล่า"
เขาตอบว่า "นาย ข้าพเจ้าหลงทาง,
วันนี้เป็นวันที่ ๗ ของข้าพเจ้า" จึงพูดว่า
"บุรุษผู้เจริญ ท่านอย่ากลัวเลย, ข้าพเจ้า
จะนำท่านไปส่งยังถิ่นมนุษย์" แล้วให้
เขานั่งบนหลังของตน พากลับออกจาก
ป่าไป. ฝ่ายพราณใจชั่วคนนั้นคิดว่า
"เรากลับไปถึงพระนครแล้ว จักกราบทูล
แต่พระราชา" ทำต้นไม้และภูเขา
ให้เป็นเครื่องหมายโดยตลอด ออกไปยัง
พระนครพาราณสี.

ตสมิ กาลเ รณฺโณ มงฺคฺลหตฺถิ
 กาลมกาสิ. ราชชา "สเจ เกนจิ กตฺถจิ
 อุปฺวยฺหิ^๑ กาทฺถุ ยุตฺตฺรฺโป หตฺถิ ทิฏฺฐโ
 อตฺถิ, โส อาจิกฺขตฺถ"ติ เกรี จารฺยาเปสิ.
 โส ปุริโส ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา "มยา
 เทว ตุมฺหากํ อุปวโยห ภาวิตฺถ ยุตฺตฺรฺโป
 สพฺพเสโต สีลวา หตฺถิราชชา ทิฏฺฐโ,
 อนํ มคฺคํ เทเสสฺสามิ, มยา สทฺธิ
 หตฺถาจรียํ เปเสตฺวา ตํ คณฺหาเปถา"ติ
 อาห.

ราชชา "สาธฺม"ติ "อิมํ มคฺคฺทฺเทสฺก"^๒
 กตฺวา อรณฺณํ คณฺตฺวา อิมินา วุตฺตํ
 หตฺถินาคํ อาเนถา"ติ เตน สทฺธิ
 มหฺนฺเตน ปริวารเณ หตฺถาจรียํ เปเสสิ.
 โส เตน สทฺธิ คณฺตฺวา โพรสิตฺตํ
 นิสินี ปวิสิตฺวา โคจรี คณฺหนฺตํ ปสฺสิ.

ในเวลานั้น ข้างมงคลของพระราชา
 ได้ล้มลง. พระราชาทรงให้ตีกลองป่าว
 ประกาศว่า "ถ้าหากว่า ใครเห็นข้าง
 มีรูปร่าง สมควรที่จะขึ้นระวางเป็นข้าง
 พระราชพาหนะมีอยู่ในที่ไหน, ผู้นั้น
 จงบอก". พระวานคนนั้นจึงเข้าไปเฝ้า
 พระราชากราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ
 ข้าพระองค์เห็นพญาข้างเผือก มีศีล
 มีรูปร่างสมควร เป็นพระราชพาหนะ
 ของพระองค์, ข้าพระองค์จะชี้ทาง,
 ขอพระองค์จงส่งความข้านไป พร้อมกับ
 ข้าพระองค์ ให้จับพญาข้างเผือก
 ตัวนั้นมา".

พระราชาทรงรับว่า "ดี" แล้วจึงตรัสว่า
 "ท่านทั้งหลาย จงให้ชายคนนี้นำทางไปป่าว
 นำข้างตัวประเสริฐที่พระวานคนนั้นบอกมาเถิด"
 ทรงส่งความข้างพร้อมกับปริวาร เป็น
 จำนวนมากไปกับพระวานคนนั้น. เขาไป
 พร้อมกับความข้างนั้น เห็นพระโพธิสัตว์
 เข้าไปหลบหาอาหารอยู่.

^๑ จ. โอปวยฺหิ.

^๒ จ. มคฺคฺทฺเทสฺก.

๑. "ตสฺส นาคสฺส วิปฺปวาเสณ
 วิรุฬฺหํ สลฺลภึโย จ ญฺชฺชา
 กุรุวิเนทกรรวรา ภิสสามา จ
 นิวาเต ปุปฺพิตา จ กณฺณิการา."

๒. โภจิวเท สฺวณฺณกายนฺรา
 นาคราชํ ภรณฺติ ปิณฺฑเพน
 ยตฺถ ราชา ราชนฺมาโร วา
 กวจฺมภึหฺสฺสตี อสมฺภิตฺ"ติ."

ตตฺถ วิรุฬฺหาตี วฑฺฒิตา นาม,
 นตฺเตตฺถ สํสโยตี อาสีสฺวเสเนวมาห.^๑

๑. "ไม้้ออยข้าง ไม้้มูกมัน ไม้้ข้างน้ำว
 หน้างวงข้าง ข้าวฟ้าง และลูกเด็อย
 งอกงามขึ้นแล้ว เพราะพญาข้างนั้น
 พลัดพรากไป อนึ่ง ต้นกรรณิการ์
 ทั้งหลายที่เชิงเขา ก็ผลิดอกบาน
 สะพรั่ง."

๒. พระราชา หรือพระราชกุมาร ประทับ
 นั่งบนคอกพญาข้างตัวใด ไม่สะดุ้งกลัว
 กำจัดเสื่อเกราะ ของปัจจามิตร
 ทั้งหลาย พระราชา และอำมาตย์
 ของพระราชา ผู้ประดับอาภรณ์
 อันงดงาม ย่อมเลี้ยงดูพญาข้างตัวนั้น
 ด้วยก้อนข้าว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า งอกงาม
 ความว่า แม่ข้าง กล่าวด้วยอำนาจ
 แห่งความหวังว่า ไม้้ออยข้าง ไม้้มูกมัน
 ไม้้ข้างน้ำว หน้างวงข้าง ข้าวฟ้าง และ
 ลูกเด็อย เจริญแล้ว คือว่า ไม่มีความ
 สงสัยในข้อนี้.

^๑ ฉ. อสฺสย.

สลลภโย จ ฎฐชาติ อินุทสาธรุกษา
 จ ฎฐชรุกษา จ. ฎฐวินุทกรวรา
 ภิสสามาติ ฎฐวินุทรุกษา จ กรรวร-
 นามกานี มหาติณานี จ ภิสานี จ
 สามกานี จาติ อตุโธ. เอเต จ
 สพุเพ อิทานี วฑุฒิสุสนุตีติ ปรีเทเวติ.

นิวาเตติ ปพุพตปาเท. ปุปฺพิตาติ มม
 ปุตุเตน สาชา ภณฺชิตฺวา อชาทียมานา
 กณฺณิการา จ ปุปฺพิตา ภวิสฺสนุตีติ
 วุตฺตํ โหติ.

โกจิเทวาติ กตฺตจฺเทว คาเม วา
 นครเ วา.

สุวณฺณกาเยวติ สุวณฺณาภรณา ราช-
 ราชมหามตฺตา.

ภรฺนติ ปิณฺฑเทนาติ อชฺช มาตุโปสกํ
 นาคราชํ ราชาเรหฺสฺส โภชนสฺส
 สุวฑุฒิเตน ปิณฺฑเทน โปเสนฺติ.

ยตฺถาติ ยสฺมี นาคราชา ราชา
 นิสฺสีทิตฺวา.

คำว่า ไม้้อยข้างและไม้้มกมัน ได้แก่
 ไม้ข้างน้ำว และไม้โมกมัน. คำว่า
 ไม้้อยข้าง หย้างวงข้าง ข้าวฟ้าง
 และลูกเดือย ความว่า ไม้ข้างน้ำว
 หย้างวงข้าง ข้าวฟ้าง และลูกเดือย.
 แม่ข้างร้องให้คร่ำครวญว่า ก็คราวนี้ต้นไม้
 เหล่านั้นทั้งปวง ก็จักเจริญงอกงาม.

บทว่า ที่เชิงเขา ได้แก่ ที่ตีนเขา. คำว่า
 ผลิดอกบานสะพรั่ง มีคำอธิบายว่า
 ต้นกรรณิการ์ ที่ลูกของเราหักกิ่งลงแล้ว
 ยังไม่ได้กิน ก็จักผลิดอกบานสะพรั่ง.

คำว่า ที่ใดที่หนึ่ง ความว่า ในหมู่บ้าน
 หรือในพระนครแห่งใดแห่งหนึ่ง.

คำว่า ผู้ประดับด้วยอาภรณ์อันงดงาม
 ได้แก่ พระราชาและมหาอำมาตย์ของ
 พระราชาผู้ประดับด้วยอาภรณ์อันงดงาม.

คำว่า เลี้ยงดูด้วยก้อนข้าว ความว่า
 วันนี้ อิศรชนเลี้ยงพญาข้างผู้เลี้ยงมารดา
 ด้วยก้อนข้าวของหลวงที่ราชบุรุษปรุงไว้
 ดีแล้ว.

คำว่า บนคอข้างตัวใด ความว่า
 พระราชาประทับนั่งบนคอพญาข้างตัวใด.

กวจมภิเสฐสตีติ สงคามํ ปวิสิตฺวา
 ปัจจามิตฺตานํ กวจํ อภิหนิเสฐตี
 ภินฺทุเสฐตีติ. อิทํ วุตฺตํ โหติ ยตฺถ
 มม ปุตฺเต นิสินฺุโน ราชา วา
 ราชกุมาริ วา อสํกีโต^๑ หุตฺวา
 สมฺปตฺตานํ กวจํ หนิเสฐตี, ตํ เม
 นาคราชานํ สุวณฺณภรณา อชฺช
 ปิณฺฑเทน ภรณฺตีติ.

หตุถาจรียปิ อนฺุตฺรามคฺเคว
 วตฺตมาโน ๑ รณฺุโย สาสนํ เปเสสิ.
 ราชานครํ อลงฺการาเปสิ. หตุถาจรียปิ
 โพิธิตฺตํ กตคณฺุฑปริภณฺุฑํ อลงฺกต-
 ปฺฏิยตฺตํ หตฺถิสาลํ เนตฺวา วิจิตฺตสาณฺิยา
 ปรีกฺขิปาเปตฺวา อฺุปริ วิจิตฺตานิ
 พนฺุธาเปตฺวา รณฺุโย อาโรจาเปสิ.
 ราชานานคฺุครสโกชนํ อาทาย
 อาคณฺุตฺวา โพิธิตฺตตฺถสฺ. อทาสิ. โส
 "มาตฺรํ วิตฺวา โคจฺรํ น คณฺุหิสฺสุสามี"ติ

คำว่า จักก้าจัดเสื่อเกราะ ความว่า
 พระราชาหรือพระราชกุมาร เข้าสู่สงคราม
 แล้วจักก้าจัด คือ จักก้าทำลายเสื่อเกราะ
 ของปัจจุามิตรทั้งหลาย. อธิบายว่า พระ
 ราชาหรือพระราชกุมารนั่งเหนือช้างลูก
 ของเราใด แล้วไม่สะดุ้ง จักก้าจัด
 เสื่อเกราะของข้าศึกผู้ประจัญหน้า, วันนั้น
 พระราชาและอำมาตย์ของพระราชา
 ผู้ประดับด้วยอาภรณ์อันงดงาม ย่อม
 เลี้ยงดูพญาช้างลูกของเรานั้นด้วยก้อนข้าว.

ฝ่ายความูข้าง ขณะเดินมาใน
 ระหว่างทางนั่นเอง สงสาลันไปถวาย
 พระราชา. พระราชาทรงรับสั่งให้ประดับ
 ตกแต่งพระนคร. แม้ความูข้างนำ
 พระโพธิสัตว์ไปยังโรงช้าง ซึ่งทำการ
 ประพรมด้วยของหอมประดับตกแต่งแล้ว
 ให้กันผ้ามาบสีสวยสด และให้ซึ่งผ้ามาบ
 งามตระการไว้เบื้องบนเสร็จแล้ว ให้
 กราบทูลแต่พระราชา. พระราชาทรงถือ
 โภชนะมีรสเลิศนานาชนิดมาพระราชทาน
 แต่พระโพธิสัตว์. พระโพธิสัตว์คิดว่า "เรา
 ปราศจากมารดา จักไม่กินอาหาร" จึงไม่

^๑ น. อจมภิโต.

ปิณฑุ น คณฺหิ. อถ นํ ยาจนฺโต
ราชา ตติยํ คาถมาห

ยอมกินข้าว. ที่นั่น พระราชาเมื่อจะ
อ้อนวอนพระโพธิสัตว์นั้น จึงตรัสคาถา
ที่ ๓ ว่า

๓. "คณฺหาหิ นาค กพลํ
มา นาค กิสโก ภว
พหุณี ราชกิจฺจจานิ
ตานิ นาค กริสฺสสสี"ติ.

๓. "ดูกรพญาช้างผู้ประเสริฐ เชิญพอรับ
คำข้าวเถิด อย่าให้ฝ่ายจอมเลย
ราชกิจมีเป็นอันมาก ท่านจะต้องทำ
ราชกิจเหล่านั้น".

ตํ สุตฺวา โพธิสฺสโต จตฺตถํ คาถมาห

พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้น แล้วจึงกล่าวคาถา
ที่ ๔ ว่า

๔. "สา นฺน สา กปณิกา
อนฺธา อปริณายิกา
ขานฺถุ ปาเทน สมฺภูตฺติ
คิริ จณฺโฑรณํ ปตี"ติ.

๔. "นางช้างตัวนั้น เป็นกำพ้อ ตาบอด
ไม่มีผู้นำทาง. ข้าคงจะสะดุดตอไม้
ล้มลงตรงภูเขาคันโทरणะเป็นแน่".

ตตฺถ สา นฺน สาทิ มหาราช
นฺน สา เอสา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นางช้าง
ตัวนั้น ความว่า ช้างแต่มหाराชเจ้า
นางช้าง นั้นนั้น.

กปณิกาทิ ปุตฺตวิโยเคน กปณฺา.

คำว่า กำพ้อ ได้แก่ เป็นกำพ้อเพราะ
พลัดพรากจากบุตร.

ขานฺนฺนฺติ ตตฺถ ตตฺถ ปตีตฺรฺกฺขกฺลิ่งคฺริ.

คำว่า ตอไม้ ได้แก่ ท่อนไม้ที่ล้มอยู่ใน
ที่นั้น ๆ.

ขมฺภูติติ ปริเทวมานา ตตฺถ ตตฺถ
ปาเทน โปถนฺตี นฺน ปาเทน หนฺติ.

คำว่า สะดุด ความว่า นางข้างนั้นเมื่อ
ร้องคร่ำครวญ ขาสะดุด คือ ขาเตะถูก
ในทีนั้น ๆ เป็นแน่.

จณฺโฑรณํ ปตีติ จณฺโฑรณปฺพุตตานิขฺชี,
ปฺพุตตปาเท ปริพนฺทมานาติ อตุโธ.

คำว่า ล้มลงตรงภูเขาจันโฑรณะ
ความว่า ผู้มุ่งหน้าตรงต่อภูเขา
จันโฑรณะ, ล้มกลิ้งลงที่เชิงเขา.

อถ นํ ราชชา ปุจฺจนฺโต ปญฺจํ
คาถมาห

ต่อมา พระราชาเมื่อจะตรัสถาม
พระโพธิสัตว์นั้น จึงตรัสคาถาที่ ๕ ว่า

๕. "กา นฺ เต สา มหานาค
อนฺธา อปริณายิกา
ชาณฺ์ ปาเทน ขมฺภูติ
คิริ จณฺโฑรณํ ปตี"ติ.

๕. "ดูกรพญาข้าง นางข้างตาบอดไม่มี
ผู้นำทาง ข้าคงจะสะดุดต่อไม้ล้มลง
ตรงภูเขาจันโฑรณะตัวนั้น เป็นอะไร
กับท่านหรือ".

โพธิสฺสโต ญฺจํ คาถมาห

พระโพธิสัตว์ก็กล่าวคาถาที่ ๖ ว่า

๖. "มาตา เม สา มหาราช
อนฺธา อปริณายิกา
ชาณฺ์ ปาเทน ขมฺภูติ
คิริ จณฺโฑรณํ ปตี"ติ.

๖. "ข้าแต่มหาราช นางข้างตาบอด
ไม่มีผู้นำทาง ข้าคงจะสะดุดต่อไม้
ล้มลงตรงภูเขา ชื่อจันโฑรณะตัวนั้น
เป็นมารดาของข้าพระองค์".

ราชา ญฺจฺจคาถาย ตมตฺถํ สุตฺวา
มฺนุจาเปนฺโต สตฺตมํ คาถมาห

พระราชาทรงสดับเนื้อความคาถา
ที่ ๖ นั้นแล้ว เมื่อจะรับสั่งให้ปล่อย จึง
ตรัสคาถาที่ ๗ ว่า

๙. ตโต โส นิลินิ คนตุวา
 สิตัง กุณฺชรเสวิตัง
 โสณฺททาย อุทกมาหิตฺวา
 มาตรํ อภิสึญฺจถา"ติ.

โส กิร นางโค พนฺธนา มุตฺโต
 โถกั วิสฺमितฺวา รมฺโถว ทสฺราชมฺม-
 คาถาย รมฺมึ เทเสตุวา "อฺปฺมตฺโต
 โหหิ มหาราชา"ติ โอวาทํ ทตุวา
 มหาชนเนน คนฺธมาลาทีหิ ปุชฺชียมาโน
 นครา นิกฺขมิตฺวา ตทเหว ตํ ปทฺมสฺรํ
 ปตฺวา "มม มาตรํ โคจฺรํ
 อคาหาเปตฺวาว นานํ สยํ คนฺธุหิสฺสามิ"ติ
 พหุ ภิสฺมูลานิ^๑ อาทาย โสณฺททาย
 ปุริ อุทกํ คเหตุวา คฺหาเลณโต
 นิกฺขมิตฺวา คฺหาทฺวาเร นิปฺปนฺนาย
 มาตุ สนฺติกํ คนฺตุวา สตฺตทานิ
 นิราหารตาย มาตุ สรีรสฺส
 ผสฺสปฏิลาภตฺถํ อุปริ อุทกํ สึญฺจ,
 ตมตฺถํ อาวีกโรนฺโต สตฺถา อิมา เทว
 คาถา อภาสิ. โพรสิสฺตฺตสฺส มาตาปิ
 "เทโว วสฺสตี"ติ สญฺญาย ตํ
 อุกฺโกสนฺตี ทสมํ คาถมาห

๙. จากนั้น ก็เดินไปสู่สระบัวอันมีน้ำใส
 เย็น ที่เคยอาศัยอาบกินมาแล้ว
 เอง วงดูคน้ำมารดมารดา".

ทราบว่า พญาช้างพ้นจากเครื่องผูก
 แล้วพักอยู่ครู่หนึ่ง ก็แสดงธรรมด้วย
 ทศพิทธราชธรรมคาถา แต่พระราชแล้ว
 ถวายโอวาทว่า "ข้าแต่มหาราชาเจ้า
 ขอพระองค์ จงเป็นผู้ไม่ประมาทเกิด"
 มหาชนพากันบูชาด้วยของหอมและดอกไม้
 เป็นต้น ออกจากพระนครแล้ว ถึงสระบัว
 นั้นในวันนั้นเอง คิดว่า "เรายังไม่ได้ให้
 มารดากินอาหาร ตัวเองก็จ้กไม่กิน"
 ถือเหง้าบัวจำนวนมาก ไข้ววงดูคน้ำ
 จนเต็ม ออกจากที่ซ่อนในถ้ำเดินไปใกล้
 มารดาผู้นอนอยู่ที่ประตูถ้ำ เพื่อให้ได้รับ
 การสัมผัสจึงเอาน้ำรดมารดาผู้อดอาหาร
 ตลอด ๗ วัน. พระศาสดาเมื่อจะทรง
 อธิบายเนื้อความนั้นให้แจ่มแจ้ง ได้ตรัส
 ๒ พระคาถาเหล่านี้. ฝ่ายมารดาของ
 พระโพรสิสฺตฺรเข้าใจว่า "ฝนตก" เมื่อจะ
 ต่ำฝนนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๑๐ ว่า

^๑ อ. ภูสมุพาล.

๑๐. "โกย์ อนริโย เทโว

อกาเลน ปวสฺสติ
คโต เม อตุรฺช ปุตุโต
โย มยฺหํ ปริจารโก"ติ.

ตตฺถ อตุรฺชติ อตฺตโต ชาโต.

อถ นํ สมสฺสาเสนฺโต โพิสฺสตฺโต
เอกาทสฺมํ คาถมาห

๑๑. "อุฎฺเฐหิ อมฺม กิ เสสิ

อาคโต ตฺยาหมตุรฺช
มุตฺโตมฺหิ กาสีราเชน
เวเทเหเนน ยสฺสสินา"ติ.

ตตฺถ อาคโต ตฺยาหฺนฺติ อาคโต
เต อหํ.

เวเทเหนาติ ฅาณสมฺปนฺเนน. ยสฺสสินาติ
มหาปริวารเณ. เตน ฅนุณา มงฺคล-
หตฺธิภาวาย คหิโตปิ อหํ มุตฺโต,
อิทานิ ตว สฺนฺติกํ อาคโต. อุฎฺเฐหิ
โคจฺรํ คณฺหาหิติ.

๑๐. "ฝนอะไรกันนี้ไม่ดีเลย ตกโดยกาล
ที่ไม่ควรตก ลูกเกิดจากตัวเรา ผู้
คอยบำรุงเราก็คงไปเสียแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เกิดจาก
ตัวเรา ได้แก่ บุตรผู้เกิดจากตัวเรา.

ที่นั่น พระโพธิสัตว์เมื่อจะปลอบ
มารดานั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๑๑ ว่า

๑๑. "เชิญแม่ลูกขึ้นเถิด จะม้วนนอนอยู่
ทำไม ฉันเป็นลูกของแม่มาแล้ว
พระเจ้ากาสิ ผู้มีพระปรีชาญาณ
มียศ ทรงปล้อยมาแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ฉันเป็น
ลูกของแม่มาแล้ว แยกบทเป็น อาคโต
เต อหํ แปลว่า ฉันเป็นลูกของแม่
มาแล้ว.

คำว่า ผู้มีพระปรีชาญาณ ได้แก่
ทรงสมบุรณ์ด้วยพระปรีชาญาณ. คำว่า
มียศ ได้แก่ ทรงมีบริวารมากมาย.
อธิบายว่า แม่ฉันถูกจับไป เพื่อให้เป็น
ข้างมงคล พระราชาก็ทรงปล้อยมาแล้ว,

สา ตฤจฺจมานสา รมฺโง โอนุโหมทฺ
กโรนุติ โอสานคาถมาห

๑๒. "จิริ ชีวตุ โส ราชา
กาสินิ ฏฺฐวทุตฺตโม
โย เม ปุตฺตํ ปโมเจสิ
สทา วุฑฺฒาปจายิกนฺ"ติ.

ตทา ราชา โพรสิตฺตตฺตสฺส คุณ
ปสิทิตฺวา นิสินฺยา^๑ อวิทุเร คามิ
มาเปตฺวา โพรสิตฺตตฺตสฺส จ มาตฺยา จ
นิพฺพุทฺติ ฆตฺตํ^๒ ปฏฺฐเปสิ. อปรภาเค
โพรสิตฺตโต มาตริ กาลกตฺยา ตสฺสา
สริวปริหาริ กตฺวา กรณฺทกํ อสฺสมปทํ
นาม คโต. ตสฺมี ปน จาเน
หิมวฺนตโต โอตริตฺวา ปญฺจสตา อิสโย
วสิสฺส, ตํ วตฺตํ เตสํ อทาสิ. ราชา
โพรสิตฺตตฺตสฺส สมานรูปสิลาปฏิมิ ภาเรตฺวา

บัดนี้ ฉันมาอยู่ต่อหน้าแม่แล้ว, เชิญแม่
ลุกขึ้นมากินอาหารเถิด.

นางข้างดีใจ เมื่อแสดงความยินดี
ต่อพระราชาก็กล่าวคาถาสุดท้ายว่า

๑๒. "พระราชาพระองค์ใด ทรงปล่อยลูก
ของเรา ผู้ประพุดิอ่อนน้อมต่อ
บุคคลผู้เจริญทุกเมื่อ ขอพระราช
พระองค์นั้น จงทรงมีพระชนมายุ
ยิ่งยืนนาน ทรงบำรุงแคว้นกาสิ
ให้เจริญรุ่งเรืองเถิด".

ครั้งนั้น พระราชาทรงเลื่อมใสในคุณ
ของพระโพรสิตฺตวฺ ทรงรับสั่งให้สร้าง
หมู่บ้านในที่ที่ไม่ไกลจากที่ซ่อนเร้น ให้
ตั้งอาหารประจำไว้ เพื่อพระโพรสิตฺตวฺและ
มารดา. ต่อมาเมื่อมารดาเสียชีวิตแล้ว
พระโพรสิตฺตวฺจัดปลงศพมารดานั้นแล้ว
ไปยังอาศรมบท ชื่อกรณฺทกะ. ก็ฤๅษี
๕๐๐ ตน ลงจากหิมวันตประเทศพักอยู่
ณ ที่นั้น, พระ โพรสิตฺตวฺได้ถวายวัตรปฏิบัติ
นั้น แก่ฤๅษีเหล่านั้น. พระราชาทรง

^๑ อ. นพินฺยา.

^๒ อ. วตฺตํ.

๒. บุญหชาติก (๔๕๖)

๑๓. "สุโณหิ มยหิ วจัน ชนินุท
อตุเถน ชุณหุมหิ อิตานุปตุโต
น พุราหุมเถน อทริเก ติฏฐมาเน
คนุตพพมาหุ ทวิปทานเสฏฐ."^๑

๑๔. สุโณมิ ติฏฐามิ วเทหิ พุระหุม
เยนาป^๒ อตุเถน อิตานุปตุโต
กั วา ตุมตตุถิ มยิ ปตุถยาโน
อิธาคมา พุระหุม ตทิงฆ พุริหิ.

๑๕. ททาหิ เม คามวารานิ ปญจ
ทาสีสตัง สตุต คังสทานิ

๒. บุญหชาติก (๔๕๖)

๑๓. "ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
ขอพระองค์จงทรงสดับคำ ของ
ข้าพระองค์ ข้าพระองค์มาถึงที่นี่
ด้วยความประสงค์ ในพระเจ้า
ชุณหะ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
กว่าสัตว์ ๒ เท่าทั้งหลาย เมื่อ
พราหมณ์ผู้เดินทาง ยืนอยู่
บัณฑิตไม่กล่าวว่าควรไป.

๑๔. ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ากำลังรอพิง
อยู่ ท่านมาถึงที่นี่ด้วยประโยชน์
อันใด จงบอกประโยชน์อันนั้น
หรือว่า ท่านปรารถนาประโยชน์
อะไรในข้าพเจ้า จึงมาที่นี่ เชิญ
ท่านพราหมณ์บอกมาเถิด.

๑๕. ขอพระองค์ โปรดพระราชทานบ้าน
ส่วย ๕ ตำบล ทาสี ๑๐๐ คน โค
๗๐๐ ตัว ทองเนื้อดี ๑,๐๐๐ แห่ง
แก่ข้าพระองค์ ขอได้ทรงโปรด

^๑ ฉ. ทวิปทินุท เสฏฐ.

^๒ ฉ. เยนาสิ.

- ปโรสหัสสญจ สุวณฺณนิกฺเข
ภริยา จ เม สาทิสี เทว ททาหิ.
๑๖. ตโป นุ เต พุราหุมน ภิสรูป
มนฺตา นุ เต พุราหุมน จิตฺตฺรูปา
ยฺกฺขา นุ^๑ เต อสฺสวา สนฺติ เกจ
อตุถิ วา เม อภิขานาสิ กตฺตํ.
๑๗. น เม ตโป อตุถิ น จาปี มนฺตา
ยฺกฺขาปี เม อสฺสวา นตุถิ เกจ
อตุถิปี เต นาภิขานามิ กตฺตํ
ปฺพุเพว โข^๒ สงฺคติมตฺตมาสิ.
๑๘. ปจฺมํ อิทํ ทสฺสนํ ขานโต เม
น ตาภิขานามิ อิตฺ ปฺรตฺตา
อฺกฺขาหิ เม ปฺจุจฺจิตฺ อุตฺมตฺถํ
กทา กุหิ วา อหุ สงฺคโม โน.
- ประทานภรรยาผู้เลอโฉม แก่
ข้าพระองค์ ๒ คน.
๑๖. ดูกรพราหมณ์ ตบะมีกำลังกล้าของ
ท่านมีอยู่หรือ หรือว่ามนต์ขลังของ
ท่านมีอยู่ ยักษ์บางพวกผู้เชื่อฟัง
ถ้อยคำของท่านมีอยู่หรือ หรือว่า
ท่านยังจำได้ถึงประโยชน์ ที่ท่านทำ
แล้วแก่เรา.
๑๗. ตบะของข้าพระองค์มิได้มี แม้
มนต์ขลังของข้าพระองค์ ก็มิได้มี
ยักษ์บางพวก ผู้เชื่อฟังถ้อยคำของ
ข้าพระองค์ก็ไม่มี อนึ่ง ข้าพระองค์
ก็จำไม่ได้ถึงประโยชน์ที่ข้าพระองค์
ทำแล้วแก่พระองค์ ก็แต่ว่าเมื่อก่อน
ได้มีการพบปะกันเท่านั้นเอง.
๑๘. เมื่อข้าพเจ้ารู้ที่อยู่ว่า ครั้งนี้เป็นการ
พบกันครั้งแรก นอกจากนั้นข้าพเจ้า
ไม่ทราบการพบกันนั้น ท่านถูก
ข้าพเจ้าถามถึงเรื่องนั้น ขอจงบอก
แก่ข้าพเจ้าว่า เราเคยพบกันเมื่อไร
หรือที่ไหน.

^๑ ส. อ. ยกฺขา.

^๒ ฉ. ปุพฺเพ จ โข.

๑๙. คนุธรรราชสุส ปุรมุหิ รุมเม
 อวสิมุหเส ตกุกสิลาเย เทว
 ตตฺถนุทธการมุหิ ติมิสฺสกาโย^๑
 อังเสน อังสิ สมมฏฺฐยิมฺหา.

๒๐. เต ตตฺถ จตุวาน อุโก ชนินฺทุ
 สาราณียํ วิตฺติสาริมฺห^๒ ตตฺถ
 สาเยว ใน สงฺคติมตฺตมาสิ
 ตโต น ปจฺจนา น ปุเร กทาจิ.^๓

๒๑. ยทาภททาจิ มนุเชสุ พุรฺเหม
 สมากโม สปุริเสน โหติ
 น ปณฺชิตา สงฺคติสฺสนุถวานิ
 ปุพฺเพ กตํ วาปี วินาสยฺนฺติ.

๑๙. ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์
 และข้าพระองค์ได้อยู่กันมาแล้ว ใน
 เมืองตักกสิลา อันเป็นเมืองรื่นรมย์
 ของพระเจ้าคันธาระ พระองค์กับ
 ข้าพระองค์ ได้กระทบไหล่กัน
 ในความมืด ที่มีหมอกหนาที่บ
 ในนครนั้น.

๒๐. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
 พระองค์และข้าพระองค์ทั้งสองนั้น
 ยืนกันอยู่ที่ตรงนั้น เจรจาปราศรัย
 ด้วยถ้อยคำให้ระลึกถึงกันที่ตรงนั้น
 ที่ตรงนั้นแล เป็นที่พบกันแห่งเรา
 ทั้งสองคน ภายหลังจากนั้นมิได้
 มีการพบกันเลย ถึงบางคราว
 ก็ไม่มี.

๒๑. ดูกรพราหมณ์ การสมาคมกับ
 สัตบุรุษในหมู่มนุษย์ ย่อมมีในกาล
 บางครั้งบางคราว บัณฑิตย่อมไม่
 ทำการพบปะ ความสนิทสนม หรือ
 คุณที่กระทำกันไว้แล้ว ในกาลก่อน
 ให้เสื่อมสูญไป.

^๑ จ. ติมิสฺสกาโย.

^๒ จ. วิตฺติสารยิมฺห.

^๓ จ. อโหสิ.

อาปุรตี กาลิปตี ยถา อหิ^๑
 ตยา หิ^๒ เม สงฺคโม อชฺช ลหุโร"ติ.

ชฺณหชาตกั ทฺติยั.

พระองค์ ผู้เป็นใหญ่ในกาลสิกรัฐ
 ข้าพระองค์ บริบูรณ์ไปด้วยสมบัติ
 มีบ้านสวยเป็นต้น เหมือน
 พระจันทร์ลอยเด่น อยู่ท่ามกลาง
 หมู่ดาวทั้งหลาย ฉะนั้น การสังคม
 กับพระองค์แล เป็นอันข้าพระองค์
 ได้แล้ว ในวันนี้เอง".

ชฺณหชาตก ที่ ๒.

^๑ ฉ. ตถาหิ.

^๒ ฉ. ตยาปิ.

๒. บุญห้าตกภูณณา (๔๕๖)

สุโณที มยุห์ วจัน ชินินทาตี
อิทัง สตุธา เซตวเน วิหรนุโต
อานนุทตเถเรน ลทุธวเร อารพุก กเถสี.

ปฐมโพธิยณฺหิ วิสตี วสุธานี
ภควโต อนิพทุฐปฏจกกา อเหตุ.
เอกทา เถโร นาคสมาล, เอกทา
นาตีโต, เอกทา อุปวาณ, เอกทา
สุนกษตุโต, เอกทา จุนโท, เอกทา
นนโท, เอกทา สาคโต, เอกทา เมชีย
ภควนฺตึ อุปฏฐหิ.

อเถกทิวสิ ภควา ภิกขุ อามนฺเตสิ
"ภิกขเว อิทานิมฺหิ มหลลโก, เอกจฺเจ
ภิกขุ 'อิมีนา มคฺเคน คจฺจมา'ติ วุตฺเต
อณฺเณน คจฺจนฺตี, เอกจฺเจ มยุห์
ปตฺตจิตฺตวโร ภูมียํ นิฆิปนฺตี, นิพทุฐปฏจกกา

๒. พรรณนาบุญห้าตก (๔๕๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระที่
พระอานนเถระได้รับแล้ว ตรัสพระ
ธรรมเทศานี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
จอมแห่งชน ขอพระองค์จงทรง
สดับคำของพระองค์ เป็นต้น.

เรื่องพิสดารมีว่า ครั้งปฐมโพธิกาล
พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงมีพุทธอุปัฏฐาก
ที่แน่นอนตลอด ๒๐ พรรษา. บางคราว
พระนาคสมาลเถระอุปัฏฐาก, บางคราว
พระนาคิตเถระ, บางคราวพระอุปวาณ-
เถระ, บางคราวพระสุนักขัตตเถระ,
บางคราวพระจุนทเถระ, บางคราวพระ
นันทเถระ, บางคราวพระสาคตเถระ,
บางคราวพระเมชียเถระอุปัฏฐาก พระผู้มี
พระภาค.

ต่อมาวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาเฝ้า แล้วตรัสว่า
"เวลานี้ เราชราภาพมากแล้ว, เมื่อเรา
พูดว่า 'เราจะเดินทางไปทางนี้' ภิกษุ
บางพวกก็เดินทางไปทางอื่น, ภิกษุ

สง.๑๕๖.๑๕๖.๑๕๖.๑๕๖

เม เอกัม ภิกขุ ชานาถา”ติ. “ภนฺเต
 อหํ อุปฺภุจฺหิสฺสามิ, อหํ อุปฺภุจฺหิสฺสามิ”ติ
 สิริสฺสึ อณฺชลิ กตฺวา อญฺจิต
 สารีปฺตตฺตฺเถราทโย “ตฺมุหํ ปตฺถนา
 มตฺถกํ ปตฺตา, อลนฺ”ติ ปฏิกฺขิปี.
 ตโต ภิกฺขุ อานนฺทเถโร “ตฺวํ อากฺโข
 อุปฺภุชานํ ยาจานี”ติ อานํสุ.

เถโร “สเจ เม ภนฺเต ภควา อตฺตนา
 ลหุํ จีวรํ น ทสฺสติ, ปิณฺฑปาดํ น
 ทสฺสติ, เอกคนฺธกฺฎิยํ วสิตุํ น ทสฺสติ,
 มํ คเหตุวา นิมนฺตํ น คมิสฺสติ,
 สเจ ปน ภควา มยา คหิตํ นิมนฺตํ
 คมิสฺสติ, สจําหํ ทิโรรฺกฺษา ทิโรชนปทา
 ภควนฺตํ ทฏฺฐํ อาคตํ ปริสํ
 อาคตฺกฺขณฺเวยว ทสฺเสตฺถํ ลภิสฺสามิ,
 ยทา เม กงฺขา อุปฺปชฺชติ, ตสฺมี
 ขณฺเวยว ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตุํ ลภิสฺสามิ,
 สเจ ยํ ภควา มม ปรมฺมุขา ธมฺมํ
 กเถติ อากนฺตฺวา มยํหํ กเถสฺสติ,

บางพวกวางบาตรและจีวรของเราไว้บน
 พื้นดิน, ท่านทั้งหลายจงเลือกหาภิกษุ
 สำหรับอุปัฏฐากประจำตัวเรา สักรูปหนึ่ง
 เกิด”. ตรัสห้ามพระเถระทั้งหลายมีพระ
 สารีบุตรเป็นต้น ผู้กระทำอัญชลีไว้เหนือ
 ศีรษะลุกขึ้นทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 ข้าพระองค์จักอุปัฏฐาก, ข้าพระองค์จัก
 อุปัฏฐาก” ดังนี้ ด้วยพระดำรัสว่า
 “ความปรารถนาของพวกเธอถึงที่สุดแล้ว
 (บรรลुพระอรหัตแล้ว), อย่าเลย” จากนั้น
 พวกภิกษุจึงพูดกับพระอานนทเถระว่า
 “อากฺโข ท่านจงขอการอุปัฏฐากเกิด”.

พระเถระทูลขอพร ๘ ประการ คือ เป็น
 การห้าม ๔ ข้อ เป็นการขอ ๔ ข้อว่า
 “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าหากพระผู้มี
 พระภาคจักไม่ประทานจีวร ไม่ประทาน
 ปิณฑบาต, ที่พระองค์ทรงได้รับแล้ว, ไม่
 ประทานการอยู่ในพระคันธกุฎีหลังเดียวกัน,
 ไม่ทรงพาข้าพระองค์ไปยังที่นิมนต์, ก็ถ้า
 หากว่า พระผู้มีพระภาคจักทรงเสด็จไปที่
 นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้แล้ว, ถ้าหากว่า
 ข้าพระองค์จักได้เพื่อให้บริษัทที่มาจาก
 ภายนอกแวนแคว้น จากชนบทนอก ๆ
 เฝ้าพระผู้มีพระภาค ในขณะที่มาถึงแล้ว,

ปณฺดาโต คคณมชฺเฒ จนฺโท วีย
ปากฺโข อโหสิ.

ดวงจันทร์ ลอยเด่นอยู่ท่ามกลางท้องฟ้า
ฉะนั้น.

อถกทิวสํ ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ
สมฺภูจาเปสฺสุ "อาวุโส ตถาคโต
อานนฺตเถโร วรทาเนน สนฺตปุเปสฺสี"ติ.
สตุธา อาคนฺตฺวา "กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
อิทาเนว, ปุพฺเพปาหิ อานนฺโท วเรน
สนฺตปุเปสฺสี, ปุพฺเพวาหิ ยํ ยํ เอส
ยาจติ, ตํ ตํ อทาสีเยวา"ติ วตุวา
อตีตํ อาหริ

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน
ในธรรมสภาว่า "ผู้มีอายุ พระตถาคต
ทรงให้พระอานนตเถระพอใจแล้วด้วยการ
ประทานพร". พระศาสดาเสด็จมา
ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้
พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อพวก
ภิกษุกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า
"ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น,
แม้ในปางก่อนเราก็ทำให้อานนตพอใจแล้ว
ด้วยพร, ในปางก่อนเราก็ให้พรที่อานนต
ขอเช่นเดียวกัน" ดังนี้แล้ว ทรงนำ
อดีตนิทานมา (ตรัสว่า)

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต ตสฺส ปฺตฺโต
ชฺฌนฺทุมาริ นาม หุตฺวา ตกฺกสิลาयํ
สิปฺปี อุกฺคเหตฺวา อาจริยสฺส อนฺโยคํ
ทตฺวา รตฺติภาเค อนฺธกาเร อาจริยสฺส
มฺวา นิภฺขมิตฺวา อตฺตโน นิवासณฺุจฺจํ
เวเคน คจฺจนฺโต อณฺุบุตรํ พุราหมณฺ์
ภิกฺขุํ จริตฺวา อตฺตโน นิवासณฺุจฺจํ
คจฺจนฺติ อปฺสฺสนฺโต พานฺนา ปหริตฺวา

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี พระ
โพรสิตว์เป็นราชโอรสของพระองค์ ทรง
พระนามว่าชฌนทุมาร ทรงศึกษา
ศิลปศาสตร์ ณ พระนครตักกสิลาจบแล้ว
ตอบคำถามอาจารย์แล้ว (สอบไล่) ออก
จากเรือนของอาจารย์ ตอนกลางคืน
เดือนมืด รีบเดินทางกลับไปนิवासสถาน
ของพระองค์ มองไม่เห็นพราหมณ์ผู้หนึ่ง

ตสส ภตตปาดิ ภินฺทิ. พุราหฺมณ
ปติตฺวา วิริว.

กุมาริ การุณฺเณน นินฺตติตฺวา ตํ
หตฺเถ คเหตุวฺหา อญฺญาเปติ. พุราหฺมณ
"ตยา ตาต มม ภิกฺขมาภานํ ภินฺนํ,
ภตฺตมฺลํ เม เทหิ"^๑ติ อาห. กุมาริ
"พุราหฺมณ อิทานาหิ"^๑ ตว ตํ ภตฺตมฺลํ
ทาตุํ น สกฺโกมิ, อหํ โข ปน
กาสิกรณฺเณน ปฺตฺโต ชฺนฺนหฺมมาโร นาม,
มยิ รชฺเช ปติญฺจิตฺเต อาคนฺตฺวา มํ
ธนํ ยาเจยฺยาสี"^๑ติ วตฺวา นิญฺจิตฺติปฺโป
อาจริยํ วนฺทิตฺวา พาราณสี คนฺตฺวา
ปิตุํ สิปฺปํ ทสฺเสสิ. ปิตา "ชีวณฺเตน
เม ปฺตฺโต ทิฏฺฐิ, ราชนฺตฺปิ ตํ
ปสฺสิสฺสามิ"^๑ติ รชฺเช อภิสินฺนํ. โส
ชฺนฺนหฺราชา นาม หุตฺวา ธมฺเมเน รชฺชํ
กาเรสิ.

ซึ่งเที่ยวภิกขาจารแล้ว กลับมาถึงที่อยู่
ของตน แขนกระแทกกัน จนขาดอาหาร
ของพราหมณ์นั้นแตก. พราหมณ์ล้มลง
แล้วส่งเสียงร้อง.

พระราชกุมารหันกลับมาด้วยความสงสาร
จับมือพราหมณ์ดึงให้ลุกขึ้น. พราหมณ์
พูดว่า "พ่อหนุ่ม ท่านทำภิกษณะภิกษา
ของเราแตก, ท่านต้องชดใช้ค่าอาหาร
แก่เรา". พระราชกุมารตรัสว่า "ท่าน
พราหมณ์ เดียวนี้เรายังไม่สามารถจะ
ใช้ค่าอาหารแก่ท่านได้, แต่ว่าเราเป็น
ราชโอรสของพระเจ้ากาสิ มีชื่อว่า
ชฺนฺนหฺमार, เมื่อเราดำรงอยู่ในราชสมบัติ
แล้ว ท่านพึงมาขอทรัพย์กับเรา" เรียน
ศิลปศาสตร์จบแล้ว กราบลาอาจารย์
กลับไปพระนครพาราณสี แสดง
ศิลปศาสตร์ให้พระราชบิดาชม. พระ
ราชบิดาทรงดำริว่า "เราต้องการเห็นลูก
เป็นพระราชาขณะที่เรายังมีชีวิต" จึงทรง
อภิเษกในราชสมบัติ. พระราชโอรสนั้น
ทรงพระนามว่า ชฺนฺนหฺราชา เสวยราชย์
โดยธรรม.

^๑ ฉ. น พานาหิ.

พราหมณ์ ตั ปวดดี สุตวา "อิทานิ
 มม ภตตมุลล์ อหฺราปสุสामी"ติ
 พราณสี คนฺตุวา ราชานํ อลงฺกตนครํ
 ปทกฺขินํ กโรนฺตเมว ทิสฺวา เอกสฺมี
 อุนฺณตปฺปเทเส จิตฺ หตฺถํ ปสาเรตฺวา
 ชยาเปสิ. ราชานํ อโนโลเกตฺวาว
 อติกฺกมิ. พราหมณ์ เตน อทฺธิฏฺฐมาวํ
 ญตฺวา กถํ สมนฺุสเปนฺโต ปจฺมํ
 คาถมาห

๑๓. "สุโณหิ มยฺหํ วจฺนํ ชนินฺุท
 อตฺเถน ชฺุณฺหฺมฺหิ อธิานุปฺตฺโต
 น พฺราหมเณ อทฺธิเก ติฏฺฐมาเน
 คนฺตพฺพมาหุ ทฺวิปทานเสฏฺฐา"ติ.

ตตฺถ ชฺุณฺหฺมฺหิตี มหาราช ตยิ
 ชฺุณฺหฺมฺหิ อหํ เอเกน อตฺเถน

พราหมณ์ทราบข่าวนั้นแล้ว คิดว่า "เวลา
 นี้เราจักให้พระราชาย้ายค่าอาหาร แก่เรา"
 จึงเดินทางไปพระนครพราณสี เห็น
 พระราชากำลังทรงทำประทักษิณพระนคร
 ซึ่งตกแต่งอย่างสวยงาม ยืนอยู่ที่เนิน
 แห่งหนึ่งแล้ว เหยียดมือออกถวาย
 พระพรชัย. พระราชามีได้ทอดพระเนตร
 เลย เสด็จผ่านไปแล้ว พราหมณ์รู้ว่า
 พระราชานั้นไม่เห็นตน เมื่อจะสนทนา
 ด้วย จึงทูลคาถาที่ ๑ ว่า

๑๓. "ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
 ขอพระองค์จงทรงสดับคำ ของ
 ข้าพระองค์ ข้าพระองค์มาถึงที่นี่
 ด้วยความประสงค์ ในพระเจ้า
 ชุณหะ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
 กว่าสัตว์ ๒ เท้าทั้งหลาย เมื่อ
 พราหมณ์ผู้เดินทาง ยืนอยู่
 บัณฑิตไม่กล่าวว่ควรไป".

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ใน
 พระเจ้าชุณหะ พราหมณ์ทูลชี้แจงว่า
 ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์มาถึงที่นี่
 ด้วยความประสงค์อย่างหนึ่งในพระเจ้า

อิธานุปรตโต, น นิการณน อาคโตติ
ที่เปติ.

อทุธิเกติ อทุธานิ อาคเต.

คนุตพพุนติ ตํ อทุธิกํ อทุธานคตํ
ยาจมานํ พุราหมณํ อโนโลเกตวาว
คนุตพพุนติ ปณฺทิตา น อานุ น
กเถนฺตํติ.

ราชา ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา หตฺถิ
วชิรฺกฺเสน นิคฺคเหตฺวา พุติยํ คาถมาห

๑๔. "สุโณมิ ติญฺจามิ วเทหิ พุรฺหม
เยนาปี อตฺเถน อิธานุปรตโต
กํ วา ตฺวมตฺถํ มยิ ปตฺถยาโน
อิธาคมา พุรฺหม ตทิงฺสม พุรฺหิ"ติ.

ตตฺถ อิงฺมาติ โจทนต์เถ นิปาโต.
ตโต ปรี พุราหมณฺสฺส จ ญฺโย จ
วจฺนปฏิวจฺนวเสน เสสคาถา กถิตา

ชฺนหะ, คือว่า มิได้มาโดยปราศจาก
เหตุผล.

คำว่า ผู้เดินทาง ได้แก่ ผู้เดินทางมาไกล.

คำว่า ควรไป ความว่า บัณฑิตทั้งหลาย
เมื่อยังมองไม่เห็นพราหมณ์ผู้เดินทาง
คือว่า ผู้เดินทางไกลมาขออยู่ ไม่พูด
คือไม่กล่าววว่า ควรไป.

พระราชาทรงสดับถ้อยคำ ของ
พราหมณ์นั้นแล้ว ทรงใช้ขอเพชรรั้งช้างไว้
ตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

๑๔. "ดูกรพราหมณ์ ข้าพเจ้ากำลังรอฟัง
อยู่ ท่านมาถึงที่นี่ด้วยประโยชน์
อันใด จงบอกประโยชน์อันนั้น
หรือว่า ท่านปรารถนาประโยชน์
อะไรในข้าพเจ้า จึงมาที่นี่ เชิญ
ท่านพราหมณ์บอกมาเถิด".

คำว่า เชิญเถิด ในคานานั้น เป็น
นิบาต ใช้นอรรถว่าเตือน. เบื้องหน้า
จากนั้นไป พราหมณ์และพระราชากล่าว
คาถาที่เหลือ ด้วยสามารถกล่าวตอบ
กันว่า

1
>
...
1
...
1
...
1
...
1

๑๕. "ททาทิ เม कामव्रानि पणञ्ज
 ทาสีस्तํ สत्तต ค्वิสตานि
 ปโรสทสฺสณञ्ज สฺวณฺณนิกุเช
 ภริยา จ เม สาทิสี เทว ททาทิ.

๑๖. ตโป นุ เต พุราหมณ ภิสรุโป
 มนฺตา นุ เต พุราหมณ จิตฺตรูปา
 ยกุขา นุ เต อสฺสวา สฺนฺติ เกจิ
 อตฺถํ วา เม อภิขานาสิ กตฺถํ.

๑๗. น เม ตโป อตฺถิ น จาปิ มนฺตา
 ยกุขาปิ เม อสฺสวา นตฺถิ เกจิ
 อตฺถํปิ เต นาภิขานามิ กตฺถํ
 ปุพฺพเว โข สงฺคมตฺตมาสิ.

๑๘. ปจฺมํ อิทํ ทสฺสนํ ขานโต เม
 น ตาภิขานามิ อิตโต ปุรตฺถา

๑๕. "ขอพระองค์ โปรดพระราชทานบ้าน
 ส่วย ๕ ตำบล ทาสี ๑๐๐ คน โค
 ๗๐๐ ตัว ทองเนื้อดี ๑,๐๐๐ แห่ง
 แก่ข้าพระองค์ ขอได้ทรงโปรด
 ประทานภรรยาผู้เลอโฉม แก่
 ข้าพระองค์ ๒ คน.

๑๖. ดูกรพราหมณ์ ตบะมีกำลังกล้าของ
 ท่านมีอยู่หรือ หรือว่ามนต์ขลังของ
 ท่านมีอยู่ ยักษ์บางพวกผู้เชื่อฟัง
 ถ้อยคำของท่านมีอยู่หรือ หรือว่า
 ท่านยังจำได้ถึงประโยชน์ ที่ท่านทำ
 แล้วแก่เรา.

๑๗. ตบะของข้าพระองค์มิได้มี แม้
 มนต์ขลังของข้าพระองค์ ก็มิได้มี
 ยักษ์บางพวก ผู้เชื่อฟังถ้อยคำของ
 ข้าพระองค์ก็ไม่มี อนึ่ง ข้าพระองค์
 ก็จำไม่ได้ถึงประโยชน์ที่ข้าพระองค์
 ทำแล้วแก่พระองค์ ก็แต่ว่าเมื่อก่อน
 ได้มีการพบปะกันเท่านั้นเอง.

๑๘. เมื่อข้าพเจ้ารู้อยู่ว่า ครั้งนี้เป็นการ
 พบกันครั้งแรก นอกจากนั้นข้าพเจ้า
 ไม่ทราบการพบกันนั้น ท่านถูก
 ข้าพเจ้าถามถึงเรื่องนั้น ขอจงบอก

อกุขาหิ เม ปุจฺฉิตฺโต เอตมตฺถํ
กทา กุหิ วา อหุ สงฺคโม โน.

๑๙. คนุถารราชสุส ปุรมฺหิ รมฺเม
อวสิมฺหเส ตกฺกสิลา ย เทว
ตตฺถนุถการมฺหิ ติมิสฺสกา ยํ
อํเสน อํสิ สมมฺภุญฺญิมฺหา.

๒๐. เต ตตฺถ จตฺวาน อุโภา ชนินฺห
สาราณียํ วิตฺติสาริมฺห ตตฺถ
สาเยว โน สงฺคติมตฺตมาสิ
ตโต น ปจฺฉา น ปุเร กทาจิ.

๒๑. ยทา กทาจิ มนุเชสุ พฺรหฺม
สมาคโม สปุริเสน โหติ
น ปณฺชิตา สงฺคติสฺนถวานิ
ปุพฺเพ กตํ วาปี วินาสยฺนฺติ.

แก่ข้าพเจ้าว่า เราเคยพบกันเมื่อไร
หรือที่ไหน.

๑๙. ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์
และข้าพระองค์ได้อยู่กันมาแล้ว ใน
เมืองตักกสิลา อันเป็นเมืองรื่นรมย์
ของพระเจ้าคันธาระ พระองค์กับ
ข้าพระองค์ ได้กระทบไหล่กัน
ในความมืด ที่มีหมอกหนาทึบ
ในนครนั้น.

๒๐. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอมแห่งชน
พระองค์และข้าพระองค์ทั้งสองนั้น
ยืนกันอยู่ที่ตรงนั้น เจรจาปราศรัย
ด้วยถ้อยคำ ให้ระลึกถึงกันที่ตรงนั้น
ที่ตรงนั้นแล เป็นที่พบกันแห่งเรา
ทั้งสองคน ภายหลังจากนั้นมิได้
มีการพบกันเลย ถึงบางครั้ง
ก็ไม่มี.

๒๑. ดูกรพราหมณ์ การสมาคมกับ
สัตบุรุษในหมู่มนุษย์ ย่อมมีในกาล
บางครั้งบางครั้ง บัณฑิตย่อมไม่
ทำการพบปะ ความสนิทสนม หรือ
คุณที่กระทำกันไว้แล้ว ในกาลก่อน
ให้เสื่อมสูญไป.

๒๒. พาลา จ โข สงฺคตีสนฺถวานิ
 ปุพฺเพ กตํ วาปี วินาสยฺนฺติ
 พหุปี พาลेषุ กตํ วินสฺสตี
 ตถา हि พาลา อกตญฺญูรูปา.

๒๓. ธีรา จ โข สงฺคตีสนฺถวานิ
 ปุพฺเพ กตํ วาปี น นาสยฺนฺติ
 อปฺปิปี ธีเรสุ กตํ น นสฺสตี
 ตถา हि ธีรา สุกตญฺญูรูปา.

๒๔. ททามิ เต คามวรานิ ปณฺจ
 ทาสีสตี สตฺต ควีสตานิ
 ปโรสทสฺสญฺจ สุวณฺณนิกฺเข
 ภริยา จ เต สาทิสี เทว ททามิ.

๒๕. เอวํ สตี โหติ สเมจฺจ ราช
 นกฺขตฺตราชาริว ตารกานํ

๒๒. ส่วนคนพาล ย่อมทำการพบปะ
 ความสนิทสนม หรือคุณที่เขาทำกัน
 ไว้ในกาลก่อนให้เสื่อมสูญไป คุณ
 ที่ทำไว้ในคนพาลทั้งหลาย ถึงจะ
 มากมาย ก็ย่อมเสื่อมไปหมด
 เพราะว่า คนพาลทั้งหลายเป็นคน
 อกตัญญู.

๒๓. ส่วนนักปราชญ์ทั้งหลาย ย่อมไม่
 ทำการพบปะ ความสนิทสนม
 หรือคุณที่เขาทำกันไว้ ในกาลก่อน
 ให้เสื่อมสูญไป คุณที่ทำไว้ใน
 นักปราชญ์ทั้งหลาย ถึงจะน้อย
 ก็ย่อมไม่เสื่อมสูญไป เพราะว่า
 นักปราชญ์ทั้งหลาย เป็นคน
 กตัญญูดี.

๒๔. ข้าพเจ้าจะให้บ้านส่วย ๕ ตำบล
 ทาสี ๑๐๐ คน โค ๗๐๐ ตัว
 ทองเนื้อดี ๑,๐๐๐ แท่ง แก่ท่าน
 และภรรยาผู้เลอโฉม ๒ คน มีชาติ
 และตระกูลเสมอกันแก่ท่าน.

๒๕. ข้าแต่พระราชา การสมาคมกับ
 สัตบุรุษย่อมเป็นเช่นนี้ ข้าแต่

อาปุรตี กาสิปตี ยถา อหิ
ตยา หิ เม สงฺคโม อชฺช ลทฺโธ”ติ.

พระองค์ผู้เป็นใหญ่ ในกาสิกรัฐ
ข้าพระองค์ บริบูรณ์ไปด้วยสมบัติ
มีบ้านส่วยเป็นต้น เหมือน
พระจันทร์ลอยเด่น อยู่ท่ามกลาง
หมู่ดาวทั้งหลาย ฉะนั้น การสังคม
กับพระองค์แล เป็นอันข้าพระองค์
ได้แล้วในวันนี้เอง”.

ตตถ สาทิสฺสึติ รูปวณฺณชาติ-
กุลปฺปเทเสเนว มยา สาทิสฺสึ เอกสทิสสา
เทว มหายสา ภริยา จ เม เทหิตฺติ
อตุถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เสมอกัน
ความว่า อนึ่ง พระองค์โปรดประทาน
ภรรยา ๒ คน ผู้มียศใหญ่ที่เสมอกัน
คือ เป็นเช่นเดียวกัน กับข้าพระองค์
ด้วยรูปร่าง ผิวพรรณ ชาติตระกูล
และประเทศนั้นแลแก่ข้าพระองค์.

ภิสฺสุโปติ กิณฺุ เต พฺราหฺมณ พลวรูปฺ
สึลาจารคุณสงฺฆาตํ ตโปกมฺมํ อตถิตฺติ
ปฺจุจติ.

คำว่า มีกำลังกล้า พระราชาตรัสถามว่า
ดูกรพราหมณ์ การบำเพ็ญตบะ
กล่าวคือ สีลาจารคุณมีกำลังกล้า
ของท่าน มีอยู่หรือ.

มนฺดา ุ เตติ อุทานุ วิจิตฺตรูปฺ
สพฺพตฺถสฺสธาธา มนฺดา เต อตถติ.

คำว่า มนต์ขลังของท่าน ความว่า
หรือว่ามนต์ขลัง อันบันดาลให้ประโยชน์
ทั้งปวงสำเร็จได้ ของท่านมีอยู่.

อสุสฺวาติ วจนการกา อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตทายกา
ยกุขา วา เต เกจิสฺสนฺติ.

คำว่า ผู้ซื้อฟัง ความว่า หรือว่า ยักษ์
บางจำพวก ผู้ซื้อฟังถ้อยคำของท่าน
เป็นผู้ให้สิ่งที่ท่านปรารถนาไว้มีอยู่.

กตตุนฺติ กตฺ, อุทาทุ ตยา กตฺ กิณฺจิมม อตุถํ อภิขานาสีติ ปุจฺจติ.

คำว่า ที่ท่านทำแล้ว ได้แก่ ที่ท่านทำไว้แล้ว, พระราชาตรัสถามว่า หรือว่าท่านจำได้ถึงประโยชน์อะไรที่ท่านทำแล้วแก่เรา.

สงฺคติมตฺตุนฺติ สมากมมตฺตํ ตยา สทฺธิ ปุพฺพเพ มม อาสีติ วทติ.

คำว่า การพบปะกัน พระราชาตรัสว่าเมื่อก่อนเรากับท่านได้มีการพบปะกัน.

ชานโต เมติ ชานนฺตสฺส มม อิหํ ปจฺฉมํ ตว ทสฺสนํ.

คำว่า เมื่อข้าพเจ้า รู้อยู่ ความว่านี่เป็นการเห็นครั้งแรกของท่านกับข้าพเจ้าผู้รู้อยู่.

น ตาภิขานามีติ น ตํ อภิขานามิ. ติมิสฺสสฺสกายนฺติ พลวติมิราย รตฺติยา.

คำว่า น ตาภิขานามิ แยกบทเป็น น ตํ อภิขานามิ แปลว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบการพบปะกันนั้น. คำว่า ที่มีหมอกหนาที่บ ได้แก่ ในเวลากลางคืนอันมีหมอกหนาที่บมีดสนิท.

เต ตตฺถ จตฺวานาติ เต มยฺ สสฺมี อํเสน อํสํ ฆมฺภูฏิตฺฐจาเน จตฺวา.

คำว่า พระองค์และข้าพระองค์ทั้งสองนั้น ยืนอยู่ที่ตรงนั้น ความว่า พระองค์และข้าพระองค์ทั้งสอง ยืนไหล่กระทบกันตรงนั้น.

วีตีสาริมฺห ตตฺถาติ เอตสฺมีเยว จาเน สริตพฺพยุตฺตํ กถํ วีตีสาริมฺหา, อหํ ภิกฺขุภาชนํ เม ตยา ภินฺนํ ภตฺตมฺลํ เม เทหีติ อวจํ ตวํ อิทานานํ ตว

คำว่า เจริญปราศรัยด้วยถ้อยคำให้ระลึกถึงกันที่ตรงนั้น ความว่าพราหมณ์ทูลว่า พระองค์และข้าพระองค์ เจริญปราศรัยถ้อยคำอันชวนให้ระลึก

ภตตมุลล์ ทาตุ๋ น สกุโกมิ, อหิ ไช
ปน กาสิกรณโณ ปุตุโต ชุณฺหกุมาโร
นาม, มยิ รชฺเช ปติภูจิตฺเต อาคณฺฐวา
มํ ฐนํ ยาเจยฺยาสีตฺติ อวจาติ อิมํ
สาราณียํ กถํ กิริมุหาติ อาน.

ถึงกันในที่ตรงนั้นนั่นเอง, ข้าพระองค์
ก็ได้กราบทูลพระองค์ว่า พระองค์ทำ
ภาษาสำหรับใส่ภิกษาของข้าพระองค์แตก
ขอพระองค์โปรดประทานคำภักตอาหารแก่
ข้าพระองค์เถิด พระองค์ตรัสว่า เวลานี้
เรายังไม่สามารถจะชดใช้คำภักตอาหาร
แก่ท่านได้, อนึ่ง เราแลเป็นพระราชโอรส
ของพระเจ้ากาสิ ชื่อว่า ชุณฺหกุมาร,
เมื่อเราดำรงอยู่ในราชสมบัติแล้ว ท่าน
พึงมาขอทรัพย์เราเถิด พระองค์และ
ข้าพระองค์เจรจาปราศรัยถึงถ้อยคำ
อันชวนให้ระลึกถึงนี้ด้วยประการฉะนี้.

สาเยว ใน สงฺคติมตฺตมาสีติ เทว
อมุหากํ สาเยว อญฺญมญฺญํ
สงฺคติมตฺตมาสี, เอกมุหุตฺตํ อโหสีติ
ที่เปติ.

คำว่า ที่ตรงนั้นแลเป็นที่พบกันแห่ง
เราทั้งสองคน พราหมณ์ทูลชี้แจงว่า
ข้าแต่สมมติเทพ ที่ตรงนั้นแลเป็นที่พบ
กันแห่งพระองค์และข้าพระองค์, คือ
ได้มีเพียงครูเดียว.

ตโตติ ตโต ปน ตํ มุหุตฺติกมิตฺตธมฺมโต
ปจฺจชา วา ปุเร วา กทาจิ อมุหากํ
สงฺคตินาม น ภูตปุพฺพวา.

คำว่า ภายหลังจากนั้น ความว่า
ภายหลังหรือก่อน แต่ไม่มีตรธรรมเพียง
ครูเดียวนั้น เราทั้งหลายไม่เคยมีการ
พบปะกันอีกเลย.

น ปณฺชิตาติ พุราหฺมณ
ปณฺชิทานาม ตํ มุหุตฺติกมิตฺตํ สงฺคตฺติ

คำว่า บัณฑิตย่อมไม่ทำการ
พบปะ ความว่า ดูกรพราหมณ์

วา จีรกาลสนฺถวานิ วา กิณฺจิ ปุพฺเพ
กตคุณฺมิ วา น นาสฺนฺติ.

พหุปีติ พหุปี. อกตณฺณรูปาติ ยสฺมา
พาลา อกตณฺณสฺมาวา, ตสฺมา เตสฺ
พหุปี กตฺติ นสฺสตีติ อตุโธ.

สฺกตณฺณรูปาติ สฺกฺขุ กตณฺณสฺมาวา,
เอตฺถาปี ตตฺถาปี ตถา หีติ นิการโ
การณตุโธ.

ททามิ เตติ พุราหฺมณฺน ยาจิตยาจิตฺ
ททนฺตุโต เอวมาห.

เอวํ สตนฺติ พุราหฺมณฺน รมฺโณ
อนฺุเมทนี กโรนฺตุโต วทตี, สตฺ

ธรรมดาว่าบัณฑิต ย่อมไม่ทำให้การ
พบกันเพียงครั้งเดียว นั้น หรือความ
สนิทสนมกันตลอดกาลนาน หรือคุณ
อะไร ๆ ที่ทำกันไว้แล้วในครั้งก่อน ให้
เสื่อมสูญไป.

คำว่า ถึงจะมากมาย ได้แก่ แม้มาก.
คำว่า เป็นคนอกตัญญู ความว่า เพราะ
คนพาลทั้งหลาย มีความอกตัญญูเป็น
สภาพ, ฉะนั้น คุณที่ทำไว้ในคนพาล
เหล่านั้น ถึงจะมากมาย ก็ย่อม
เลือนหายไปหมด.

คำว่า เป็นคนกตัญญูดี ได้แก่ มีความ
กตัญญูด้วยดีเป็นสภาพ, หิ อักษรใน
คำว่า ตถา หิ แม้ในที่นั้น มีอรรถว่า
เป็นเหตุ.

คำว่า เราจะให้แก่ท่าน ความว่า
พระราชามีจะพระราชทานสิ่งที่พราหมณ์
ทูลอ้อนวอนขอแล้วจึงตรัสอย่างนี้.

คำว่า การสมาคมกับสัตบุรุษย่อมเป็น
เช่นนี้ ความว่า พราหมณ์เมื่อจะทำความ
ขึ้นชมนินดี จึงกราบทูลแด่
พระราชา, ชื่อว่า การคบหาสมาคมกับ

สปุริสถานัน เอกวารปี สเมจจ สงคติ
นาม เอว โหติ.

สัตบุรุษ คือ คนดีแม้คราวเดียวย่อมเป็น
อย่างนี้.

นกุขตุตราชาวิวาทิ เอตุถ ริวกาโร^๑
นิปาตมตุต.

ริว อักษรในคำว่า นกุขตุตราชาวิว นี้
เป็นเพียงนิบาต.

ตารกานนุติ ตารคณมชฺเฌ. กาสิปตีติ
ราชานัน อาลปติ. อิหิ วุตตุ โหติ เทว
กาสิรฎฺฐาธิปติ ยถา จนุโท ตารกานัน
มชฺเฌ จิตโต ตาราคณปริวุโต
ปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว ปุณฺณมา
อาปุริติ, ตถา อหิปิ อชฺช ตยา
ทินุเนหิ คามวราทีหิ อาปุรามิติ.

คำว่า หมู่ดาว ได้แก่ ท่ามกลางหมู่มดาว.
พราหมณ์เรียกพระราชาว่า กาสิปติ. มี
คำอธิบายว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่
ในแคว้นกาสิ วันนี้ แม้ข้าพระองค์ก็
บริบูรณ์ไปด้วยบ้านส่วยทั้งหลายที่พระองค์
พระราชทานให้ เหมือนพระจันทร์ที่
ลอยเด่นอยู่ท่ามกลางหมู่มดาว มีหมู่มดาว
แวดล้อม เต็มดวงตั้งแต่วันขึ้นค้ำหนึ่ง
จนถึงวันเพ็ญ.

ตยา หิ เมติ มยา ปุพฺเพ ตยา
สทุธี ลทุโรปี สงฺคโม อลทุโรว, อชฺช
ปน มม มโนรตฺสฺส นิปฺนฺนตฺตา มยา
ตยา สห สงฺคโม ลทุโร นามาติ

คำว่า การสังคัมกับพระองค์แล เป็น
อันข้าพระองค์ พราหมณ์กราบทูลว่า
เมื่อก่อนข้าพระองค์แม้ได้การสังคัมกับ
พระองค์ก็เป็นอันยังไม่ได้นั่นเอง, แต่ว่า
ในวันนี้ เพราะมโนรตของข้าพระองค์
สัมฤทธิ์ผล ชื่อว่าการสังคัมกับพระองค์
จึงเป็นอันข้าพระองค์ได้แล้ว ผลแห่ง

^๑ จ. ภาโร.

นิปฺพนฺนิ เม ตยา สทุธิ เมตฺตผลฺนฺติ^๑
วทติ.

มิตรไมตรีกับพระองค์สำเร็จแล้ว แก่
ข้าพระองค์ ด้วยประการดังกล่าวมานี้.

โพธิสฺสโต ตสฺส มหนฺตํ ยลฺล
อทาสี.

พระโพธิสัตว์ ได้พระราชทานยศ
อย่างมากมายแก่พราหมณ์นั้น.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
“น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺพเพปาทํ
อานนฺทํ วเรน สนฺตปุเปสียฺวา”ติ วตฺวา
ชาตกํ สโมธานฺสี “ตทา พุราหฺมเณ
อานนฺโท อโหสิ, ราชา ปน
อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
มิใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น, แม้ในชาติก่อน
เราก็ให้อานนท์พอใจด้วยพรแล้วเหมือนกัน”
แล้วทรงประมวลชาดกว่า “พราหมณ์
ในครั้งนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นอานนท์,
ส่วนพระราชา ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”
ดังนี้.

ชฺฌนฺหชาตกฺวณฺณนา ทฺติยา.

พรวณนาชฺฌนฺหชาตก ที่ ๒ จบ.

^๑ น. มิตฺตผลฺนฺติ.

๓. ฌมมเทวปุตฺตชาตก^๑
(๔๕๗)

๒๖. “ยโสภโร ปุณฺณกโรหมสมฺมิ
สทตฺตโต^๒ สมณพฺราหฺมณานํ
มคฺคคารโห เทวมนุสฺสชฺชิตฺโต
ธมฺโม อหํ เทหิ อธมฺม มคฺคํ.
๒๗. อธมฺมยานํ ทพฺพมารุหิตฺวา
อสนฺตสนฺตโต พลฺวาหมสมฺมิ
ส กิสุสฺส เหตุมนฺหิ ตวชฺช ทชฺชํ
มคฺคํ อหํ ธมฺม อทินฺนปฺพุพฺ.
๒๘. ธมฺโม หเว ปาตฺรโหสิ ปุพฺเพ
ปจฺจธา อธมฺโม อุตฺปาติ โลก
เชฏฺโง จ เสฏฺโง จ สนนฺตโน จ
อุยฺยาหิ เชฏฺฐสฺส กนิฏฺฐ มคฺคา.
๒๙. น ยาจนาย นปิ ปาฏฺฐิปา
น อรหตฺตา^๓ เตหํ ทเทยฺย^๔ มคฺคํ

๓. ธรรมเทพบุตรชาตก
(๔๕๗)

๒๖. “เราเป็นผู้สร้างยศ สร้างบุญ สมณะ
และพราหมณ์ทั้งหลาย ชมเชย
ทุกเมื่อ เราผู้อันเทวดาและมนุษย์
ผู้ชาย มีธรรม ควรได้หนทาง
ทำนจงให้หนทางเกิด อธรรมเอ๋ย.
๒๗. เราขึ้นสู่อธรรมยานอันมั่นคง มี
กำลัง ไม่หวาดกลัว เรายุ้นจะตั้ง
ให้ทาง ที่ไม่เคยให้ใครแก่ท่าน
ในวันนี้ เพราะเหตุไร อธรรมเอ๋ย.
๒๘. อธรรมนั้นได้ปรากฏขึ้นก่อน อธรรม
ได้เกิดขึ้นในโลกทีหลัง อธรรมเจริญ
ที่สุด ประเสริฐที่สุดและเก่าแก่
แนะนำองชาย ทำนจงหลีกเลี่ยงให้แก่
พี่ชาย.
๒๙. เราไม่ควรให้ทางแก่ท่าน ด้วยการ
ขอร้อง แม้ด้วยถ้อยคำอันเหมาะสม

^๑ ส. อ. ฌมมชาตก.

^๒ จ. สทตฺตโต.

^๓ จ. อรหตา. ส. อรหติ.

^๔ ฉ. ทเทยฺย.

ยทุทธญจ โน โหตุ อุกิณฺณมชฺช
ยทุทธสฺมิ โย ชิสฺสตี^๑ ตสฺส มคฺโค.

และด้วยความเป็นผู้ควรกำหนดทาง
แต่เราทั้งสอง จะต้องรบกันในวันนี้
บุคคลผู้รบชนะจะได้หนทาง.

๓๐. สพฺพทา ทิสฺสา อนฺวิสฺสสฺสโฆหมสฺมิ
มหพฺพลโ อมิตยโส อตุลฺโย
คณฺเหสิ สพฺเพหิ อฺเปตฺรฺโก
ธมฺโม อธมฺม ตฺวํ กถํ วิเชสฺสสิ.

๓๐. เราเลื่องลือไปทั่วทิศ มีกำลังมาก
มียศนับประมาณมิได้ ไม่มี
ผู้เท่าเทียม มีธรรม ประกอบด้วย
คุณสมบัติทุกอย่าง อธรรมเอ๋ย
ท่านจักชนะได้อย่างไร ?

๓๑. โลเหฺน เว หณฺณติ ชาตฺรฺรูป
น ชาตฺรฺเปณ หนนฺติ โลหํ
สเจ อธมฺโม หณฺณติ^๒ ธมฺมมชฺช
อโย สฺวณฺณํ วิย ทสฺสเนยฺยํ.

๓๑. เหล็กย่อมตีทอง ทองจะตีเหล็ก
ไม่ได้ ถ้าอธรรมจะกระทบกับธรรม
ในวันนี้ เหล็กก็พียงนำดูเหมือนทอง.

๓๒. สเจ ตฺวํ ยทุทธฺพล อธมฺม^๓
น ตฺยฺห วุฑฺฒมา จ ครุ จ อตฺถิ
มคฺคญฺจ เต ทมฺมิ ปิยาปฺปิเยน
วาจาทุรุตฺตานิปี เต ขมามิ.

๓๒. อธรรมเอ๋ย ถ้าท่านมีกำลังรบ คน
ผู้ใหญ่ และผู้ควรเคารพของท่าน
จะไม่มี เราจะให้ทางแก่ท่านด้วย
ความรัก และความไม่เป็นที่รัก
เราจะอดทน แม้วาจาที่ชั่วร้าย
ของท่าน.

^๑ ฉ. เศสฺสตี.

^๒ ฉ. หณฺณติ.

^๓ สී. ยทุทธฺพลสิธมฺม. อี. ยทุทธฺพลสิธมฺม.

๓๓. อิทญจ สุตฺวา วจัน อธฺมโม
 อวิสิโร ปติโต อุตฺตปาโท
 อุตฺตตฺติโก^๑ น ลภามิ อุตฺต
 เอตฺตาวตฺตา โหติ หโต อธฺมโม.

๓๓. ก็อธรรมเทพบุตร ครั้นได้สดับคำนี้
 แล้ว ศีระชะฟุบตกลงไป ทำซึ้น
 เบื้องบน จำพันว่า เราต้องการรบ
 ยังไม่ทันจะได้รบ อธรรม ที่ชื่อว่าถูก
 ธรรมกำจัดแล้ว ด้วยเหตุมีประมาณ
 เท่านี้.

๓๔. ขนฺตีพโล อุตฺตพลํ วิเชตฺวา
 หนตฺวา อธฺมมํ นิหนิตฺว ญฺมฺยา
 ปายาสี จิตฺโต^๒ อภิชฺยุห สนฺทฺนํ
 มคฺเคเนว อติพโล สจฺจนิกฺกโม.

๓๔. ธรรมเทพบุตร มีกำลังคือขันติ
 ชนะกำลังรบ ชำกำลังอธรรมบน
 ภาคพื้น มีจิตแน่นอน นมีกำลัง
 กล้าแข็ง ไม่ก้าวล่วงสัจจะ ขึ้นสู่
 รัตติย ไปตามทางนั้นแล.

๓๕. มาตา ปิตา สมณพฺราหฺมณา จ
 อสมฺมานิตา ยสฺส สเก อคาเร
 อิวฺเว นิกฺขิปฺป สรีเรหํ
 กายสฺส ฆาตา นิสฺย วชนฺติ เต
 ยถา อธฺมโม ปติโต อวิสิโร.

๓๕. คนใด ไม่นับถือมารดาบิดา และ
 สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ในเรือน
 ของตน คนเหล่านั้นทอดทิ้งสรีระ
 ร่างกาย ไว้ในโลกนี้โดยแท้ เพราะ
 กายแตกตายไป ย่อมเข้าถึงนรก
 เหมือนอธรรมเทพบุตร ศีระชะฟุบ
 ตกลงไป ฉะนั้น.

^๑ อ. อุตฺตตฺติโก เจ.

^๒ อ. วิตฺโต.

๓๖. มาตา ปีตา สมณพราหมณา จ
 สุตมมานิตา ยสุส สเก อคาเร
 อิวะ นิกฺขิปฺป สรีระเทหํ
 กายสุส เภทา สุกฺติ วชฺนฺติ เต
 ยถาปี ฐมฺโม อภิรุยฺห สนฺทนนฺ"ติ.

ธมฺมเทวปฺุตฺตชาตกํ ตติยํ.

๓๖. คนใด นับถือมารดาบิดาและ
 สมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยดี ใน
 เรือนของตน คนเหล่านั้นทอดทิ้ง
 สรีระร่างกาย ไว้ในโลกนี้
 เพราะกายแตกตายไป ย่อมถึง
 สุกฺติ เหมือนธรรมเทพบุตร ขึ้นสู่
 รถทิพย์ไป ฉะนั้น.

ธรรมเทพบุตรชาดก ที่ ๓.

**๓. ฌมมเทพปุตตชาติกถณนา
(๔๕๗)**

ยโสภโร ปุณณภโรหมสมิติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนุโต เทวทตตสฺส
ปจฺวิปฺปเวสนํ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา หิ ภิกฺขุ ฌมมสภายํ กถํ
สมฺภูจฺจาเปสฺสุ "อาวฺโส เทวทตฺโต
ตถาคเตน สหฺมึ ปฏฺวิวิรุชฺฌิตฺวา ปจฺวี
ปฏฺวิโจ"ติ. สตุถา อาคนฺตุว
"กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
สนฺนินฺนินฺนา"ติ. ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย
นามา"ติ วุตฺเต "น อิทานิ ตาเวส
ภิกฺขเว มม ชินฺจกฺเก จ ปหารํ
ทตฺวา ปจฺวี ปฏฺวิโจ, ปุพฺเพปิ
ฌมฺมจกฺเก ปหารํ ทตฺวา ปจฺวี ปฏฺวิโจ
อวีจิปฺรายโน ซาโตเยว"ติ วตฺวา อตีตํ
อาหริ

**๓. พรรณนาธรรมเทพบุตรชาติก
(๔๕๗)**

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัต
ถูกแผ่นดินสูบ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
เราเป็นผู้สร้างยศ สร้างบุญ ดังนี้
เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ครั้งนั้น ภิกษุ
ทั้งหลายได้สนทนากัน ในธรรมสภาว่า
"ท่านผู้มีอายุ พระเทวทัตมุ่งร้ายต่อพระ
ตถาคตเจ้า จึงถูกแผ่นดินสูบ". พระ
ศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากัน
ด้วยเรื่องอะไร?" เมื่อพวกภิกษุกราบพูล
ว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย พระเทวทัตนี้ ให้การประหาร
ชินจักรของเราแล้ว ถูกแผ่นดินสูบ ใน
บัดนี้เท่านั้น หามิได้, แม้ในครั้งก่อน
ก็ได้ให้การประหารธรรมจักร แล้วถูก
แผ่นดินสูบ มุ่งหน้าไปเกิดในอวีจिनรก
เหมือนกัน" แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาตรัสว่า

อติเต พาราณสียํ พุรหุมทตเต
 รชฺชํ กาเรนุเต โพิธิสฺสโต กามาวจร-
 เทวโลก ธมฺโม นาม เทวปฺตุโต หุตฺวา
 นิพฺพตฺติ, เทวทตฺโต อธมฺโม นาม.
 เตสุ ธมฺโม ทิพฺพาลงฺการปฏิมณฺหิตो
 ทิพฺพธรวรमारुหฺย อจฺจวาคณปฺริวโต
 มนุสฺสเสสฺสํ สายมาสํ ภูฏชิตฺวา อตฺตโน
 อตฺตโน สมฺพุทฺธาเรสฺส สุขกถาย นิสินฺนเส
 ปุณฺณมฺปิเสถทิวเส คามนิกฺมชนปฺทราช-
 ธานีสฺส อากาเส จตฺวา “ปาณฺดาติปาตาทีหิ
 ทสฺหิ อกฺุสลกมฺมปฺเถหิ วิรมิตฺวา
 มาตฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสํ ปิตฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสํ
 ติวริชฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสํ ปุเรถ, เอวํ
 สคฺคปฺรายนา หุตฺวา มหฺนตฺติ ยสฺ
 อญฺญวิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสํ”ติ มนุสฺสเส ทสฺ
 กฺุสลกมฺมปฺเถ สฺมาทเปนฺโต ชฺมฺพุทฺธิปํ ปทฺทฺชิตฺถํ กโรตฺติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ครองราชสมบัติ ในกรุงพาราณสี
 พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นเทพบุตร ใน
 เทวโลกชั้นกามาวจร ชื่อว่าธรรมะ,
 เทวทัตเกิดเป็นเทพบุตร ชื่อว่า อธรรม.
 บรรดาเทพบุตรทั้งสองนั้น ธรรมเทพบุตร
 ประดับเครื่องอาภรณ์ทิพย์ ขึ้นสู่
 รัตทิพย์อันงามสง่า ห้อมล้อมด้วย
 หมู่นางเทพอัปสร เมื่อมนุษย์พากัน
 บริโภคอาหารเย็นแล้ว นั่งสนทนากัน
 ตามสบายที่ประตูเรือนของตน ๆ จึง
 ยืนอยู่ในอากาศ ที่บ้านนิกมชนบท
 และราชธานีทั้งหลาย ในวันอุโบสถเพ็ญ
 (พระจันทร์เต็มดวง) ชักชวนมนุษย์
 ทั้งหมดให้ถือมั่นในกุศลกรรมบถ ๑๐
 ประการว่า “พวกท่านจง เว้นจากอกุศล-
 กรรมบถ ๑๐ ประการ มีปาณาติบาต
 เป็นต้น จงบำเพ็ญธรรม คือ การบำรุง
 มารดาบิดา และสุจริตธรรม ๓ ประการ
 ให้บริบูรณ์, เป็นผู้ที่มีสวรรค์เป็นที่ไป
 เบื้องหน้า จักเสวยยศใหญ่” แล้วทำ
 ประทักษิณชมพูทวิป.

อธมฺโม ปน เทวปฺตุโต “ปาณฺ
 หนธา”ติ อาทินา นเยน ทส

ฝ่ายอธรรมเทพบุตรชักชวนมนุษย์ทั้งหลาย
 ให้ถือมั่นอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

อกุสลกมมปถे สมหาเปนุโต ชมพูทีปี
วามิ กโรติ. อถ เตสํ อากาเส รถา
สมมุขา อเหตุ. อถ เตสํ ปริสา
"ตุเมห กสฺส ตูเมห กสฺสา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"มยํ ธมฺมสฺส มยํ ธมฺมสฺสา"ติ จตฺวา
มคฺคา อุกฺกมิตฺวา ทูริธา ชาตา.

โดยนัยเป็นต้นว่า "พวกท่านจงมาสัตว์"
ทำการเวียนรอบชมพูทวีปข้างซ้าย. ครั้งนั้น
รถของเทพบุตรเหล่านั้น ได้บรรจบกัน
ในอากาศ. ลำดับนั้น บริษัทของเทพบุตร
ทั้งสองนั้น ต่างถามกันว่า "ท่านเป็น
พวกของใคร ท่านเป็นพวกของใคร" ต่าง
ตอบกันว่า "เราเป็นพวกของธรรมเทพบุตร
เราเป็นพวกของธรรมเทพบุตร" เกิด
แยกทางกันเป็น ๒ ฝ่าย.

ธมฺโมปี อธมฺมิ อามนฺเตตฺวา "สมฺม
ตฺวิ อธมฺโม, อหํ ธมฺโม, มคฺโค มยฺหํ
อนุจฺฉวโก, ตว รถํ อุกฺกาเมตฺวา
มยฺหํ มคฺคํ เทหิ"ติ ปจฺมํ คาถมาห

แม้ธรรมเทพบุตร. ปราศรัยกับอธรรม-
เทพบุตรว่า "แน่สหาย ท่านเป็นอธรรม,
ข้าพเจ้าเป็นธรรม, ทางสมควรแก่ข้าพเจ้า,
ท่านจงหลีกรถของท่านให้ทางแก่เราเถิด"
จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๒๖. "ยโสภโร ปุณฺณกโรหฺมสฺมิ
สทตฺตฺโต สมนฺพฺราหฺมณานํ
มคฺคารโห เทวมนุสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ธมฺโม อหํ เทหิ อธมฺม มคฺคนุ"ติ.

๒๖. "เราเป็นผู้สร้างยศ สร้างบุญ สมณะ
และพราหมณ์ทั้งหลาย ชมเชย
ทุกเมื่อ เราผู้อันเทวดาและมนุษย์
บูชาแล้ว มีธรรม ควรได้หนทาง
ท่านจงให้หนทางเถิด อธรรมเอ๋ย".

ตตฺถ ยโสภโรติ อหํ
เทวมนุสฺसानํ ยสฺสทายโก.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นผู้
สร้างยศ ความว่า เราให้ยศแก่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย.

ทุตติยปเทปิ เอเสว นโย.

แม้ในบทที่ ๒ ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.

สทตฺตฺโตติ สทา ฤโต นิจฺจปฺปสฺสฺสฺส.

คำว่า **ชมเชยทุกเมื่อ** ความว่า สมณะ
และพราหมณ์ ชมเชยแล้ว ทุกเมื่อ
คือสรรเสริญเป็นนิจ.

ตโต ปโร อาห

ลำดับนั้น เทพบุตรอีกองค์หนึ่ง

ตอบว่า

๒๗. อธมฺมยานํ ทพฺพหมารุหิตฺวา
อสนฺตสนฺโต พลฺวาทมสฺมิ
ส กิสุสฺส เหตุมฺหิ ตวชฺช ทชฺชํ
มคฺคํ อหํ ธมฺม อทินฺนปฺพุทฺธิ.

๒๗. เราขึ้นสู่อธรรมยาน อันมั่นคง
มีกำลัง ไม่หวาดกลัว เรานั้นจะ
ต้องให้ทางที่ไม่เคยให้ใคร แก่ท่าน
ในวันนี้ เพราะเหตุอะไร ธรรมเอ๋ย.

๒๘. ธมฺโม หเว ปาตุโรหสิ ปฺพุเพ
ปจฺจฺจา อธมฺโม อุตฺปาติ โลก
เชฏฺฐสฺส ๑ เสฏฺฐสฺส ๑ สนนฺตโน ๑
อุยฺยยาหิ เชฏฺฐสฺส กนิฏฺฐ มคฺคา.

๒๘. ธรรมนั้นได้ปรากฏขึ้นก่อน อธรรม
ได้เกิดขึ้นในโลกทีหลัง ธรรมเจริญ
ที่สุด ประเสริฐที่สุด และเก่าแก่
แนะนำองชาย ท่านจงหลีกเลี่ยงให้แก่
พี่ชาย.

๒๙. น ยาจฺนาย นปิ ปาฏฺฐิปา
น อรหตฺตา^๑ เตหิ ทเทยฺย มคฺคํ
ยุทฺถญฺจ โน โหตุ อุกินฺนมชฺช
ยุทฺถสฺมิ โย ชิสฺสตี^๒ ตสฺส มคฺโค.

๒๙. เราไม่ควรให้ทางแก่ท่าน ด้วยการ
ขอรับ แม้ด้วยถ้อยคำอันเหมาะสม
และด้วยความเป็นผู้ควรกำหนดทาง
แต่เราทั้งสอง จะต้องรบกันในวันนี้
บุคคลผู้รบชนะจะได้หนทาง.

^๑ น. อรหตา.

^๒ น. เชสฺสตี.

(ธรรมเทพบุตรกล่าวว่)

๓๐. สพุพา ทิสา อนุวิสุสโหมสมุสิ
มหพุโไล อमितยโส อตุโลย
คณนหิ สพุเพหิ อุเปตฺรุโป
ธมฺโม อธมฺม ตฺวํ กถํ วิเชสุสฺสิ.

๓๐. เราเลื่องลือไปทั่วทิศ มีกำลังมาก
มียศนับประมาณมิได้ ไม่มีผู้
เท่าเทียม มีธรรม ประกอบด้วย
คุณสมบัติทุกอย่าง อธรรมเอ๋ย
ท่านจักชนะได้อย่างไร ?

(ธรรมเทพบุตร กล่าวว่)

๓๑. โไลเหน เว หนฺนติ ชาตฺรุปํ
น ชาตฺรุเปน หนฺนติ โไลหํ
สเจ อธมฺโม หนฺนติ ธมฺมมชฺช
อโย สุวณฺณํ วิย ทสฺสเนยฺยํ.

๓๑. เหล็กย่อมตีทอง ทองจะตีเหล็ก
ไม่ได้ ถ้าอธรรมจะกระทบกับธรรม
ในวันนี้ เหล็กก็พียงนำดูเหมือนทอง.

(ธรรมเทพบุตร กล่าวว่)

๓๒. สเจ ตฺวํ ยุตฺตพฺโล อธมฺม
น ตฺยฺห วุตฺตมา จ ครุ จ อตุถิ
มคฺคณฺจ เต ทมฺมิ ปิยาปฺปิเยน
วจาทฺรุตฺตานิปี เต ชมาหิ"ติ.

๓๒. อธรรมเอ๋ย ถ้าท่านมีกำลังรบ คน
ผู้ใหญ่ และผู้ควรเคารพของท่าน
จะไม่มี เราจะให้ทางแก่ท่านด้วย
ความรัก และความไม่เป็นที่รัก
เราจะอดทน แม้วาทะที่ชั่วร้าย
ของท่าน"

อิมา ฉ คาถา เตสฺสเยว วจนปฺปฏิวจน
วเสน กถิตา.

๖ คาถาเหล่านี้ ท่านกล่าวไว้ด้วยสามารถ
เป็นคำโต้ตอบ ของเทพบุตรเหล่านั้น
นั่นแล.

ตตถ ส กิสุส เหตุมฺหิ ตวชฺช
ทชฺชนฺตฺติ โส หิ อหํ อธมฺโม
อธมฺมยํ รตํ อารุญฺห^๑ อภิตो พลวา,
กึการณา อชฺช โภ ธมฺม กสุสฺสจ
อทินฺนปฺพุพฺพิ มคฺคํ ตฺยฺหํ ทมฺมมิตฺติ.

ปฺพุเพติ ปจฺมกปฺปิกกালে อิมสฺมึ โลก
ทสฺกฺสฺสลกมฺมปถธมฺโม จ ปฺพุเพว
ปาตฺรฺหสิ, ปจฺจฺชา อธมฺโม.

เชฏฺฐโส จาติ ปฺพุเพ นิพฺพตฺตภาเว
อหํ เชฏฺฐโส จ เสฏฺฐโส จ ปฺปราณโก
จ, ตฺวํ ปน กนิฏฺฐโส, ตสฺมา มคฺคา
อุยฺยาหิติ วทติ.

นปฺปิ ปาฏฺฐปาติ อหํ เต เนว ยาจฺนาย
น ปฏฺฐปวจฺเนน น มคฺคารฺหตฺตาย
มคฺคํ ทเพยฺย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เรานั้น
จะต้องให้ทางที่ไม่เคยให้ใครแก่ท่าน
ในวันนี้ เพราะเหตุไร อธิบายว่า ก็เรานั้น
ที่ออกธรรมขึ้นสู่อธรรมยานคือรอดแล้ว
ไม่กลัว มีกำลัง, แนะนำธรรมผู้เจริญ
เพราะเหตุไร ในวันนี้ เราจะให้ทางซึ่ง
ไม่เคยให้ใครแก่ท่าน.

คำว่า ก่อน ความว่า ในกาลครั้งปฐมกัป
ธรรมคืออกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ
ปรากฏขึ้นในโลกนี้ก่อนโดยแท้, อธรรม
เกิดทีหลัง.

คำว่า เจริญที่สุด ดังนี้ ธรรมเทพบุตร
กล่าวว่า เราเป็นผู้เจริญที่สุด ประเสริฐ
ที่สุดและเก่าที่สุด เพราะเกิดก่อน ส่วน
ท่านเป็นน้อง, เพราะฉะนั้น จงหลีกเลี่ยง.

คำว่า เราไม่ควรให้ทางแก่ท่าน แม้
ด้วยถ้อยคำอันเหมาะสม ความว่า
เราไม่ควรให้ทางแก่ท่าน การด้วยขอร้อง
ด้วยวาจาอันสมควร และด้วยความเป็น
ผู้ควรแก่ทาง.

^๑ อ. อารุโหห.

อนุสโฏติ อหญา ติสุโส ทิสสา จตสุโส
อนุทิสาติ สพฺพา ทิสสา อตฺตโน คุณน
ปฏฺจโต ปณฺณาโต ปากฺโก.

คำว่า เลื่องลือไปทั่ว ความว่า ก็เรา
เป็นผู้แผ่ไป เลื่องลือไป คือปรากฏ
ด้วยคุณของตนทั่วทุกทิศ คือ ทิศใหญ่ ๓
ทิศน้อย ๔.

โลเหนาติ อยมฺภูจิกน. หนฺนตฺตีติ
หนิสฺสุตฺติ. ยฺยทฺทพโล อธฺมาติ สเจ
ตฺวํ ยฺยทฺทพโลสิ.

คำว่า เหล็ก คือ ก้อนเหล็ก. คำว่า
ย่อมตี คือ ย่อมกระทบ. คำว่า
อธรรมเอ๋ย ถ้าท่านมีกำลังรบ ความว่า
ถ้าท่านมีเรี่ยวแรงรบ.

วฺยฺยตฺมา จ คุรุ จาติ ยฺยทฺติ ตฺยฺยหํ อิมํ
วฺยฺยตฺมา อิมํ คุรุ. ปณฺชิตฺตาติ เอวํ
นตฺติ.

คำว่า คนผู้ใหญ่ และผู้ควรเคารพ
ความว่า บุคคลอย่างนี้คือ ท่านเหล่านี้
เป็นผู้ใหญ่ ท่านเหล่านี้เป็นผู้ควรเคารพ,
คือเป็นบัณฑิต ไม่มีสำหรับท่าน.

ปิยาปฺปิเยนาติ ปิเยนปิ อปฺปิเยนปิ
ททฺนุโต ปิเยน ปิยํ เต มคฺคํ ททามิตฺติ
อตุโธ.

คำว่า ด้วยความรักและความไม่เป็นที่รัก
ความรัก ความว่า เราเมื่อจะให้ทั้งด้วย
ความรัก ทั้งด้วยความไม่เป็นที่รัก ชื่อว่า
ได้ให้ทาง อันเป็นที่รักแก่ท่าน ด้วย
ความรัก.

โพธิสฺตฺเตน ปน อิมาย คาถาย
กถิตฺกฺขณฺเนยว อธฺมโม รเถ จาตุ
อสฺสกุโณโต อวิสิโร ปจฺฉวียํ ปตฺติตฺวา
ปจฺฉวียา วิวเร ทินฺนุเน คนฺตฺวา
อวิจิมฺหิเยว นิพฺพตฺติ. เอตมตฺถํ วิทิตฺวา

ก็แล ในขณะที่พระโพธิสัตว์กล่าว
คาถานี้เท่านั้น อธรรมเทพบุตรไม่
สามารถจะดำรงอยู่บนรถได้ ศีรษะฟุบ
ตกลงไปบนแผ่นดิน เมื่อแผ่นดินแยกให้
ช่อง จึงไปเกิดในอเวจีนรกทันที. พระผู้มี

ยรรยงธรรมเทว ป-พ.๑๖-๕

- ภควา อภิสมฺพทุโร หุตฺวา เสสคาถา พระภาคทรงตรัสรู้แล้ว ทรงรู้แจ้งเนื้อความ
อภาสี นั้น ได้ทรงภาสิตคาถาที่เหลื่อว่า
๓๓. "อิทฺถญจ สุตฺวา วจัน อธฺมโม กี่อธรรมเทพบุตร ครั้นได้สดับคำนี้
อวิสิโร ปติโต อุกฺกุฏปาโท แล้ว ศีระষะพุดตกลงไป เข้าชี้ขึ้น
ยฺหุตฺตฺติโกเว น ลภามิ ยฺหุํ เบื้องบน รำพันว่า เราต้องการรบ
เอตฺตาวตฺตา โหติ หโต อธฺมโม. ยังไม่ทันจะได้รบ อธรรม ชื่อว่าถูก
ธรรมกำจัดแล้ว ด้วยเหตุมีประมาณ
เท่านี้.
๓๔. ขนฺตีฟโล ยฺหุทฺพลํ วิเชตฺวา ๓๔. ธรรมเทพบุตร มีกำลังคือขันติ
หฺนุตฺวา อธฺมมํ นิหนิตฺว ญฺมฺยา ชนะกำลังรบ ฆ่ากำจัดอธรรมบน
ปายาสี จิตฺโต อภิรุยฺห สนฺทนํ ภาคพื้น มีจิตแน่นอน มีกำลัง
มคฺเคเนว อติฟโล สจฺจนิฏฺกโม. กล้าแข็ง ไม่ก้าวล่วงสัจจะ ขึ้นสู่
รททิพย์ ไปตามทางนั้นแล.
๓๕. มาตา ปิตา สมณพฺราหฺมณา จ ๓๕. คนใด ไม่นับถืออมารดาบิดา และ
อสมฺมานิตา ยสฺส สเก อคาเร สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ในเรือน
อิธฺเว นิกฺขิปฺป สรีเรเทหิ ของตน คนเหล่านั้นทอดทิ้งสรีระ
กายสฺส ภาทา นิริยํ วชนฺติ เต ร่างกายไว้ในโลกนี้โดยแท้ เพราะ
ยถา อธฺมโม ปติโต อวิสิโร. กายแตกตายไป ย่อมเข้าถึงนรก
เหมือนอธรรมเทพบุตร ศีระষะพุด
ตกลงไป ฉะนั้น.
๓๖. มาตา ปิตา สมณพฺราหฺมณา จ ๓๖. คนใด นับถืออมารดาบิดา และ
สุสมฺมานิตา ยสฺส สเก อคาเร สมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยดี ใน
อิธฺเว นิกฺขิปฺป สรีเรเทหิ เรือนของตน คนเหล่านั้นทอดทิ้ง

กายสุส ภาทา สุคติ วชุนฺติ เต
ยถาปี ฐมฺโม อภิรุยฺห สฺนุทฺนฺนํ”ติ.

สรีระร่างกายไว้ในโลกนี้ เพราะ
กายแตกตายไป ย่อมถึงสุคติ
เหมือนธรรมเทพบุตร ขึ้นสู่อภัพพ
ไป ฉะนั้น”.

ตตฺถ ยฺยทฺตฺตฺติโก เวติ อຍ
ตฺตฺส วิลาไป, โส กิร วิลปฺนฺโตยฺเว
ปติตฺวา ปจฺวี ปวิญฺโຈ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ต้องการ
รบ นี้ เป็นคำรำพันของธรรมเทพบุตร
นั้น, ได้ยินว่า เขากำลังบ่นรำพันอยู่
นั้นแหละ ถูกแผ่นดินสูบแล้ว.

เอตฺตาวตฺตติ ภิกุขเว ยาวตฺตา ปจฺวี
ปวิญฺโຈ, เอตฺตาวตฺตา อฐมฺโม หโต
นาม โหติ.

คำว่า ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้
ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพียงเวลา
ธรรมเทพบุตร ถูกแผ่นดินสูบ ชื่อว่า
ถูกกำจัดแล้ว.

ชนฺตีพฺโลติ ภิกุขเว เหวํ อฐมฺโม ปจฺวี
ปวิญฺโຈ อธิวสนชนฺตีพฺโล ยฺยทฺตฺพลํ
วิเชตฺวา วธิตฺวา ภูมียํ นิหฺนิตฺวา
ปาเตตฺวา จิตฺตฺชาตฺตาย^๑ นียจฺติโต
อตุตฺตโน รถํ อารุยฺห มคฺเคเนว
สจฺจนิกฺกโม ตตฺปฺรกกฺกโม ฐมฺมเทวปฺตฺโต
ปายาสี.

คำว่า กำลังคือขันติ ความว่า ภิกษุ
ทั้งหลาย ธรรมเทพบุตรถูกแผ่นดินสูบ
อย่างนี้แล้ว ธรรมเทพบุตรมีกำลังคือขันติ
เครื่องกลั่น ขณะกำลังรบ ฆ่ากำจัดแล้ว
ให้ตกไปที่พื้นดิน ชื่อว่า มีจิตแน่นอน
เพราะเกิดจากความคิด ไม่ก้าวล่วงสังขจะ
คือ มีความเพียรมั่นคง ขึ้นสู่อภัพพ
ไปแล้ว โดยทางนั้นแล.

^๑ ฉ. วิตฺตฺชาตฺตาย วตฺโต.

อสมมานิตาติ อสกุทตา. สรีรเทหนฺติ
อิมสฺมึเวย โลกเ สรีรสงฺขาตํ เทหํ
นิกฺขิปิตฺวา.

นิริยํ วชฺนตฺติติ ยสฺส ปาปปฺปคฺคฺลสฺส
เอเต จ สกฺการารหา เคเหว อสกุทตา,
ตถารูปา ยถา อธฺมโม ปติโต
อวิสิโร, เอวํ อวิสิรา นิริยํ วชฺนตฺติ
อตุโถ.

สฺคตฺติ วชฺนตฺติติ ยสฺส ปเนเต สกฺกุทตา,
ตาทิสสา ปณฺชิตา ยถาปี ธฺมโม สฺนุหนํ
อภิรฺยฺห เทวโลกํ คโต, เอวํ สฺคตฺติ
วชฺนตฺติติ.

สตุถา อิมํ^๑ ธฺมฺมเทสนํ อหริตฺวา
"น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺพเพปี
เทวทตฺโต มยา สทฺธิ ปฏฺวิโรชฺฌิตฺวา
ปจฺวี ปวิภูโจ"ติ วตฺวา ชาตกํ
สโมธานสิ "ตทา อธฺมโม เทวปฺตฺโต

คำว่า ไม่นับถือ คือ ไม่ทำสักการะ.
คำว่า สรีระร่างกาย ความว่า ทอดทิ้ง
ร่างกาย กล่าวคือสรีระไว้ในโลกนี้ทีเดียว.

คำว่า ย่อมเข้าถึงนรก ความว่า
บุคคลชั่วผู้ไม่ควรสักการะ และเขาไม่ทำ
สักการะไว้ในเรือนเช่นนั้น ศีรษะ
ฟุบตกลง ย่อมเข้าถึงนรก เหมือนธรรม-
เทพบุตรศีรษะฟุบตกลงไป ฉะนั้น.

คำว่า ย่อมเข้าถึงสุคติ อธิบายว่า ส่วน
บุคคลที่ควรสักการะ และเขาทำสักการะ,
ผู้เป็นบัณฑิตเช่นนั้น ย่อมเข้าถึงสุคติ
เหมือนธรรมเทพบุตรขึ้นสู่รตทิพย์ไปเทวโลก
ฉะนั้น.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เทวทัตคิดปองร้ายเราในบัดนี้
เท่านั้น หามิได้, แม้นในปางก่อนเทวทัต
ก็คิดปองร้ายเราแล้ว ถูกแผ่นดินสูบ
เหมือนกัน" จึงทรงประมุขชาดกว่า
"อธรรมเทพบุตร ในกาลนั้นได้เป็นเทวทัต,
แม้บริษัทของอธรรมเทพบุตรนั้น ได้เป็น

^๑ ฉ. เอวํ ธฺมฺมํ เทเสตฺวา.

เทวดุโต อโหสิ, ปรีสาปิสฺส บริษัทของเทวดุโต, ส่วนธรรมเทพบุตร
เทวดุตฺตสฺส ปรีสา, ธมฺโม ปน เป็นเราเอง, บริษัทของเทพบุตรนั้น
อหเมว, ปรีสา ปน พุทธปรีสาเยวา"ติ. เป็นพุทธบริษัทนั่นเอง".

ธมฺมเทวปุตฺตชาตกถณฺณา ตติยา. พรรณนาธรรมเทพบุตรชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. อุทยชาติก (๔๕๘)

๓๗. "เอกา นิสินฺนา สุจิ สญฺญตฺตุร^๑
ปาสาทมารุญฺห อนินฺทิตฺตํคิ
ยาจามิ ตํ กิณฺนรเนตฺตจกฺข
อิเมกรตฺตี อุกฺโย วเสม.

๓๘. โอกิณฺณนฺตรปริกฺขิ
ทพฺพหฺมกฺกฺกาลโกกฺกจกั
รกฺขิตํ ชคฺคหตฺตเถหิ
ทฺขปฺปเวสฺสมิทํ ปุริ.

๓๙. ทหรสฺส ยฺวิโน จาปี
อาคโม จ น วิชฺชติ
อถ เกน นุ วณฺณเนน
สงฺคมํ อิจฺฉเส มยา.

๔๐. ยกฺโขหฺมสมฺมิ กฺลฺยานิ
อาคโตสมฺมิ ตวณฺติเก^๒

๕. อุทัยชาติก (๔๕๘)

๓๗. "นางผู้มีเนตรงาม ดั่งเนตรกนิรี เธอ
ผู้มีสวณสดหาที่ติมิได้ แต่งตัว
สะอาด ขึ้นปราสาทนั่งอยู่คนเดียว
อย่างเรียบร้อย ข้าพเจ้าขอร้องเธอ
เราทั้งสอง อยู่ด้วยกันในคืนนี้
สักคืนหนึ่งจะได้ไหม.

๓๘. พระราชวังนี้ มีคูรายรอบเป็นชั้น ๆ
มีป้อมและซุ้มประตูมั่นคง มีทหาร
มหาดเล็กรักษาพระองค์ ถือกะเป
เฝ้าดูแลรักษา ยากที่ใคร ๆ จะเข้า
มาได้.

๓๙. อโง่ ไม่ปรากฏว่ามีทหารมหาดเล็ก
เด็กหนุ่มเข้ามารายงาน เมื่อเป็น
เช่นนั้น เพราะเหตุไรเล่า ท่านจึง
ต้องการจะติดต่อกับเรา.

๔๐. นางผู้เลอโฉม ข้าพเจ้าเป็นยักษ
มาหาท่าน ขอให้ท่านจงเปล็ดเพล็ด

^๑ ฉ. สญฺญตฺตุร.

^๒ ส. อ. ตวณฺติเก.

- ตั่ว มี่ นนุทสุส^๑ ภพพนเต
 ปุณณกัสมิ ททามิ เต.
๔๑. เทวี่ เว^๒ ยกขี่ อตววา มนุสุส^๑
 น ปตตเย อุกมมติจจ อญณั
 คจฺเชว ตั่ว ยกข มหานุภาว
 มา จสุสฺส คนฺตววา ปุนราวชิตฺถ.
๔๒. ยา สวา รติ อุตตมา กามโกคินั
 ยัเหตุ สตตวา วิสมั จรนฺติ
 มา ตั รติ ชียิ ตั่ว สฺจิมฺหิ เต
 ททามิ เต ฐปียกัสปูริ.
๔๓. นาวี่ นเว นิชฺฌปยั ธเนน
 อุกกัสมิตี ยตฺถ กโรติ ฉนฺนั
 วิปจฺจนีโก ตว เทวธมฺโม
 ปจฺจกฺขโต โลกตเรนฺ เอลิ.

- กับข้าพเจ้าเถิด นางผู้เจริญ
 ข้าพเจ้าจะให้เถาตของ ที่บรรจ
 เหยียบของจนเต็มนี้แก่ท่าน.
๔๑. นอกจากเจ้าพี่อุทัยแล้ว ข้าพเจ้า
 ไม่ต้องการคนอื่น ไม่ว่าจะเป็
 เทวดายกัษหรือมนุษย์ ท่านยกัษ
 ผู้มีอานุภาพมาก จงออกไปเสีย
 และไปแล้ว อย่าได้กลับมาอีกเลย.
๔๒. เธออย่าให้ความเพลิดเพลินน้อย
 ของผู้เสพกาม ซึ่งเป็นเหตุให้
 คนเราต้องประพตติผิด เสื่อมไป
 ในเพราะความบริสุทธิ์ ของเธอ
 ข้าพเจ้าจะให้เถาตโลหะ อันเต็มไป
 ด้วยเงินตราแก่ท่าน.
๔๓. ผู้ชายจะให้ผู้หญิงยินยอม ด้วย
 ทรัพย์ เขาชอบหญิงคนใด ก็ยอม
 จะเพิ่มทรัพย์ให้สูงขึ้น แก่หญิง
 คนนั้น แต่ธรรมเนียมเทวดาของ
 ท่าน กลับตรงกันข้าม คือท่าน

^๑ ฉ. นนุททย.

^๒ ฉ. ท. ว.

- กลับเอาทรัพย์มาน้อยลง ดังที่เห็น
โดยชัดแจ้ง.
๔๔. อายุ ๑ วณโณ ๑^๑ มนุสสุโลกเก
นิหิยุยติ มนุชานัน สุกตเต
เตเนว วณณน ฐนปี ตยหิ
นิหิยุยติ ชินฺณตฺราสิ อชฺช.
๔๕. แนะ พระนางผู้มีพระวรกายงาม
อันอายุและผิวพรรณ ของมนุษย์
ทั้งหลาย ในมนุษย์โลก ย่อม
เสื่อมลงทุกวัน ด้วยเหตุนี้แหละ
ทรัพย์ที่จะให้ท่าน จึงลดน้อยลง
เพราะวันนี้ ท่านแก่กว่า เมื่อวานนี้.
๔๕. เอิ วิ เม เปกฺขมานสุส
ราชปฺตติ ยสฺสสินิ
หายเต^๒ วต เต วณฺโณ
อโหฺรตฺตานมจฺจเย.
๔๕. แนะพระราชาบุตรี ผู้ทรงยศ เมื่อ
ข้าพเจ้าเพ่งมองดูอยู่ อย่างนี้
พระฉวีวรรณของพระองค์ ก็เสื่อม
ลงเรื่อย ๆ ทุกวันคืนที่ล่วงไป.
๔๖. อิมินาว ตวิ วยสา
ราชปฺตติ สฺเมธเส
พฺรหฺมจฺริยิ จเรยฺยาสิ
ภิกฺขโย วณฺณวตี สียา.
๔๖. แนะพระราชาบุตรี ผู้ปรีชา เพราะ
ความเสื่อมนี้แหละ พระองค์จึงควร
ประพตฺติพรหมจฺรริยิ จะได้มี
พระฉวีวรรณงดงามยิ่งขึ้น.
๔๗. เทวา น ชีรฺนติ ยถา มนุสฺสา
คตฺเตสุ เตสํ วลิโย น โหนฺติ
๔๗. พวกเทวดา ไม่แก่เหมือนมนุษย์
ตามร่างกาย ของเทวดาเหล่านั้น

^๑ ส. อ. อายุ ๑ วณฺณ ๑.

^๒ ฉ. หายเตว ตว.

- ปุจฺฉามิ ตํ ยกฺข มหानุภาว^๑
กถนฺนุ เทวาน^๒ สรีรเทโห.
๔๘. เทวา น ชีรฺนฺติ ยถา มนุสฺสา
คตฺเตสฺส เตสํ วลีโย น โหนฺติ
สุเว สุเว ภียฺยตโรว เตสํ
ทิพฺโพ จ วณฺโณ วิปฺลา จ โภคา.
๔๙. กีสฺสูธ ภัตา ชนฺตา อเนกา
มคฺโค จ เนกา ยตนปฺปวตฺโต
ปุจฺฉามิ ตํ ยกฺข มหานุภาว
กตฺถ จิตฺโต ปฺรโลกํ น ภาเย.
๕๐. วาจํ มนญฺจ ปณฺธาย สมฺมา
กาเยน ปาปาณิ อกฺุพฺพมานิ
พหฺนฺนปานํ ชรฺมาวสนฺนฺโต
สทฺโธ มุฑฺดู สํวิภาตี วทญฺญู
- ไม่มีรอยเหยี่ยวย่น ท่านยักษ์ผู้มี
อานุภาพมาก ข้าพเจ้าขอถามท่าน
ร่างกายของเทวดา เป็นอย่างไรเล่า.
๔๘. พวกเทวดา ไม่แก่เหมือนมนุษย์
ร่างกายของเทวดาเหล่านั้น ไม่มี
รอยเหยี่ยวย่น พวกเทวดาจะมี
ผิวพรรณเป็นทิพย์ ผุดผ่องขึ้น
ทุก ๆ วัน และทรัพย์สินสมบัติ
ก็เพิ่มพูนขึ้น.
๔๙. ประชาชนเป็นอันมากในโลกนี้กลัว
อะไรเล่า (จึงไม่ไปเที่ยวโลก) และ
ทางไปเที่ยวโลก ก็กลัวไว้มากมาย
หลายทาง ท่านยักษ์ผู้มีอานุภาพ
มาก ข้าพเจ้าขอถามท่านว่า
บุคคลอยู่ในทางไหน จึงจะไม่กลัว
โลกหน้า.
๕๐. ผู้ตั้งวาจา และใจไว้โดยถูกต้อง
ทางกายก็ไม่ทำบาป เมื่ออยู่ครอง-
เรือนที่มีข้าวและน้ำมาก ก็มีศรัทธา
อ่อนโยน ขอบให้ท่าน เป็นคน

^๑ อ. มหานุภาว.

^๒ อ. กถํ น เทวานํ.

สงฺคาหโก สขิลโธ สณฺหาวาโจ
เอตฺถ จิตฺโต ปฺรโลกัณฺเณ ภาเย.

รู้ถึงความประสงค์ของผู้ขอ ชอบ
ช่วยเหลือคน พุดจาอ่อนหวาน
นุ่มนวล ถ้าตั้งอยู่ในคุณธรรมนี้แล้ว
ก็จะไม่กลัวโลกหน้า.

๕๑. อนุสาสสิ มํ ยกุข
ยถา มาตา ยถา ปีตา
อุพฺพารวณฺณน ปุจฺฉามิ
โก นุ ตวมสิ สุพฺรหฺมา.

๕๑. ท่านยักษ์ ท่านสั่งสอนข้าพเจ้า
เหมือนมารดาบิดา ท่านผู้มี
ผิวพรรณงดงามยิ่ง ข้าพเจ้าขอถาม
ท่านผู้ยิ่งใหญ่ ท่านเป็นใครเล่า.

๕๒. อุทฺทโยหฺมสมฺมิ กลฺยาณิ
สงฺกรตฺตถาชิธาคโต^๑
อามนฺต โข ตํ คจฺฉามิ
มุตฺโตสฺสมิ ตว สงฺกรร.

๕๒. ฉันคืออุททัยอย่างไรละ แม่คนงาม
ฉันมาที่นี่ เกี่ยวกับคำมั่นสัญญา
ฉันเรียกเธอมาแล้วก็จะไป ฉันพ้น
จากคำมั่นสัญญาของเธอแล้วนะ.

๕๓. สเจ โข ตวํ อุทฺทโยสิ
สงฺกรตฺตถาชิธาคโต^๒
อนุสาส มํ ราชนฺุตฺต
ยถาสฺส ปฺน สงฺคโม.

๕๓. ข้าแต่พระราชบุตร ถ้าพระองค์เป็น
เจ้าที่อุททัย เสด็จมาที่นี่เกี่ยวกับ
เรื่องคำมั่นสัญญาจริง ก็ขอให้ทรง
สั่งสอนหม่อมฉัน เหมือนหม่อมฉัน
ได้พบพระองค์อีก.

^๑ ฉ. สงฺกรตฺตา ชิธาคโต. เอวมฺปริปี.

สี. อิ. สงฺกรตฺตา ชิธาคโต.

^๒ ฉ. สงฺกรตฺตา ชิธาคโต.

๕๔. อติปตติ^๑ วโย ชโนน ตเถว
 จานัน นตฺถิ ฐวํ จวณฺติ สตุตา
 ปริชฺเฌยติ อฐวํ สรีริ
 อุทเย มา ปมาท จรสฺสุ ฐมฺมํ.

๕๕. กสิณา ปจฺวี ธนฺสฺส ปุรา
 เอกฺสฺเสว สียา อนนฺถฺยเยยา
 ตํ วาปี ชหาติ อวีตราโค
 อุทเย มา ปมาท จรสฺสุ ฐมฺมํ.

๕๖. มาตา ปิตา จ ภาตโร จ ภคินี
 ภริยา สามิโก สรณฺน โหติ^๒
 เต วา^๓ ชนฺนฺติ อญฺณมญฺณํ
 อุทเย มา ปมาท จรสฺสุ ฐมฺมํ.

๕๔. ้วยยอมล่วงเลยไป ขณะก็เป็น
 เช่นนั้นเหมือนกัน ไม่มีการตั้งอยู่
 สัตว์ทั้งหลาย ย่อมตายไป
 ร่างกายอันไม่ยั่งยืน ย่อมเสื่อม
 ลงไปเรื่อย ๆ น้องอุทัยเอ๋ย เธออย่า
 ประมาท จงประพฤติธรรมเถิด.

๕๕. แผ่นดินทั้งผืนเต็มไปด้วยทรัพย์ จะ
 เป็นของพระราชาองค์เดียว ไม่มี
 คนอื่นมาครอบครอง ถ้าพระราชา
 องค์นั้นยังไม่หมดราคา ก็ต้องละทิ้ง
 ทรัพย์นั้นไปเหมือนกัน น้องอุทัย
 เอ๋ย เธออย่าประมาท จงประพฤติ
 ธรรมเถิด.

๕๖. มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย
 พี่สาว น้องสาว ภรรยา และสามี
 พร้อมทั้งทรัพย์สิน คนเหล่านั้น
 จะต้องละทิ้ง ซึ่งกันและกันไป
 น้องอุทัยเอ๋ย เธออย่าประมาท
 จง ประพฤติธรรมเถิด.

^๑ ส. อ. อธิปตตี.

^๒ ฉ. ภริยา ยาปี ธนฺน โหติ กิตา.

^๓ ฉ. เต จาปี.

๕๗. กาโย ปโรชชนนุติ วิหิตวา^๑
 สัมมาเร สุขคติ จ ทุกฺคคติ จ^๒
 อิตฺตฺรวาไสติ ชานิตฺวา^๓
 อุกฺขเย มา ปมาท จรสฺสุ ธมฺมํ.

๕๘. สาธุ ภาสตี^๑ ยํ ยุกฺโข
 อปฺปํ มจฺจฺจฺน ชีวิตํ
 กสิรวุจฺ ปฺริตฺตฺตฺตฺตฺต
 ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สาหิ เอกา ปพฺพชิสฺสฺสฺสฺส
 หิตฺวา กาสี สฺสุณฺณนฺน"ติ.

อุทฺทยชาตกํ จตฺตฺตฺต.

๕๗. น้องอุทัยเอ๋ย เธอจงรู้ไว้ว่า ร่างกาย
 เป็นอาหารของสัตว์อื่น จงรู้ไว้ว่า
 สุขคติและทุกคติ ในสงสาร เป็นที่
 พักชั่วคราวแล้ว อย่าประมาท
 จงประพฤติธรรมเถิด.

๕๘. ยักษ์ตนนี้พูดดีว่า ชีวิตของสัตว์
 ทั้งหลายน้อย ชีวิตนั้นแร้นแค้น
 มีระยะสั้น ทั้งประกอบด้วยทุกข์
 หม่อมฉันเอง จะต้องละทิ้ง
 แคว้น กาสี และสุนทรนนครไป
 บวชคนเดียว".

อุทัยชาดก ที่ ๔.

^๑ ฉ. ฌตฺตฺวา.

^๒ ฉ. สัมมาเร สุขคติญฺจ ทุกฺคคติญฺจ.

^๓ ฉ. ชานินฺยาน.

๔. อุทัยชาตกถา (๔๕๘)

เอกา นิสินนาติ อิทํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนุโต อุกกณฺจิตภิกฺขุ
 อารพฺภา กเถสิ. วตฺถุํ กุสชาตเก
 อาริภวิสฺสตี.

สตุถา ปน ตํ ภิกฺขุํ "สจฺจํ กิร
 ตวํ อุกกณฺจิตสึ"ตี ปุจฺจิตฺวา "สจฺจํ
 ภาเน"ตี วุตฺเต "ภิกฺขุ กสฺมา
 กิเลสฺวเสน เหวรูปเ นียยานิกสาสนเ
 ปพฺพชิตฺวา อุกกณฺจิตสึ, ปฺราณก-
 ปณฺชิตาปี สมิทฺเธ ทฺวาทสโยชนิกเ
 สุรฺนุณนคเร รชฺชํ กาเรนฺดา เทวจฺจร-
 ปฏฺิภาคาย อิตฺถิยา สทฺธิ สตุต
 วสุสฺสตานิ เอกคพฺภา วสนฺดาปี

๔. พรรณนาอุทัยชาดก (๔๕๘)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ที่พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงภิกษุผู้
 อยากจะสึกจึงตรัสธรรมเทศนานี้ มีคำว่
 นั่งอยู่คนเดียว ดังนี้ เป็นต้น. จะเล่าเรื่อง
 โดยละเอียดไว้ในกุสชาดก.

พระศาสดาตรัสถามภิกษุรูปนั้นว่า
 "ข้าวว่า เธออยากสึกจริงหรือ" เมื่อภิกษุ
 รูปนั้นทูลรับสารภาพว่า "เป็นความจริง
 พระเจ้าข้า" แล้วจึงตรัสว่า "ภิกษุ เธอ
 บวชในพระศาสนาที่นำสัตว์ออกจากทุกข์
 ได้อย่างนี้แล้ว เพราะเหตุไร จึงอยากสึก
 ด้วยอำนาจกิเลส, บัณฑิตแต่ปางก่อน
 เสวยราชสมบัติอยู่ในสุรณนนคร อัน
 มั่งคั่ง มีเนื้อที่ประมาณ ๑๒ โยชน์ ถึง
 จะอยู่ในห้องเดียวกันกับผู้หญิงที่สวयงาม
 คล้ายกับนางเทพอัปสรเป็นเวลา ๗๐๐ ปี
 ก็มีได้ทำลายอินทรี^๑ มองดูด้วยอำนาจ

^๑ ทำลายอินทรี หมายถึง ปล่อยใจให้รักใคร่หรือ
 เกเลียดซึ่งเมื่อประสบอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ตรงกันข้ามกับสำรวมอินทรี.

อินุทริยานิ ภินุทิตฺวา โลกาวเสณ น ความใคร่" ครั้นแล้วจึงทรงนำอดีตนิทาน
โวลโลเกสฺสนฺ"ติ. วตฺวา อตีตํ อานริ มาตรัสว่า

อตีเต กาสิกกรฺวเจ สุรฺนุณนคเร
กาสิกกราชา รชฺชํ กาวเรสิ. ตสฺส เนว
ปฺตฺโต น ธีตา อโหสิ, โส อตฺตโน
เทวีย "ปฺตฺเต ปตฺเตถา"ติ อาน.
เทวีปี ฌญโถ วจนํ สมฺปฏิจฺจิตฺวา
ตถา อกาสิ. ตทา โพิสฺสตฺโต
พฺรหฺมโลกา จวิตฺวา ฌญโถ
อคฺคฺมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสฺสนฺธิ
คณฺหิตฺวา นิพฺพตฺติ.

อถ มหาชนสฺส หทยํ วฑฺฒเตตฺวา
ชาตภาเวณ ตสฺส "อุทฺยภทฺโท"ติ นามํ
กรีสฺสุ. กุมารสฺส ปาทจฺรณกาเล อญฺโถ
สฺตฺโต พฺรหฺมโลกโต จวิตฺวา ตสฺสเสว
ฌญโถ อญฺญตฺราย เทวีย กุจฺฉิมฺหิ
กุมาริกา หุตฺวา นิพฺพตฺติ. ตสฺสาปิ
"อุทฺยภทฺทา"ติ นามํ กรีสฺสุ. กุมารโ
จฺยปฺตฺโต สพฺพสิปฺปานํ นิปฺพตฺตี
ปาปฺณิ, ชาตฺพฺรหฺมจาริ ปน อโหสิ,

ในอดีตกาลที่สุรณนนครกาสิกัรฐ
พระเจ้ากาสิกกราชเสวยราชสมบัติอยู่. แต่
พระองค์ไม่มีพระราชโอรสและพระราชธิดา,
พระองค์จึงรับสั่งกับเทวีของพระองค์ว่า
"จงปรารถนาพระราชโอรส". แม้พระ
ราชเทวีก็ทรงรับพระบรมราชโองการ ทรง
ปฏิบัติตามรับสั่ง. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์
จุติจากพรหมโลกมาถือปฏิสนธิ ใน
พระครรภ์แห่งพระอัคมเหสีของพระราชา.

ครั้งนั้น พระญาติจึงขนานพระนามพระ
ราชกุมารนั้นว่า "อุทัยภัท" เพราะทรง
สมภพมาสมความตั้งใจของประชาชน.
เวลาพระราชกุมาร ทรงพระดำเนินได้
สัตว์อื่นจุติมาจากพรหมโลก มาเกิด
เป็นพระราชกุมารี ในพระครรภ์
แห่งพระเทวีองค์หนึ่ง ของพระราชานั่นเอง.
พระญาติจึงขนานพระนามพระราชกุมารี
นั้นว่า "อุทัยภัททา". พระราชกุมารทรง
เจริญวัยแล้วก็สำเร็จการศึกษาศิลปวิชา,
แต่ทรงเป็นพรหมจารีมาโดยกำเนิด, ไม่
ทรงทราบเมถุนธรรม แม้แต่ทรงพระ

สุบินนุเตนปิ เมถุนธมฺมี น ชานาติ.
นาสฺส กิเลสฺสุ จิตฺตํ อลฺลียิ.

ราชา ปุตฺตํ อภิสึญจิตฺตกาโม "กุมาร
อิทานิสฺส รชฺชสุขเสวนกาโล, ตเมวสุส
ทสฺสามิ"ติ สาสนํ เปเสสิ. โพิสฺสโต
"น มยุหิ รชฺเชนตฺโต, กิเลสฺสุ เม
จิตฺตํ น อลฺลียิ"ติ ปฏิทฺธิปิตฺวา
ปฺนปฺนํ วุจฺจมาโน รตฺตชฺมพฺนุทมยํ
อิติธฺรुปี กาเรตฺวา "สเจ เอวฺรुปี อิตฺถิ
ลภมาโน รชฺชํ สมฺปฏิจฺฉิสฺสามิ"ติ
มาตาปิตฺนํ เปเสสิ. เต ตํ สุวณฺณรูปกํ
สกลชฺมพฺนุทํ ปรีหฺราเปตฺวา ตถารูปี
อิติ อลภนฺตฺวา อุทฺยภทฺทํ อลงฺกริตฺวา
ตสฺส สนฺติเก วสาเปสฺสุ. สว ตํ
สุวณฺณรูปกํ อภิภวิตฺวา อฏฺฐาสิ. อถ
เนสฺส อนิจฺจมานานญฺเวย เวมาติภคินี

สุบินนิมิต. พระมหกัณฑ์ของพระองค์มิได้
ติดอยู่ในกิเลสทั้งหลาย.

พระราชามีพระประสงค์ จะทรงอภิเษก
สมรสพระราชโอรสจึงส่งพระราชสาส์นไปว่า
"ลูกเอ๋ย เวลานี้เป็นเวลาที่เหมาะสมเสวยสุข
ในราชสมบัติ, พ่อจะยกราชสมบัตินั้น
ให้แก่เจ้า". พระโพิสัสตร์ทรงปฏิเสธว่า
"ลูกไม่ต้องการราชสมบัติ, จิตใจของลูก
ไม่ติดอยู่ในกิเลสทั้งหลาย" ถูกพระ
ราชารบเร้าบอຍเข้า จึงให้เขาหล່วรูป
ผู้หญิง ซึ่งทำด้วยทองคำชมพูทสุกปลั่ง
แล้วส่งไป ให้กราบทูลพระราชมารดาและ
พระราชบิดาว่า "ถ้าลูกได้ผู้หญิงเช่นนี้จึง
จะรับราชสมบัติ". พระราชมารดาและพระ
ราชบิดาจึงให้นำรูปหล່วทองคำนั้นแห่ไป
ทั่วชมพูทวีป แต่ก็ได้ผู้หญิงที่มี
ลักษณะเช่นนั้น จึงแต่งองค์พระราชธิดา
อุทัยภัททา แล้วให้ประทับอยู่ในสำนัก
พระราชโอรส. พระราชธิดานั้นกลับทรง
พระโสมงามชมรูปหล່วทองคำนั้นเสียสิ้น.
ต่อมา พระราชมารดาและพระราชบิดา
ได้อภิเษกพระโพิสัสตร์ ทรงแต่งตั้ง
พระราชธิดาอุทัยภัททา พระน้องนาง
ต่างพระมารดา ให้เป็นพระอัครมเหสี

๒๕๖๕ | ๒๕๖๖ | ๒๕๖๗ | ๒๕๖๘ | ๒๕๖๙

อุทยกททุกุมารี อคฺคมเหสี กตฺวา
โพธิสตุตฺติ อภิสินฺนุจฺจิสฺส. เต ปน เทวปี
พฺรหมจฺริยวาสเมว วสฺสีสฺส.

อปรภาเค มาตาปิตุณฺ อจฺจเยน
โพธิสตุโต รชฺชํ กาเรสิ. อุโมปี
เอกคพฺเภ วสมานาปี โลกวเสน
อินฺทฺริยานิ ภินฺทิตฺวา อญฺญมญฺญํ น
โอยโลเกสฺสํ, อปีจ โข ปน “โย
อเมหฺสฺส ปจฺมตฺริ กาลํ กโรติ, โส
นิพฺพตฺตญฺ्ञานโต อาคนฺตฺวา ‘อสุกฺกุชาน
นิพฺพตฺโตสฺสมี’ติ อาโรเจตฺส”ติ สงฺกรมกํสฺส.
อถ โข โพธิสตุโต อภิสเภาโต
สตุตฺตวสฺสสตุจฺจเยน กาลมกาสี. อญฺเอย
ราชา นาโหสิ, อุทยกทฺททาเยว อาณา
ปวตฺตติ. อมจฺจา รชฺชํ อนุสาสีสฺส.

โส โพธิสตุโตปี จฺติกฺขณฺเน ตาวตีสภวเน
สกุทตฺติ ปตฺวา ยสมหนฺตตาย สตุตฺทา
อนุสฺสริตฺตุํ นาสกฺขิ. อิติ โส มนุสฺส-
คณนาย สตุตฺตวสฺสสตุจฺจเยน อวชฺชิตฺวา
“อุทยกทฺทํ ราชธิตฺริ ฐเนน วิมฺลิตฺวา
สีหนาทํ นทาเปตฺวา ฐมฺมํ เทเสตฺวา
สงฺกรํ โยเจตฺวา อาคมิสฺสสามิ”ติ

ทั้ง ๆ ที่ทั้งสององค์นั้นไม่ทรงประสงค์เลย.
แต่ทั้งสองพระองค์นั้น ก็ยังคงประพฤติ
พรหมจรรย์อยู่เหมือนเดิม.

ต่อมา เมื่อพระราชมารดาและพระ
ราชบิดาสวรรคตแล้ว พระโพธิสัตว์ก็ได้
เสวยราชย์. ทั้งสองพระองค์แม้จะประทับ
อยู่ในห้องเดียวกัน ก็ได้ทำลายอินทรีย์
ทอดพระเนตรซึ่งกันและกันด้วยสามารถ
โลกะ, แต่ได้ทำคำมั่นสัญญากันว่า
“บรรดาเราทั้งสอง คนใดตายก่อน,
คนนั้นต้องมาจากที่ ซึ่งตนไปเกิดแล้ว
บอกว่า ‘ฉันไปเกิดอยู่ที่โน่น”. ต่อมา
เมื่อล่วงไปได้ ๗๐๐ ปี นับแต่อภิเษก พระ
โพธิสัตว์ก็สวรรคต. ไม่มีคนอื่นมาเป็น
พระราชชา, อำนาจจึงตกอยู่แก่พระนาง
อุทัยภักทานั่นเอง. อำมาตย์ทั้งหลาย
ก็ช่วยกันบริหารพระราชกรณียกิจ.

ส่วนพระโพธิสัตว์นั้น ในขณะที่จุติ ก็ได้
ไปเกิดเป็นท้าวสักกะ ในดาวดึงส์พิภพ
ไม่สามารถระลึกได้เป็นเวลา ๗ วัน เพราะ
มีพระยศใหญ่. ดังนั้น พอล่วงไปได้ ๗ ปี
โดยการนับของมนุษย์ พระโพธิสัตว์นั้น
จึงทรงระลึกได้ ทรงพระดำริว่า “เราจะ
ทดลองพระราชธิดาอุทัยภักทาด้วยทรัพย์

นินฺนุนาสึติ วุตฺติ โหติ.

วางขาอ่อนไว้้อย่างเรียบร้อย. อธิบายว่า เธอวาง อิริยาบถเรียบร้อย นุ่งผ้าที่สะอาด นั่งอยู่เดี่ยวดาย.

อนินฺนุทงฺคึติ ปาหนุตโต ยาว เกสคฺคา
อนินฺนุทตฺสรีรา ปรมโสมคฺคปฺปตฺตสรีรา.

คำว่า ผู้มีส่วนสัสดหาที่ติมิได้ ความว่า ตั้งแต่ปลายเท้าไปจนถึงปลายผม ไม่มี ร่างกายส่วนใดที่จะติได้ คือ มีเรือนร่าง งดงามอย่างยอดเยี่ยม.

กิณฺนรเนตฺตจกฺขุติ ตีหิ มณฺุทเลหิ
ปญฺุจฺหิ จ ปสาเทหิ อฺุปโสภิตตฺตา
กิณฺนรานํ เนตฺตสฺหิเสหิ จกฺขุหิ
สมนฺุณาคเต.

คำว่า ผู้มีเนตรงามดังตากินรี ความว่า ประกอบด้วยดวงตา เหมือนดวงตาของ กิณนร เพราะงดงามด้วยความกลมกลึง ๓ ประการ และความแจ่มใส ๕ ประการ.

อิเมกรตฺตินฺนุติ อิมํ เอกรตฺติ อชฺุช
อิมสฺหิมิ อลงฺกตสยนคฺพฺุเภา เอกโต
วเสยฺุยาติ ยาจติ.

คำว่า ในคินนี้สักคินหนึ่ง ท้าวสักกะ ขอรับรองว่า คินนี้คินเดียวเราจะอยู่ร่วมกัน ในห้องนอนที่ตกแต่งแล้วนี้.

ตโต ราชธีตา เทว คาคา อภาสิ

ลำดับนั้น พระราชธิดาจึงตรัส
๒ คาคาว่า

๓๘. "โอภิกษุณฺนตฺรปริกฺขํ

ทพฺุหมณฺุฎฺฐาลโกฏฺฐกํ

รกฺขิตํ ขคฺคหตฺตเถหิ

ทฺุปฺุเวสฺหิมิํ ปฺุริ.

๓๘. "พระราชวังนี้ มีคูรายรอบเป็นชั้น ๆ มีป้อมและซุ้มประตูกั้นคอง มีทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ถือกระบี่เฝ้าดูแลรักษา ยากที่ใคร ๆ จะเข้ามาได้.

๓๙. ทหรสุส ยูวิน จาปี
 อากาศโม จ น วิชฺชติ
 อถ เกน นุ วณฺณน
 สงฺคมํ อิจฺจเส มया"ติ.

ตตถ อิกิณฺณนฺตรปริกฺขณฺติ อิทํ
ทฺวารทสโยชนิกํ สุรฺรณฺนปฺริ อนฺตรนฺตรวา
อฺหทกปริกฺขานํ กทฺหมปริกฺขานํ สุภฺช-
ปริกฺขานญจ อิกิณฺณตฺตา อิกิณฺณนฺตร-
ปริกฺขํ.

ทพฺพหมภฺฏาโลภฺฏกนฺตติ อิริตเรหิ
อภฺฏกเกหิ ทฺวารภฺฏกเกหิ จ
สมนฺนาคตํ.

ขคฺคทตฺเตหิติ อารุหทตฺเตหิ ทสหิ
โยธสทสเสหิ รกฺขิตํ. ทพฺปเวสมิตํ ปฺรณฺตติ
อิทํ สกฺลปฺริปี ตสฺส อนฺโต มาปีตํ
มยฺหํ นิวาสนปฺริปี อุกฺมายํ กสฺสจ
ปริสฺสิตุํ น สกฺกา.

อากาศโม จาติ อิท อิมาย เวลาย
ตฺรณฺตสฺส วา โยพฺพนปฺตตสฺส วา
ถาฺมสมฺปนฺนโยธสฺส วา อณฺตสฺส
วา มหนฺตปี ปณฺณกาโร คเหตุวา
อากาศจณฺตสฺส อากาศโม นาม นตฺติ.

๓๙. อนึ่ง ไม่ปรากฏว่ามีทหารมหาดเล็ก
และเด็กหนุ่ม เข้ามารายงาน
เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรเล่า
ท่าน จึงต้องการจะติดต่อกับเรา".

บรรดาข้าหล่านั้น คำว่า มีดู
รายรอบเป็นชั้น ๆ ความว่า สุรฺรณฺนปฺริ
นี่ กว้างยาวแต่ละด้านประมาณ ๑๒ โยชน์
ชื่อว่า มีดูรายรอบเป็นชั้น ๆ เพราะรายรอบ
ด้วยคูน้ำ คูหล่ม และคูแห้ง เป็นชั้น ๆ.

คำว่า มีป้อมและซุ่มประตุมั่นคง ความว่า
ประกอบด้วยป้อมและซุ่มประตุมั่นคงยิ่ง.

คำว่า ถึอกระเป๋ ความว่า มีทหารอาวุธ
ครบมือ ๑๐,๐๐๐ คนรักษาอยู่. คำว่า
พระราชวังนี้ยากที่ใคร ๆ จะเข้ามาได้
ความว่า เมืองทั้งเมืองนี้ก็ดี วังซึ่งเป็น
ที่อยู่ของเราที่สร้างไว้ภายในเมืองนั้นก็ดี
ทั้งสองแห่งไม่มีใครอาจที่จะเข้ามาได้.

คำว่า เข้ามา ความว่า ในพระนครนี้
เวลานี้ไม่มี มหาดเล็กเด็กหนุ่ม ทหารผู้มี
กำลัง หรือใครอื่นถือเคี่องบรรณาการ
มากมายเลย.

สงฺคฺมนฺตฺติ อถ ตฺวํ เกน การณเน
อิมาย เวลาย มยา สฺมาคฺมํ อิจฺฉสฺสตี.

คำว่า เป็นอันติดต่อ ความว่า เมื่อเป็น
เช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงต้องการ
ติดต่อกับเราในเวลานี้.

อถ สกฺโก จตฺตถํ คากฺมาห

ที่นั่น ท้าวสักกะ จึงตรัสคาถา
ที่ ๔ ว่า

๔๐. “ยฺกฺโขหฺมสฺสฺมิ กฺลฺยฺยานิ
อากฺโตสฺสฺมิ ตวฺนฺตฺติเก
ตฺวํ มํ นนฺทสฺสฺสุ ภาทฺทฺนฺเต
ปฺนฺณณกํสํ ททามิ เต”ติ.

๔๐. “นางผู้เลอโฉม ข้าพเจ้าเป็นยักษ์
มาหาท่าน ขอให้ท่านจงเปลิดเปล็น
กับข้าพเจ้าเถิด นางผู้เจริญ
ข้าพเจ้าจะให้เถาตของ ที่บรรจ
เหรียญทองจนเต็มนี้แก่ท่าน”.

ตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อหฺเมโก เทวปฺตฺตฺโต เทวตานุภาเวน
อิธาคฺโต ตฺวํ อชฺช มํ นนฺทสฺสฺสุ
โตเสหิ, อหํ เต อิมํ สฺวณฺณณมาสกปฺนฺณณํ
สฺวณฺณณปฺตาตี ททามิตฺติ.

คาถาข้างต้นนั้น มีคำอธิบายดังนี้
นางผู้เลอโฉม คือผู้ดงงามน่าชม ข้าพเจ้า
เป็นเทพบุตรตนหนึ่ง มาที่นี้ด้วยอำนาจ
ของเทวดา วันนี้ขอให้ท่านมาเปลิดเปล็น
กับข้าพเจ้า คือ ทำให้ข้าพเจ้าพอใจ,
ข้าพเจ้าจะให้เถาตทองคำ ที่บรรจมาสก
ทองคำจนเต็มนี้แก่ท่าน.

ตํ สฺวตฺวา ราชชิตฺตา ปญฺจํ
คากฺมาห

พระราชธิดา ได้ทรงสดับคำนั้น
จึงตรัสคาถาที่ ๕ ว่า

๔๑. “เทวํ เว ยฺกฺโข อถวา มนฺุสฺสํ
น ปตฺถเย อุกฺขมตฺติจฺจ อญฺญํ

๔๑. “นอกจากเจ้าที่อุทัยแล้ว ข้าพเจ้า
ไม่ต้องการคนอื่น ไม่ว่าจะเป็

คจฺฉเว ตูวํ ยกฺข มหาภูทาว
มา จสฺสฺส คนฺตุววา ปุณฺรารชิตฺถา"ติ.

เทวดา ยักรัษ หรือมนุษย์
ท่านยักรัษ ผู้มีอำนาจมาก
จงออกไปเสีย และไปแล้ว
อย่าได้กลับมาอีกเลย".

ตสฺสสตฺถุโธ อหํ เทวราช เทวํ วา
ยกฺขํ วา มนุสฺสํ วา อุทฺยํ
อติกุณฺโหมติววา อญฺญํ น ปตฺถเกมิ, โส
ตฺวํ คจฺฉเว, มา อิจฺฉ อญฺญาสสิ, น
เม ตยา อาภณฺเณน ปณฺณากาเรน
อตฺถุโธ, คนฺตุววา มา อิมํ ชานํ
ปุณฺรารชิตฺถาติ.

คาถาข้างต้นนั้น มีคำอธิบายดังนี้
ข้าแต่เทวราช นอกจากเจ้าที่อุทัยแล้ว
ข้าพเจ้าไม่ต้องการคนอื่น ไม่ว่าจะ
เทวดา ยักรัษ หรือมนุษย์, ขอให้ท่าน
จงออกไปเสีย, อย่าอยู่ที่นี้เลย, ข้าพเจ้า
ไม่ต้องการของกำนัล ที่ท่านนำมา
และครั้งไปแล้วอย่าได้มาที่นี่อีก.

โส ตสฺสสา สีนฺหาทํ สุตฺวา
อสฺตฺวา คตฺสทิสฺโส หุตฺวา ตตฺถเว
อนฺตรหิตฺโต อญฺญาสสิ. โส ปุณฺทิวเส
ตายเมว เวลายํ สุวณฺณมาสกปุริ
รชตปาตี อาทาย ตาย สทฺธิ
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อญฺญํ คาทมาห

ท้าวสักกเทวราช ได้ทรงสดับ
พระสุรสีหนาท ของพระราชธิดานั้นแล้ว
ก็ไม่รังรอง ทำท่าเหมือนจะไป แล้วก็
อันตรธานไปในที่นั่นนั่นเอง. รุ่งขึ้น
ท้าวสักกเทวราชนั้น ก็ทรงถือถาดเงิน
ใส่มาสกทองคำจนเต็มมา เมื่อจะทรง
ปราศรัยกับพระราชธิดานั้น จึงตรัส
คาถาที่ ๖ ว่า

๔๒. "ยา สา รติ อุตฺตมา กามโกคินิ
ยํเหตุ สฺตฺตา วิสมํ จรฺนติ

๔๒. "เธออย่าให้ความเพลิดเพลิน ขึ้น
ยอดของผู้เสพกาม ซึ่งเป็นเหตุให้
คนเราต้องประพาศติผิด เสื่อมไป
ในเพราะความบริสุทธิ์ ของเธอ

มา ตัม รตี ซียิ ตูมิ สุจิมฺหิ เต
ททามิ เต รุปียกัมสปฺรณฺ”ติ.

ตสฺสตุโก ภาทเท ราชธีเต ยา
เอสา กามโกคินฺนํ สตุตานิ รตีสุ
เมถุนกามรติ นาม อุตฺตมา รติ,
ยสุสา รติยา การณา สตุตา ภาย-
ทฺจจริตาทีวิสมํ จรฺนติ, ตัม รตี ตูมิ
ภาทเท สุจิมฺหิ เต มนาปฺหสิเต มา
ซียิ, อหฺมปิ อาคจฺจนฺโต น ตฺจฺจหฺตฺโต
อาคโต, หีโย สุวณฺณมาสกปฺปรี
สุวณฺณปาตี อาหรี, อชฺช รุปียปาตี
สุวณฺณปฺปรี, อิมิ เต อหิ รุปียปาตี
สุวณฺณปฺปรี ททามิตี.

ราชธีตา จินฺตสิ “อโย กถาสลฺลาปํ
ลภนฺโต ปฺนปฺปุนํ อาคมิสฺสติ, นทานิ
เตน สทฺธี กถสฺสามิ”ติ. สภา กิณฺุจि
น กเถสิ. สกุโก ตสฺสา อกถิตภาวํ
ถตฺวา ตตฺถเวถ อนฺตรหิตฺวา หุตฺวา
ปฺนทิวเส ตาย เวลาย โลหปาตี
กหาปณฺปรี อาทาย “ภาทเท ตูมิ มํ

ข้าพเจ้าจะให้เถาดีโลหะ อันเต็ม
ไปด้วยเงินตราแก่ท่าน”.

คาถาข้างต้นนั้นมีคำอธิบายดังนี้
ข้าแต่พระราชาธิดาผู้เจริญ บรรดาความ
เพลิดเพลินของสัตว์ผู้บริโภคกามทั้งหลาย
เธออย่าเพิ่งให้ความเพลิดเพลิน อันสูงสุด
ที่ชื่อว่า ความเพลิดเพลินในเมถุนกาม,
ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤตินิด
มีกายทุจริตเป็นต้น, ในเพราะความ
บริสุทธิ์ ซึ่งนำยินดีของเธอต้องหมดไป
เสียเลย นางผู้เจริญ, ข้าพเจ้าเอง
เมื่อมาก็มิได้มามีมือเปล่า, เมื่อวานเอาเถา
ทองบรรจฺหรือยงของจนเต็มเถาดีมา, วันนี้
เอาเถาดีเงินบรรจฺของค่าจนเต็มเถาดีมา,
ข้าพเจ้าจะให้เถาดีเงิน ที่มีทองบรรจฺอยู่
จนเต็มนี้แก่เธอ.

พระราชธิดาทรงดำริว่า “เทพบุตร
องค์นี้ได้การสนทนาปราศรัย ก็คงมา
บ่อย ๆ, ที่นี้ เราจะไม่พูดกับเขาละ”.
พระราชธิดานั้น จึงไม่ตรัสอะไร ๆ เลย.
ท้าวสักกเทวราชทรงทราบว่พระราชธิดา
นั้นไม่ยอมรับสิ่งด้วย จึงหายตัวไป ณ
ที่นั่นเอง วันรุ่งขึ้น เวลาเดียวกันนั้น

กามรติยา สนฺตปุเปหิ อิมํ เต
 กหาปนปุริ โลหปาตี ทสฺสามิ”ติ อาห.

ได้เอาถาดโลหะบรรจุหาปณะจนเต็มมาก
 แล้วพูดว่า “นางผู้เจริญ ขอให้เธอ
 พรนเปรอข้าพเจ้า ด้วยความใคร่ใน
 กามารมณ์ ข้าพเจ้าจะให้ถาดโลหะ
 ที่บรรจุหาปณะจนเต็มนี้แก่เธอ”.

ตํ ทิวสํ ราชธิตา สตฺตมํ
 คาถมาห

ในวันนั้น พระราชธิดาได้ตรัสคาถา
 ที่ ๗ ว่า

๔๓. “นารี นโร นิชฺฐมาปยํ ธเนน
 อุกกัสนตี ยตฺถ กโรติ ฉนฺนํ
 วิปฺจฺจนีโก ตว เทวธมฺโม
 ปจฺจกฺขโต โลกตเรน เอลี”ติ.

๔๓. “ผู้ชาย จะให้ผู้หญิงยินยอม
 ด้วยทรัพย์ เขาขอใบหญิงคนใด
 ก็ยอมจะเพิ่มทรัพย์ ให้สูงขึ้น
 แก่หญิงคนนั้น แต่ธรรมเนียม
 เทวดาของท่าน กลับตรงกันข้าม
 คือ ท่านกลับเอาทรัพย์มาน้อยลง
 ดังที่เห็นโดยชัดแจ้ง”.

ตสฺสตุโถ โภา ปุริส ตฺวํ ขไฟ
 นโร หิ นามํ นารี กิเลสฺรติการณา
 ธเนน นิชฺฐมาปยํ นิชฺฐมาเปฺนฺโต
 สณฺญาเปฺนฺโต ยตฺถ นารียา ฉนฺนํ
 กโรติ, ตํ อุกกัสนตี วณฺเณตฺวา
 โถเมตฺวา พหฺตเรน ธเนน ปโลภติ,
 ตฺยหํ ปเนโส เทวสฺภาโว วิปฺจฺจนีโก,
 ตฺวํ หิ มยา ปจฺจกฺขโต โลกตเรน
 เอลิ, ปจฺมทิวเส สุวณฺณปุริ

คาถาข้างต้นนั้นมีคำอธิบายดังนี้
 บุรุษผู้เจริญ ท่านช่างเป็นคนโง่ เพราะ
 ธรรมดาผู้ชายจะให้ผู้หญิงยินยอมพร้อมใจ
 คือไปตกลงกับผู้หญิง เพราะเหตุที่จะให้
 อภิรมย์กันด้วยกิเลส ทรัพย์ ตนขอ
 ผู้หญิงคนใด ก็ยอมขึ้นราคาให้หญิง
 คนนั้น, คือ พุดยกย่องชมเชย แล้วล่อ
 ด้วยเงินทองเพิ่มมากขึ้น, แต่ธรรมเนียม
 เทวดาของท่านนี้กลับตรงกันข้าม, ก็ท่าน

๐๒๐๖๓๕๒ ๒๒ ๒๓๓ ๒๓.๖.๒๖๖-๕

สุวรรณปาดิ อหริตฺวา ทุตฺยทิวเส
 สุวณฺณปฺปรี รัชฎปาตี^๑ ตตฺยทิวเส
 กหาปณฺปฺปรี โฉหปาตี อหริสฺสิติ.

ตี สุตฺวา สกุโก "ภทฺเท
 ราชกุมาริ อหิ เจกฺวาณิไซ นิรตฺตเกณ
 อตฺถิ น นาเสมิ, สเจ ตฺวํ आयุนา
 วา วณฺณเนน วา วทฺตฺตฺตฺยยาสิ, อหิ
 เต ปณฺณาการิ วทฺตฺตฺตฺวา อหเรยฺยํ,
 ตฺวํ ปน ปรีหาเปเสว,^๒ เตนาหฺมปิ
 ธนํ ปรีหาเปมี"ติ วตฺวา ติสฺสุโส คาถา
 อภาสิ

๔๔. "อายุ ๑ วณฺณโน ๑ มนุสฺสโลก
 นิหิยฺยติ มนุชานํ สุตฺเต
 เตเนว วณฺณเนน ธนํปิ ตฺยฺหิ
 นิหิยฺยติ ชิณฺณตฺราสิ อชฺช."

กลับเอาทรัพย์มาน้อยลง เราเห็นโดย
 ชัดแจ้ง, วันแรกท่านเอาถาดทองบรรจุ
 ทองจนเต็มถาดมา วันที่ ๒ เอาถาดเงิน
 บรรจุทองจนเต็มถาดมา วันที่ ๓ เอา
 ถาดโลหะบรรจุหาปณะจนเต็มถาดมา.

ท้าวสักกะ ได้ทรงสดับคำของ
 พระราชธิดานั้นแล้ว จึงตรัสว่า "พระ
 ราชกุมารีผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นพ่อค้า
 ผู้ฉลาดจะไม่ยอมให้ประโยชน์เสียไปโดย
 ไร้ประโยชน์ตอบแทน ถ้าท่านมีอายุหรือ
 ผิวพรรณเจริญขึ้น, ข้าพเจ้าก็จะเอา
 ของกำนัลมาให้ท่านเพิ่มขึ้น, แต่ท่าน
 เสื่อมลงอย่างเดียว, เพราะฉะนั้น
 ข้าพเจ้าจึงต้องลดทรัพย์ลงบ้าง" แล้วจึง
 ตรัส ๓ คาถาว่า

๔๔. "แน่ะพระนาง ผู้มีพระวรกายงาม
 อายุและผิวพรรณ ของมนุษย์
 ทั้งหลายในมนุษยโลก ย่อม
 เสื่อมลงทุกวัน ด้วยเหตุนี้แหละ
 ทรัพย์ที่จะให้ท่าน จึงลดน้อยลง
 เพราะวันนี้ท่านแก่กว่าเมื่อวาน.

^๑ ฉ. รุปียปาตี.

^๒ ฉ. ปรีหาเสว.

๔๕. เอวํ เม เปกขมานสุส
ราชปุตฺติ ยสฺสสุสินิ
หายเต วต เต วณฺเณ
อโหเรตฺตานมจฺเจย.

๔๖. อิมินาว ตวํ วยสา
ราชปุตฺติ สุเมธเส
พฺรหฺมจฺริยํ จเรยฺยาสิ
ภิกฺขุโย วณฺณวตํ สียา"ติ.

ตตถ นินฺนียตฺติ มนุสฺसानํ ปน
ปฺริสฺสาวเน อาสิตฺตอุทกํ วย ปฺริหายติ.
มนุสฺสโลกสุมิมุหิ สุตฺตา ชีวเตน
วณฺเณน จกฺขุปฺสาทาทิหิ ทิเน ทิเน
ปฺริหายนฺตเว.

ชินฺนตฺราสีติ มม ปฺสมํ อาคตฺทิวเส
ปวตฺตํ หิ เต อายุ หีโยทิวสํ น
ปาปฺณิ กุสฺริยา จินฺนํ วย ตตฺถเว
นิรุชฺฌิ, หีโย ปวตฺตํปิ อชฺชทิวสํ น
ปาปฺณิ หีโยว กุสฺริยา จินฺนํ วย
ตตฺถเว นิรุชฺฌิ. ตสฺมา อชฺช
ชินฺนตฺราสิ ราชฯ.^๑

๔๕. แน่พระราชาบุตรี ผู้ทรงยศ
เมื่อข้าพเจ้า เพ่งมองดูอยู่อย่างนี้
พระฉวีวรรณของพระองค์ ก็เสื่อม
ลงเรื่อย ๆ ทุกวันคืนที่ล่วงไป.

๔๖. แน่พระราชาบุตรี ผู้ปรีชา
เพราะความเสื่อมนี้แหละ พระองค์
จึงควรประพุดิพฺรหฺมจฺริย จะได้
มีพระฉวีวรรณงดงามยิ่งขึ้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ย่อม
เสื่อมลง ความว่า อันอายุและผิวพรรณ
ของมนุษย์ทั้งหลายนั้น ย่อมเสื่อมลง
เหมือนน้ำที่ซึมออกจากกระบอกกรองน้ำ
เพราะว่า สัตว์ทั้งหลาย ในมนุษยโลก
ย่อมเสื่อมลงทุก ๆ วัน ทั้งโดยชีวิต
วรรณะ และจักขุประสาทเป็นต้น.

คำว่า ท่านแก่กว่า ความว่า ก็อายุของ
ท่านซึ่งเป็นไปแล้ว ในวันที่ข้าพเจ้ามา
ครั้งแรก ยังไม่เท่าเมื่อวานนี้ คือ อายุก็
ดับไปแล้วในวันแรกนั่นเอง เหมือนถูกตัด
ด้วยขวาน, ถึงแม้ว่าอายุที่เป็นไปแล้ว
เมื่อวาน ก็ยังไม่เท่าวันนี้ อายุเมื่อวาน
นั้นแหละ ก็ดับไปแล้วเมื่อวาน เหมือน

^๑ ฉ. ชาตา.

เอวํ เมติ ธีโยว^๑ ปสฺสโต อชฺชเว
ปน มยฺหํ เอวํ เปกฺขมานสฺสเว
หายเตว ตว วณฺโณ.

อโหระตฺตานมจฺจเยติ อิตฺโต ปฏฺฐาย
รตฺตินฺทิวเวสฺส วิตฺติวตฺเตสฺส อโหระตฺตานํ
อจฺจเยน อปณฺณตฺติกภาวเมว ภวิสฺสตีตฺติ^๒
ทสฺสเสติ.

อิมินาวาติ ตสฺมา ภาทฺเต สเจ ตวํ
อิมินาว วเยน อิมสฺมี สฺวณฺณวณฺณเณ
สรีเร ชราย อวิลฺลตฺเตเยว เสฏฺฐจฺจริยํ
จเรยฺยาสี, ปพฺพชิตฺตวา สมณธมฺมํ
กเรยฺยาสีติ.

ภิกฺขุโย วณฺณวตี สียาติ อติเรกตรวณฺณา
ภเวยฺยาสีติ.

ตโต ราชธิดา อิตริ คาถมาห

ถูกตัดด้วยขวาน. เพราะฉะนั้น วันนี้ท่าน
จึงมีอายุมากขึ้น.

คำว่า เมื่อข้าพเจ้าเพิ่งมองดูอยู่อย่างนี้
ความว่า เมื่อข้าพเจ้าเห็นอยู่เมื่อวานนี้
แต่เมื่อข้าพเจ้าเพิ่งดูอย่างนี้ในวันนี้
ผิวพรรณของท่านก็เสื่อมลง.

คำว่า ทุกวันคืนที่ล่วงไป ท้าวสักกะ
แสดงว่า เมื่อวันคืนล่วงไป นับแต่บัดนี้
โดยวันคืนล่วงไป พระจิวรรณก็จะต้อง
เป็นภาวะที่หาบัญญัติมิได้ (ไม่มีคำเรียก).

คำว่า นี่แหละ ความว่า เพราะฉะนั้น
นางผู้เจริญ เมื่อร่างกายอันมีสีดุษของนี้
ยังไม่ถูกความแก่บุกรุกเลย ท่านควร
ประพัตติพรตอย่างประเสริฐ โดยวัยนี้เอง.
คือ พึงบวชนำเพ็ญสมณธรรม.

คำว่า จะได้มีพระจิวรรณงดงาม
ยิ่งขึ้น ความว่า ท่านอาจจะมีผิวพรรณดี
ยิ่งขึ้นอีก.

ลำดับนั้น พระราชธิดาจึงตรัส
หนึ่งคาถาว่า

^๑ ๑. ตัญจตุ พฺยโย ๑ ปริทฺยโย ๑.

^๒ ๒. คมฺมฺสฺสตีติ.

๔๗. "เทวา น ชีรนฺติ ยถา มนุสฺสา
คตฺเตสุ เตสํ วลีโย น โหนฺติ
ปฺจุฉามิ ตํ ยกฺข มหानุภาวํ
กถนฺนุ เทวาน สรীরเทโ"ติ.

ตตฺถ สรীরเทโติ สรীরสงฺขาโต
เทโ, เทวานํ สรীরํ กถํ น ชีรติ,
อิทํ อิหํ ตํ ปฺจุฉามิติ วทติ.

อถสฺสา กถนฺโต สกฺโก อิตฺรํ
คาถมาห

๔๘. "เทวา น ชีรนฺติ ยถา มนุสฺสา
คตฺเตสุ เตสํ วลีโย น โหนฺติ
สุเว สุเว ภิชฺยตโรว เตสํ
ทิพฺโพ ๑ วณฺโณ วิปฺลา ๑ โภคา"ติ.

ตถา ยถา มนุสฺสาติ ยถา
มนุสฺสา ชีรนฺตา รุเปณ วณฺเณน
โภเคน จกฺขปฺสาทาทีหิ ๑ ชีรนฺติ, น

๔๗. "พวกเทวดาไม่แก่เหมือนมนุษย์ ใน
ร่างกาย ของพวกเทวดาเหล่านั้น
ไม่มีรอยเหี่ยวย่น ท่านยักษ์ผู้มี
อำนาจพมาก ข้าพเจ้าขอถามท่าน
ร่างกายของเทวดา เป็นอย่างไร
เล่า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ร่างกาย
ความว่า ร่างกาย กล่าวคือสรীরะ, พระ
ราชาธิดาตรัสว่า สรীরะของพวกเทวดา
อย่างไร จึงไม่แก่, ข้าพเจ้าขอถาม
ความขอนี้กะท่าน.

เมื่อท้าวสักกเทวราช จะบอกแก่
พระราชาธิดา จึงตรัสอีกหนึ่งคาถาว่า

๔๘. "พวกเทวดาไม่แก่ เหมือนมนุษย์
ร่างกาย ของเทวดาเหล่านั้น
ไม่มีรอยเหี่ยวย่น พวกเทวดา
จะมีผิวพรรณเป็นทิพย์ ผุดผ่องขึ้น
ทุก ๆ วัน และทรัพย์สมบัติ
ก็เพิ่มพูนขึ้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เหมือน
มนุษย์ ความว่า พวกมนุษย์เมื่อแก่ก็แก่
โดยทางรูปร่าง ผิวพรรณ โภคสมบัติ

เอวํ เทวา. เตสํ हि क्तुत्तसु वल्लियोपि
न सन्ति, मग्गकणฺणจฺนปत्तवณฺณเมว^๑
สรீริ โหติ.

สุเว สุเวติ ทิวเส ทิวเส.

ภิกฺขุยตโรวาทิ อติเรกตโรว เตสํ ทิพฺพโพ
จ วณฺโณ วิปฺลลา จ โภคา โหนฺติ.
มนุสฺสเสสฺสุ हि รูปปริหานิ จิริ
ชาตภาวสฺส สกฺขิ, เทเวสฺсу อติเรกรูป-
สมฺปตฺติ จ อติเรกปริวารสมฺปตฺติ จ.
เอวํ อปริหานธฺมโม นาเมส เทวโลโก.
ตสฺมา ตฺวํ ชริ อปฺปตฺตวาว นิทฺทมิตฺตวา
ปพฺพช, เอวํ ปริหานิยสภาวา
มนุสฺสโลกา จิตฺตวา อปริหานิยสภาวํ
เอวรูปํ เทวโลกํ คมิสฺสสํตี.

และทางจักขุประสาทเป็นต้น ฉันใด, แต่
พวกเทวดาหาเป็นฉันนั้นไม่. เพราะตาม
ร่างกายของพวกเทวดาเหล่านั้นไม่มีรอย
เหยี่ยว่น, สรีระร่างกายมีสีเหมือน
แผ่นทองเกลี้ยง ๆ นั้นแหละ.

คำว่าว่า ทุก ๆ วัน ได้แก่ ทุกวัน ๆ.

คำว่า ผุดผ่องขึ้น ความว่า เทวดา
เหล่านั้นมีผิวพรรณอันเป็นทิพย์ สมบูรณ์
มากยิ่งขึ้น และทรัพย์สมบัติก็พอกพูนขึ้น.
ความจริงในพวกมนุษย์ ความเสื่อมของ
รูปเป็นพยานบ่งชี้ว่าได้เกิดมานานแล้ว,
ในพวกเทวดา ความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
ของรูป และความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นของ
ปริวาร เป็นพยานบ่งชี้ว่าได้เกิดมานาน
แล้ว. เทวโลกนี้มีปกติไม่เสื่อมเลย
ดังกล่าวมานี้. ฉะนั้น ท่านยังไม่ทันชรา
จงออกบวชเสีย, ตายจากมนุษย์โลกอัน
มีปกติเสื่อมอย่างนี้แล้ว ก็จะต้องไปสู่
เทวโลก ซึ่งปกติไม่เสื่อมมีลักษณะเช่นนี้.

^๑ ฉ. มग्गกणฺณจฺนปฏฺฐมิว.

สา เทวโลกสุส วณณํ สุตฺวา
ตสุส คมนมคฺคํ ปุจฺจนฺตี อิตฺร
คาถมาห

๔๙. "กีสฺฐ ภัตา ชนตา อเนกา
มคฺโค จ เนกายตนปฺปวฺตฺโต
ปุจฺจามิ ตํ ยกฺข มหानุภาว
กตฺถ จิตฺ ปฺรโลกํ น ภาเย"ติ.

ตตฺถ กีสฺฐ ภัตาติ เทวราช อัย
ชตฺติยาทิเภาทา ชนตา อเนกา กิ
ภัตา กสุส ภาเยน ปฺริหานิยสภาวา
มนุสฺสโลกา เทวโลกํ น คจฺจตีติ
ปุจฺจติ.

มคฺโคติ เทวโลกคามิมคฺโค. อธิ ปน
กินฺติ อahrti วา โกติ ปุจฺจา
กตฺตพฺพา. อัย เหตุตฺถโต อเนก-
ติตฺถายตนวเสน ปณฺฑิตฺเตหิ ปวฺตฺโต

พระราชธิดาได้ฟังคุณของเทวโลก
แล้ว เมื่อจะตรัสถามถึงทางไปสู่เทวโลก
นั้น จึงตรัสอีกหนึ่งคาถาว่า

๔๙. "ประชาชนเป็นอันมากในโลกนี้ กลัว
อะไรเล่า (จึงไม่ไปเทวโลก) และ
ทางไปเทวโลก ก็กล่าวไว้มากมาย
หลายทาง ท่านยักษ์ผู้มีอำนาจ
มาก ข้าพเจ้าขอถามท่านว่า
บุคคลอยู่ในทางไหน จึงจะไม่กลัว
โลกหน้า."^๑

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กลัว
อะไรเล่า พระราชธิดาตรัสถามว่า ข้าแต่
เทวราชเจ้า ประชาชนซึ่งจำแนกเป็น
กษัตริย์เป็นต้นนี้ เป็นอันมาก กลัวอะไร
คือ เพราะกลัวอะไร จึงไม่จากมนุษยโลก
อันมีความเสื่อมเป็นปกติไปสู่เทวโลก.

คำว่า ทาง หมายถึง ทางไปสู่เทวโลก.
แต่ควรนำศัพท์ว่า กิ ในคาถานี้ มาตั้ง
เป็นคำถามว่า โก. ความหมายใน
คำถามดังกล่าวนี้มีดังนี้ : หนทางนั้น
บัณฑิตก็กล่าวไว้ในด้านลัทธิต่าง ๆ ไว้

^๑ หมายถึง ไม่กลัวตาย.

เทวโลกมคฺควิโก กตโรติ วุตฺโต
โหติ.

หลายลัทธิ แต่ทางไหนเล่าที่ท่านเรียกว่า
เป็นทางไปสู่เทวโลก.

กตฺถ จิตฺติ ปรโลกํ คจฺจนฺโต กตฺรสมฺมึ
มคฺเค จิตฺ น ภาเยตีติ.

คำว่า อยู่ในทางไหน ความว่า ผู้ที่จะไป
สู่ปรโลก อยู่ในทางไหนจึงจะไม่กลัว.

อถสุสา กถนฺโต สกุโก อิตฺรํ
คาถมาห

ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะ
บอกแก่พระราชธิดานั้น จึงตรัสอีก
หนึ่งคาถาว่า

๕๐. "วาจํ มนญฺจ ปณฺธาย สมฺมา
กาเยน ปาปาณิ อกุพฺพมาโน
พหุณฺนปานิ ฆรมาวสนฺโต
สทฺโธ มุฑฺดู สํวิภาสี วทญฺญ
สงฺคาหโก สขิลो สณฺหวาใจ
เอตฺถ จิตฺ ปรโลกํ น ภาเย"ติ.

๕๐. "ผู้ตั้งวาจาและใจ ไว้โดยถูกต้อง
ทางกาย ก็ไม่ทำบาป เมื่ออยู่
ครองเรือน ที่มีข้าวและน้ำมาก
ก็มีศรัทธา อ่อนโยน ซอบให้ทาน
เป็นคนรู้ถึงความประสงค์ของผู้ขอ
ซอบช่วยเหลือคน พุดจา
อ่อนหวาน นุ่มนวล ถ้าตั้งอยู่ใน
คุณธรรมนี้แล้ว ก็จะไม่กลัว
โลกหน้า"

ตสฺสสตฺถุโก ภาทฺเท โย วาจํ มนญฺจ
สมฺมา จเปตฺวา กาเยนปี ปาปาณิ
อกโรนฺโต อิเม ทส กุสลกมฺมปเถ
สมาทาย ปวตฺตนฺโต พหุณฺนปานิ
ปหฺตเตยฺยธมฺเม ฆเร วสนฺโต ทานสฺส
วิปาโก อตฺถิตฺติ สทฺธาย สมฺนฺนาคโต

คาถาข้างต้นนี้มีคำอธิบายดังนี้
นางผู้เจริญ คนที่ตั้งวาจาและใจไว้โดย
ถูกต้อง แม้ทางกายก็ไม่ทำบาป คือ
สมาทานประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐
ประการเหล่านี้ เมื่อครองเรือนที่มีข้าว
และน้ำมาก คือ มีสิ่งที่จะบริจาคมาก

มุกุจิตโต ทานส์วิภาคตาย สวิภาติ,
 ปพพชิตา ภิกุขาย จรมานา วทนต์
 เตสึ ปจฺจยทานชานนโต^๑ อิมสฺส
 วาทสฺส ชานนโต วทณฺณ จตุหิ
 สงฺคหวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สชิลเ อตฺตวจตฺต^๒ สณฺหวาใจเ
 เอตฺตเก คุณราสิมฺหิ จิตเ ปรโลกิ
 คจฺจณฺโต น ภายตีติ.

มีความเชื่อว่าผลของท่านมีจริง มีจิต
 อ่อนโยน ชื่อว่าเป็นผู้ชอบแจกจ่ายทาน
 เพราะมีการจำแนกทาน, ชื่อว่า เป็นผู้รู้
 คำพูดของผู้ขอ เพราะรู้คำพูดนี้โดยการ
 ให้ปัจจัย^๑ แก่ภิกษุเหล่านั้น ที่ชื่อว่า
 ผู้ช่วยเหลือ เพราะการช่วยเหลือด้วย
 สังคหวัตถุ ๔ อย่าง ที่ชื่อว่าพูดจา
 อ่อนหวาน เพราะกล่าวคำอันเป็นที่รัก
 ที่ชื่อว่าพูดจาดีมีนวล เพราะพูดแต่สิ่งที่มี
 ประโยชน์ ผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรมนี้ คือ
 กองแห่งคุณธรรม มีประมาณเท่านี้
 เมื่อจะไปปรโลก ก็ไม่กลัว.

ตโต ราชชิตา ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา
 ฤตี กโรนฺตี อิตริ คาถมาห

ลำดับนั้น พระราชธิดา ครั้นได้
 ฟังคำของท้าวสักกเทวราชแล้ว เมื่อจะ
 ทำการสรรเสริญ จึงตรัสอีกหนึ่งคาถาว่า

๕๑. "อนุสาสสิ มํ ยกฺข
 ยถา มาตา ยถา ปิตา
 อูฬารวณฺณน ปุจฺจามิ
 โก นุ ตฺววมสิ สฺพุรหา"ติ.

๕๑. "ท่านยักษ์ ท่านสั่งสอนข้าพเจ้า
 เหมือนมารดาบิดา ท่านผู้มี
 ผิวพรรณงดงามยิ่ง ข้าพเจ้าขอถาม
 ท่านผู้ยิ่งใหญ่ ท่านเป็นใครเล่า".

ขรรณนาอุทัยชาดก ป-พ. ๑๖-๖

^๑ ฉ. ปจฺจยทาเนน.
^๒ ฉ. ปิยวาทิตาย.
^๓ ฉ. มกุชฺจวจนตาย.

^๑ หมายถึง อาหาร, เครื่องนุ่งห่ม, ที่อยู่อาศัย
 และยารักษาโรค.

ตสฺสตุโถ ยถา มาตาปิตโร
 ปุตตเก อนุสาเสณฺติ, ตถา มํ
 อนุสาสสิ. อุพฺปารวณฺณ โสภคฺคปุตฺต-
 ฐปาธารก^๑ โกณฺสิ ตฺวํ เอวํ อจฺจุคฺคต-
 สรีโรติ.

ตโต โพรสิตฺตโต อิตฺรํ คาถมาห

๕๒. “อุทโยหฺมสมฺมิ กลฺยาณิ
 สงฺกฺรตฺถายิธาคโต
 อามนฺต โข ตํ คจฺฉามิ
 มฺตุโตสมฺมิ ตว สงฺกรธา”ติ.

ตสฺสตุโถ กลฺยาณทสฺสเน อหํ
 ปรุริมภเว ตว สามิโก อุทโย นาม
 ตาวตีสภวเน สกฺโก หุตฺวา นิพฺพตฺโต,
 อธิคจฺฉนฺโต น กิเลสวเสนาคโต, ตํ
 วิมฺลิตฺวา ปน สงฺกร^๒ โมเจสฺสสามิติ
 สงฺกฺรตฺถายิ^๓ ปุพฺเพ สงฺกรสฺส^๔ กตฺตฺตา

คาถาข้างต้นนั้น มีคำอธิบายดังนี้
 ท่านสั่งสอนข้าพเจ้าเช่นเดียวกับมารดา
 บิดาสั่งสอนลูกน้อย. ท่านผู้มีผิวพรรณ
 งดงามยิ่ง คือ ทรงไว้ซึ่งรูปโฉม มี
 ความงามเป็นเลิศ ท่านเป็นผู้มีสรีระ
 ร่างกายสูงยิ่ง ท่านเป็นใครกันเล่า.

ลำดับนั้น พระโพรสิตฺตฺวีกกล่าวอีก
 หนึ่งคาถาว่า

๕๒. “ฉันคืออุทัยอย่างไรละ แม่คนสวย
 ฉันมาที่นี่ เกี่ยวกับคำมั่นสัญญา
 ฉันเรียกเธอมาแล้วก็จะไป ฉันพ้น
 จากคำมั่นสัญญาของเธอแล้วนะ”.

คาถาข้างต้นนั้น มีคำอธิบายดังนี้
 ณะนางผู้มีรูปร่างงดงามน่าชม ฉันชื่อ
 อุทัย เป็นสามีของเธอในชาติก่อน ไปเกิด
 เป็นท้าวสักกเทวราชในดาวดึงส์พิภพ,
 เมื่อมาที่นี่ มิใช่มาด้วยอำนาจกิเลส,
 แต่มาเพื่อประโยชน์แก่คำมั่นสัญญา โดย

^๑ ฉ. โสภคคฺคปุตฺตฐปาธารก.

^๒ ฉ. สงฺกร.

^๓ ฉ. สงฺครตฺตฺตา.

^๔ ฉ. สงฺครสฺส.

๕๔. "อดีตติ วโย ชโน เตเว
 จานํ นตฺถิ อรุํ จวฺนฺติ สตุตา
 ปริชฺชติ อรุํ สรีริ
 อุทเย มา ปมาท จรสฺสุ ฐมฺมํ.

๕๕. กสิณา ปจวี ฐนฺตฺส ปุรา
 เอกฺสเสว สียา อนฺนฺนฺนฺนฺนฺน
 ตํ วาปี ขหาติ อวิตฺราโค
 อุทเย มา ปมาท จรสฺสุ ฐมฺมํ.

๕๖. มาตา ปิตา จ ภาตโร จ ภคินี
 ภริยา สามิโก สฺธเนน โหติ
 เต วา ขนฺนฺติ อญฺญมญฺญํ
 อุทเย มา ปมาท จรสฺสุ ฐมฺมํ.

๕๗. กาโย ปฺรโภชนฺนฺติ ฅตฺวา
 สํสาเว สฺคตฺตี จ ทุคฺคตฺตี จ

๕๔. "วัยย่อมล่วงเลยไป ขณะก็เป็น
 เช่นนั้นเหมือนกัน ไม่มีการตั้งอยู่
 ยั้งยืน สัตว์ทั้งหลาย ย่อมตายไป
 ร่างกายอันไม่ยั้งยืน ย่อมเสื่อมลง
 ไปเรื่อยๆ น้องอุทัยเอ๋ย เธออย่า
 ประมาท จงประพฤติธรรมเถิด.

๕๕. แผ่นดินทั้งผืน เต็มไปด้วยทรัพย์
 จะเป็นของพระราชา พระองค์
 เดียว ไม่มีคนอื่นมาครอบครอง
 พระราชาองค์นั้น ยังไม่หมดราคา
 ก็ต้องละทิ้งทรัพย์นั้นไปเหมือนกัน
 น้องอุทัยเอ๋ย เธออย่าประมาท
 จงประพฤติธรรมเถิด.

๕๖. มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย
 พี่สาว น้องสาว ภรรยา และสามี
 พร้อมทั้งทรัพย์สิน คนเหล่านั้น
 จะต้องละทิ้ง ซึ่งกันและกัน
 น้องอุทัยเอ๋ย เธออย่าประมาท
 จงประพฤติธรรมเถิด.

๕๗. น้องอุทัยเอ๋ย เธอจงรู้ไว้ว่า ร่างกาย
 เป็นอาหารของสัตว์อื่น จงรู้ไว้ว่า

อิตฺตฺรวาไสติ ชานิตฺวา
อุทเย มา ปมาท จรสฺสุ ธมฺมนุ"ติ.

สุคติและทศคติในสงสาร เป็นที่พัก
ชั่วคราวแล้ว เธออย่าประมาท
จงประพฤติธรรมเถิด".

ตตฺถ อติปตฺตีติ อติวีย ปตฺติ,
สีฆํ อติกฺกมฺติ. วโยติ ปจฺมวยาทิตฺวิโรปิ
วโย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ย่อม
ล่องเลยไป ความว่า ล่องไปเร็ว
เหลือเกิน, คือ ผ่านพ้นไปเร็ว. คำว่า
วัย ได้แก่ วัยทั้ง ๓ เช่นปฐมวัย เป็นต้น.

ขณฺเ ตเถวาทิ อุปฺปาทจิติภฺงคฺกฺขณฺปิ
ตเถว อติปตฺติ อุภเยนาปิ ภินฺโน
อิเมสํ สตฺตฺตานํ อายฺสฺสงฺขาโร นาม
สีฆํไสตา นทํ วีย อนิวตฺตฺนุโต สีฆํ
อติกฺกมฺตีติ ทสฺเสติ.

คำว่า ขณะก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน
ความว่า แม้ขณะเกิดขึ้น ขณะตั้งอยู่
และขณะดับไป ก็ล่องไปเร็วเหมือนกัน
ท้าวสักกะแสดงด้วยสองบทนี้ว่า ธรรมดา
ว่าอายุสังขาร ของสัตว์เหล่านี้ แตก
ทำลายไป ไม่หวนกลับ ล่องไปเร็ว
เหมือนแม่น้ำที่มีกระแสไหลเชี่ยว.

จฺานํ นตฺถิติ อุปฺปนฺนา สงฺขารา
อภิขฺชิตฺวา ติฏฺฐนฺตฺตีติ^๑ ปตฺถนายนฺปิ เตสํ
จฺานํ นาม นตฺถิ, ฐฺวํ เอกํเสเนว
พฺุฑฺธํ ภคฺวณฺตํ อาทํ กตฺวา สพฺเพปิ

คำว่า ไม่มีการตั้งอยู่ ความว่า ขึ้นชื่อว่า
ความคงที่ ของสังขารทั้งหลายเหล่านั้น
ย่อมไม่มี แม้ด้วยการปรารภว่า ขอให้
สังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว จงคงอยู่
อย่าแตกทำลาย, สัตว์ทั้งหลายแม้ทั้งหมด
ตั้งต้นแต่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ย่อม
จืดอย่างแน่นอน คือโดยส่วนเดียว.

วรรณคดีชาดก ป-ท.๑๖-๖

^๑ ฉ. ติฏฐนตฺ.

สตดา จวนฺติ. รุํ มรณํ อรุํ ท้าวสักกะทรงแสดงว่า ขอให้เธอเจริญ
ชีวิตนฺติ เอวํ มรณสฺสตี ภาเวหิตี มรณสติอย่างนี้ว่า ความตายเป็นสิ่ง
ที่เปติ. แน่นอน แต่ชีวิตไม่แน่นอน.

ปริชยตีติ อิทํ สุวณฺณวณฺณํ สรีรํ คำว่า ย่อมเสื่อมลงไป ความว่า
ชีรเตว, เอวํ ชานาหิตี. ร่างกาย อันมีสีสันเหมือนทองนี้
ย่อมแก่แน่นอน, เธอจรรู้อย่างนี้เกิด.

มา ปมาทนฺติ ตสฺมา ตวํ อุทฺยภทฺเท คำว่า อย่าประมาท ความว่า อุทฺยภทฺทา
มา ปมาทํ อปาชฺชิตี, อปฺปมตฺตา หุตฺวา เอยฺย ฉะนั้น เธออย่าถึงความประมาท,
ทสฺสกลกมฺมปถํ ธมฺมํ จราหิตี. คือเป็นผู้ไม่ประมาท จงประพฤติธรรมคือ
กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ.

กสิณาติ สกลา. เอกสฺสเสวาติ ยถิ คำว่า ทั้งสิ้น ได้แก่ ทั้งสิ้น. คำว่า
เอกสฺสเสว रणฺโณ, ตสฺมี เอกสฺมีเยว จะเป็นของพระราชาพระองค์เดียว
อตีตนาคตาปี^๑ โหติ. ความว่า ถ้าจะเป็นของพระราช
องค์เดียวเท่านั้น, คือ แผ่นดินทั้งอดีต
และอนาคต จะมีอยู่ในพระราชาพระองค์
เดียวเท่านั้น.

ตํ วาปี ชหาติ อวีตราโคติ ตณฺหาวสิโก คำว่า พระราชาองค์นั้นยังไม่หมด
ปุคฺคโล เอตฺตเตนาวปี ยเสณ อตฺตโต ราคะก็ต้องละทิ้งทรัพย์นั้นไป ความว่า
บุคคลผู้ตกอยู่ในอำนาจความอยากได้
แม้จะมียศถึงเพียงนี้ ก็ไม่รู้จักพอ
ในเวลาตายยังไม่หมดราคะแล้ว ก็ต้อง

^๑ ฉ. อปฺปกสฺมีเยว กาล.

มรณกาลเ อวีตราโคว ตั วิชหติ. เอวิ
ตณฺหยา อปุณฺณียภาว ชานาหิติ ทีเปติ.

ละทิ้งแผ่นดินนั้นไป. ท้าวสักกะแสดงว่า
เธอจงทราบว่ ความอยากไม่รู้จักเต็ม
ดังกล่าวมานี้.

เต วาปีติ มาตา ปุตฺตํ, ปุตฺโต
มาตฺรํ, ปีตา ปุตฺตํ, ปุตฺโต ปีตฺรํ,
ภาดา ภคินี, ภคินี ภาตฺรํ, ภริยา
สามีกํ, สามีโก ภริยญฺติ เอเต
อญฺญมญฺญํ ปชฺชนฺติ, นานา โหนฺติ,
เอวิ สตฺตฺตานํ นานาภาววินาภาว
ชานาหิติ ทีเปติ.

คำว่า คนเหล่านั้น ความว่า คนเหล่านี้
ย่อมละทิ้งซึ่งกันและกันไป คือ มารดา
ต้องจากบุตร, บุตรต้องจากมารดา, บิดา
ต้องจากบุตร, บุตรต้องจากบิดา, พี่ชาย
น้องชายต้องจากพี่สาวน้องสาว, พี่สาว
น้องสาวต้องจากพี่ชายน้องชาย, ภรรยา
ต้องจากสามี, สามีต้องจากภรรยา, ท้าว
สักกะแสดงว่า เธอจงทราบความเป็น
ต่าง ๆ กัน และการพลัดพรากจากกัน
ของสัตว์ทั้งหลายดังกล่าวมานี้.

ปรโภชนนฺติ วิวิธานํ กากาทินํ
ปรสฺตฺตานํ โภชนํ.

คำว่า เป็นอาหารของสัตว์อื่น คือ เป็น
เหยื่อของสัตว์อื่น เช่น กา เป็นต้น.

อิตฺตฺรวาโสติ ยา เอสา อิมสฺมึ สํสาเร
มนุสฺสญฺจ สุกฺคิ ๑ ติรจฺฉานญฺจ
ทฺคฺคิ ๑ เอตํ อุกฺกัปปิ อิตฺตฺรวาโสติ
ชานิตฺวา มา ปมาทํ, จรสฺส ฐมฺมํ
อิมสฺ สตฺตฺตานํ นานาจฺานโต อาคนฺตฺวา
เอกญฺจาเน สมากโม ปริตฺโต, อิเม

คำว่า เป็นที่พักชั่วคราว ความว่า เธอ
รู้แล้วว่าในสงสารนี้ สุกคิและทคคิทั้งสอง
คือ สุกคิ เป็นภูมิที่เกิดของมนุษย์ ทคคิ
เป็นภูมิที่เกิด ของสัตว์ดิรัจฉาน
เป็นที่พักชั่วคราว เธออย่าประมาท,
จงประพฤดิธรรมเถิด การที่สัตว์ทั้งหลาย

ขรรณนาอุทัยชาดก ป-พ.๑๖-๑

สตุดา อปฺปกเมว^๑ กาลิ เอกโต
วสนฺติ, ตสฺมา อปฺปมตฺตา โหหิติ
เอว มหาสตุโต ตสฺสา โอวาทิ อทาสิ.

สาปิ ตสฺส ธมฺมกถาย ปสฺสิตฺวา
ฤตี กโรนฺตี โอสานคาถมาห

๕๘. “สาธุ ภาสติ ยิ ยุกฺโข
อปฺปิ มจฺจาน ชีวิตฺติ
กสิรวฺจ. ปริตฺตญฺจ
ตญฺจ ทุกฺเคน สํยุตฺติ
สาหิ เอกา ปพฺพชิสฺสสามิ
หิตฺวา กาสี สุรฺนุณฺนุ”ติ.

ตตฺถ สาธุติ สุนฺทริ.

“อปฺปิ มจฺจานชีวิตฺนุ”ติ ภาสมาโน
อยิ เทวราชา สาธุ ภาสติ. ก็กาธนา,
อิทญฺจ กสิรวฺจ. ทุกฺขิ อสุสาทรหิตฺ,
ปริตฺตญฺจ น พหุํ อิตฺตฺรกาลิ. สเจ

เหล่านี้มาจากที่ต่าง ๆ กัน แล้วมาเจอใน
ที่เดียวกัน มีเวลานิดเดียว, สัตว์เหล่านี้
จะอยู่รวมกัน ช่วงเวลาเล็กน้อยเท่านั้น,
เพราะฉะนั้น เธอจึงอย่าประมาท พระ
มหาสัตว์ได้ให้โอวาทแก่พระราชธิดานั้น
ด้วยประการฉะนี้.

ส่วนพระราชธิดานั้น ก็ทรงเลื่อมใส
ในธรรมกถา ของท้าวสักกะนั้น เมื่อ
ทำการสรรเสริญ จึงตรัสคาถาสุดท้ายว่า

๕๘. “ยักฺษตนฺนีพฺพุตตีวา ชีวิตของสัตว์
ทั้งหลายน้อย ชีวิตนั้นแร้นแค้น
มีระยะสั้น ทั้งประกอบด้วยทุกข์
หม่อมฉันเอง จะต้องละทิ้งแคว้น
กาสิและสุรฺนุณฺนคร ไปบวช
คนเดียว”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ติ
คืองาม.

เทวราชพระองค์นี้ ทรงกล่าวว่า
“ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อย” นับว่าพุดดี.
เพราะเหตุไร เพราะชีวิตนี้แร้นแค้น คือ
เป็นทุกข์ ไร้ความสดชื่น, ทั้งมีระยะสั้น

^๑จ. อปฺปกสุมีเยว กาลเ.

หิ กสิรมุปี สมานํ ที่ชกาลํ ปวดตฺเตยฺย,
ปฺริตฺตกมุปี จ สมานํ สุขํ ภาเวยฺย,
อิทํ ปน กสิรญฺเจว ปฺริตฺตญฺจ สกฺเลน
วฏฺฏทุกฺเขน สํยุตฺตํ สนฺนิหิตํ.

คือ ชั่วเวลานิดหน่อยไม่มากนัก. ก็ถ้าชีวิต
นี้แม้จะแร้นแค้น แต่เป็นไปตลอดเวลา
นาน, แม้จะมีระยะสั้น ก็ยังมีสุขได้,
แต่ชีวิตนี้ทั้งแร้นแค้น ทั้งมีระยะสั้น
ทั้งประกอบ คือสะสมไว้ด้วยวิญญูทุกข์
ทั้งสิ้น.

สาหนฺติ สา อหํ.

คำว่า สาหิ ดัดบทเป็น สา อหิ.

สุรฺนฺธนฺนฺติ สุรฺนฺธนฺนฺครญฺจ กาสฺสิกรญฺจญฺจ
ฉทุเทตฺวา เอกิกกา ปพฺพชฺสิสุสํมาตี อาห.

คำว่า สุรฺนฺธนฺนฺคร พระราชธิดาตรัส
ด้วยความหมายว่า หม่อมฉันจะต้องทิ้ง
สุรฺนฺธนฺนฺครและกาสฺสิกรฐูปวชคนเดียว.

โพธิสฺตฺโต ตสฺสา โอิวาทํ ทตฺวา
สกกฺขานเมว คโต. สาปี ปฺนทิวเส
อมฺจฺเจ รชฺชํ ปฏฺิจฺจาเปตฺวา
อนฺุโตนฺครเวยว รมฺมณฺเีย อฺยุยานเ
อิสฺสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺิตฺวา ธมฺมํ จริตฺวา
อายุปฺริโยसानเ ตาวตฺีสภวานเ โพธิสฺตฺตสฺส
ปาทปฺริจาริกา หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

พระโพธิสัตว์ครั้งให้โอวาทแก่พระ
ราชธิดานั้นแล้ว ก็เสด็จกลับสถานที่อยู่
ของพระองค์ตามเดิม. ส่วนพระราชธิดา
นั้น วันรุ่งขึ้นได้ให้หมู่อำมาตย์รับราชกิจไว้
แล้วทรงผนวชเป็นฤาษี ประพฤติธรรม
อยู่ที่พระราชอุทยานอันรื่นรมย์ ภายใน
มหานครนั่นเอง ในเวลาสวรรคต ก็ทรง
บังเกิดเป็นบาทบริจาริกาของพระโพธิสัตว์
ในดาวดึงส์พิภพ.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ

สจฺจปริโยสฺสเน อุกฺกณฺณจิตฺตํ ใฺสตา-
 ปตฺตติผลฺล ปตฺติจฺฉิ. “ตทา ราชธิดา
 ราหุลมาตา อโหสิ, สกฺโก ปน
 อหเมว”ติ.

ประชุมชาดก. เวลาจบสัจจะ ภิกษุผู้
 อยากสีก ดำรงอยู่ในไสดาปัตติผล.
 “พระราชธิดา ในครั้งนั้น คือพระมารดา
 ของพระราหุล, ส่วนท้าวสักกะ คือเรา
 ตถาคตแล”.

อุทฺทชาตกวรรณนา จตฺตฤตา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาอุทฺทชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. ปาณีย์ชาตก (๔๕๙)

๕๙. "มิตฺโต มิตฺตสฺส ปาณีย์
อทินฺนํ ปริภุญฺชิสฺสึ
เตน ปจฺฉา วิชิตฺตุจฺฉิ
ตํ ปาปํ ปกตํ มยา
มา ปฺนุณ อกริ ปาปํ
ตสฺมา ปพฺพชิตฺโต อหิ.
๖๐. ประหารญจ ทิสฺวาน
จฺนุโท เม อุปฺปชฺชถ
เตน ปจฺฉา วิชิตฺตุจฺฉิ
ตํ ปาปํ ปกตํ มยา
มา ปฺนุณ อกริ ปาปํ
ตสฺมา ปพฺพชิตฺโต อหิ.
๖๑. ปิตริ เม มหาราช
โจรา อคฺคณฺหุ กานเน
เตสาหิ ปุจฺฉิตฺโต ฮานิ
อณฺณถา นิ วิยากริ.
๖๒. เตน ปจฺฉา วิชิตฺตุจฺฉิ
ตํ ปาปํ ปกตํ มยา

๕. ปาณีย์ชาตก (๔๕๙)

๕๙. "อาดมภาพเป็นมิตร (ของชาย
คนหนึ่ง) ได้ตีมน้ำสำหรับตีมนของ
มิตรที่เขาไม่ได้ให้ เพราะเหตุนั้น
ภายหลัง อาดมภาพนี้กรังเกี้ยวว่า
เราทำบาปนั้นไว้แล้ว อย่าได้ทำ
บาปซ้ำอีกเลย เพราะเหตุนั้น
อาดมภาพจึงออกบวช.
๖๐. ความพอใจบังเกิดขึ้นแก่อาดมภาพ
เพราะเห็นภรรยาของผู้อื่น เพราะ
เหตุนั้น ภายหลังอาดมภาพนี้กรัง
เกี้ยวว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้แล้ว
อย่าได้ทำบาปนั้นซ้ำอีกเลย เพราะ
เหตุนั้น อาดมภาพจึงออกบวช.
๖๑. ขอถวายพระพรมหาบพิตร พวกโจร
จับโยมบิดาของอาดมภาพไว้ในป่า
อาดมภาพถูกโจรเหล่านั้นถาม ทั้งที่
รู้อยู่ ได้แกล้งพูดถึงโยมบิดานั้นเป็น
อย่างอื่นไป.
๖๒. เพราะเหตุนั้น ภายหลังอาดมภาพ
นี้กรังเกี้ยวว่า เราได้ทำบาปนั้น

- มา ปุณ อกริ ปาปี
ตสุมมา ปพฺพชิตโต อหิ.
๖๓. ปาณาติปาตมกรู
โสมยาเค อุฏฺฐจิตเต
เตสํหิ สมนุญฺญาสิ.
๖๔. เตน ปจฺจนา วิชิตฺตจฺฉิ
ตี ปาปี ปกตี มยา
มา ปุณ อกริ ปาปี
ตสุมมา ปพฺพชิตโต อหิ.
๖๕. สุราเมรยมมฺฐกา
เย ชนา ปจฺจมาสุ ใน
พหุณฺนี เต อนตฺถาย
มชฺชปานมกปฺปยุ
เตสํหิ สมนุญฺญาสิ.
๖๖. เตน ปจฺจนา วิชิตฺตจฺฉิ
ตี ปาปี ปกตี มยา
มา ปุณ อกริ ปาปี
ตสุมมา ปพฺพชิตโต อหิ.
- ไว้แล้ว อย่าได้ทำบาปซ้ำอีกเลย
เพราะเหตุนี้ อาตมภาพจึง
ออกบวช.
๖๓. เมื่อพลีกรรม ชื่อโสมยาจะปรากฏ
ขึ้น มนุษย์ทั้งหลาย ก็พากันทำ
ปาณาติบาต อาตมภาพได้ยอม
อนุญาตให้แก่พวกเขา.
๖๔. เพราะเหตุนี้ ภายหลังอาตมภาพ
นี้จึงเรียกว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้
แล้ว อย่าได้ทำบาปซ้ำอีกเลย
เพราะเหตุนี้ อาตมภาพจึง
ออกบวช.
๖๕. ในกาลก่อน ชนในหมู่บ้านของ
อาตมภาพ สำคัญสุราและเมรัยว่า
เป็นน้ำหวาน จึงได้พากันดื่มน้ำเมา
เพื่อความมอดวายนแก่ชน เป็นอันมาก
อาตมภาพได้ยอมอนุญาต ให้แก่
พวกเขา.
๖๖. เพราะเหตุนี้ ภายหลังอาตมภาพ
นี้จึงเรียกว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้
แล้ว อย่าได้ทำบาปซ้ำอีกเลย
เพราะเหตุนี้ อาตมภาพจึง
ออกบวช.

๖๗. ธีรตฤสุ^๑ พหุกาเม
 ทุคฺคฺนุเช พหุกณฺฏเก
 เย อหิ ปฏฺิเสวนฺโต
 นาลภี ตาทิสฺ สุขิ.

๖๘. มหฺสุสาทา สุขา กามา
 นตฺติ กามา ปรี สุขิ
 เย กามे ปฏฺิเสวนฺติ
 สคฺคฺนุเต อุปฺปชฺชเร.

๖๙. อปฺปสุสาทา ทฺุขา กามา
 นตฺติ กามา ปรี ทฺุขิ
 เย กามे ปฏฺิเสวนฺติ
 นิริยฺนฺเต อุปฺปชฺชเร.

๗๐. อสิ ยถา สุนิสฺสิตอ
 เนตฺติโสว^๒ สุปายิกอ
 สตฺตฺิว อฺุรสี ชิตฺตฺา
 กามา ทฺุขชฺตรา ตโต.

๗๑. อฺุจฺจารานํ ชลิตฺติ
 กาสฺ สาทิกปฺริสฺ

๖๗. นาทิเตยฺน กามเป็นอันมาก ซึ่งมี
 กลิ่นเหม็น มีเสี้ยนหนามมาก
 ที่เราสองเสพอยู่ ไม่ได้รับความสุข
 เช่นนั้นเลย.

๖๘. กามทั้งหลาย มีความชื่นใจมาก
 มีสุข สุขอื่นยิ่งกว่ากามไม่มี ชน
 เหล่าใดของเสพกาม ชนเหล่านั้น
 ย่อมเข้าถึงสวรรค์.

๖๙. กามทั้งหลาย มีความชื่นใจน้อย
 มีทุกข์ ทุกข์อื่นยิ่งกว่ากามไม่มี
 ชนเหล่าใด ชองเสพกาม ชน
 เหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก.

๗๐. เหมือนดาบ ที่ลับคมดีแล้วเขียด
 เหมือนกระบี่ ที่ขัดดีแล้วแทง
 เหมือนหอก ที่พุ่งปักอก (เจ็บ
 ปานใด) กามทั้งหลาย เป็นทุกข์
 ยิ่งกว่านั้น.

๗๑. หลุมถ่านเพลิง ลูกไฟลงแล้ว
 ลึกกว่าชั่วบุรุษ ผลที่เขาเผา

^๑ ๑. ธีรตฤ สุพหุกาเม.

^๒ ๒. เนตฺติโสว.

ผาลัง ทิวสนุดตุดี
 กามา ทุกขตธา ตโต.

๗๒. วิสั ยถา หลาหลั
 เตลั ปกุกุจิต์^๑ ยถา
 ตมฺพโลหิ วิสึนั
 กามา ทุกขตธา ตโต^๒ติ.
 ปานียชาตกั ปณฺจมึ.

ร้อนอยู่ตลอดวัน (ร้อนปานใด)
 กามทั้งหลายเป็นทุกข์ยิ่งกว่านั้น.

๗๒. เหมือนยาพิษชนิดร้ายแรง น้ำมัน
 ที่เดือดพล่าน ทองแดงที่กำลัง
 ละลายคว้าง (ร้อนปานใด) กาม
 ทั้งหลาย เป็นทุกข์ยิ่งกว่านั้น".
 ปานียชาตก ที่ ๕.

^๑ ส. อ. อุกุกุจิต์. จ. ปกุกุจิต์.

๕. ปานียชาดก

(๔๕๗)

มิตโต มิตตสุสชาติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหระนุโต กิเลสนิคฺคหํ อารพุก
กเถสิ.

เอกสมิํ หิ สมเย สาวตฺถิวาสิน
ปญฺจสตา คิหิสหายกา ตถาคตฺตสุส
ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา
อุปสมฺปทํ^๑ ปตฺตา อนฺโต โภจฺจि-
สฺนุจาคาเร วสนฺตา อชฺชตฺมรตฺติกสมเย^๒
กามวิตกฺกํ วิตกฺกเกสฺสํ. สพฺพทํ เหนฺจสา
วุตฺตนเยเนว วิตฺถาเรตพฺพทํ. ภควโต
อาณตฺติยา ปนายสมฺมตา อานนฺเทน
ภิกฺขุสงฺฆเ สนฺนิปาตฺเต สตุถา
ปญฺจตฺตาสเน นิสิตฺติวา อโนทิสฺสํ
กตฺวา "กามวิตกฺกํ วิตกฺกยิตฺถา"ติ
อวตฺวา สพฺพสงฺคาหิกวเสน "ภิกฺขเว
กิเลสํ ชุทฺทโก นาม นตฺถิ, ภิกฺขุณา
นาม อุปฺปนฺนุปฺปนฺนา กิเลสา
นิคฺคเหตพฺพา, ไปราณกปญฺชิตา

๕. พรรณนาปานียชาดก

(๔๕๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เซตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการข่มกิเลส
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า เป็นมิตร
...ของมิตร เป็นต้น.

เรื่องพิสดารมีว่า สมัยหนึ่งสหาย
คฤหัสถ์จำนวน ๕๐๐ คน ชาวเมืองสาวัตถี
ฟังพระธรรมเทศนาของพระตถาคตเจ้า
แล้วบรรพชาอุปสมบท พักอยู่ภายใน
เรือนยอด ในเวลาเที่ยงคืน ตริภิกขุถึง
กามวิตก. เรื่องทั้งหมดควรเล่าโดยละเอียด
ตามนัยดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นนั่นเอง.
ก็ท่านพระอานนท์เผด็จให้ภิกษุสงฆ์
ประชุมกัน ตามพระบัญชาของพระผู้มี
พระภาค พระศาสดาประทับนั่งบน
อาสนะที่เขาปูไว้แล้ว ไม่ตรัสเจาะจงว่า
"พวกเธอตริภิกษุวิตก" แต่ตรัสด้วยมุ่ง
ความสงเคราะห์ภิกษุทุกรูปว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย กิเลสที่มีชื่อว่าเล็กน้อยไม่มีเลย,
ธรรมดว่า ภิกษุควรข่มกิเลสที่เกิดขึ้น

^๑ ฉ. อุปสมปฺนนา.

^๒ ฉ. อชฺชตฺมรตฺตสมเย.

อนุปปนุเน พุทฺเฐ กิเลสํ นิคฺคเหตุวา
ปจฺเจกพุทฺธญาณํ ปตฺตนา"ติ วตฺวา อตีตํ
อาหริ

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต กาสิกรฎฺเฐ เอกสฺมี
คามเก เทว สหายา ปานียตฺมพานิ
อาทาย วนเขตต์ คนฺตุวา เอกมฺนฺเต
สเปตฺวา เขตต์ โกฏฺตุวา ปีปาสิตกาเล
อาคฺนฺตุวา ปานียํ ปีวฺนฺติ. เตสุ เอโก
ปานียตฺถาย อาคฺนฺตุวา อตฺตโน ปานียํ
รทฺชนฺโต อิตฺรสุส ตฺมพโต ปีวิตฺวา
สหายํ อรณฺฎวา นิกฺขมิตฺวา นฺหายิตฺวา
จิตฺ "อตฺถิ นฺไซ เม กายทฺวาราทิหิ
อชฺช กิณฺุจ ปาปํ กตฺนฺ"ติ อุปธาเรนฺโต
ปานียสุส เถเนตฺวา ปีวิตฺภาวํ ทิสฺวา
สํเวคปฺปตฺโต หุตฺวา "อโย ตณฺหา
วทฺธมฺมานา มํ อปาเยสุ จิปิสฺสตี,
อิมํ กิเลสํ นิคฺคเหตุสฺสามิ"ติ ปานียสุส
เถเนตฺวา ปีวิตฺภาวํ อารมฺมณํ กตฺวา
วิปฺลฺสนํ วทฺธเมตฺวา ปจฺเจกพุทฺธญาณํ^๑

แล้ว ๆ. บัณฑิตสมัยโบราณเมื่อพระ-
พุทธเจ้ายังไม่ทรงอุบัติ พวกชนมกิเลส
บรรลุปัจเจกพุทธญาณ (ญาณเป็นเครื่อง
ตรัสรู้เฉพาะตน)" ดังนี้แล้วทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี ใน
หมู่บ้านแห่งหนึ่งในแคว้นกาสิ สหาย
๒ คน ถือคนโทน้ำดื่มไปยังนาในป่า
วางไว้ข้างหนึ่ง แล้วไถนา ในเวลา
กระหายน้ำก็เดินมาดื่มน้ำ. ในสหาย
๒ คนนั้น คนหนึ่งมาดื่มน้ำ เก็บน้ำดื่ม
ของตนเสีย ดื่มจากคนโทของเพื่อนอีก
คนหนึ่ง เวลาเย็นออกจากป่า อาบน้ำ
แล้วยืนพิจารณาอยู่ว่า "วันนี้เราทำบาป
อะไรทางกายทวารเป็นต้น บ้างไหม
หนอ" เห็นว่าตนขมือน้ำเขาดื่ม มีความ
สลัดใจคิดว่า "ตฺถหาเชนนี้ เมื่อเจริญ
เพิ่มพูนมากขึ้น จักโยนเราลงไปในอบาย,
เราต้องขมกิเลสนี้ให้ได้" ถือเอาข้อที่ตน
ขมือน้ำดื่ม ให้เป็นอารมณ์เจริญวิปัสสนา

^๑ ฉ. ปจฺเจกโพธิญาณ.

นิพพตเตตฺวา ปฏิลทุทฺถคุณิ อวชฺชเชนฺโต
อฏฺฐาสิ.

อถ นํ อิตโร นุหายิตฺวา อฏฺฐจิตฺโต
“เอหิ สมฺม ชฺรํ คจฺจามา”ติ อาห.
“คจฺจ ตฺวํ, มม ชฺเรน กิจฺจํ นตฺถิ,
ปจฺเจกพุทฺธา นาม มยฺนุ”ติ
“ปจฺเจกพุทฺธา นาม ตฺมุหาทิสฺสา น
โหนติ”ติ. อถ นํ “กิติสฺสา โหนติ”ติ.
“ทฺวํกุสฺเสสา กาสาววตฺถนินฺวสนา
อุตฺตรหิมวฺนเต นนฺทมูลกปฺพกาเร
วสนฺติ”ติ. โส สีสํ ปฺรามสิ, ตํ
ชนฺณเณวสุสฺส คิหิสิญฺคํ อนุตฺตรธาณิ,
รตฺตทฺพปฺภุญฺญํ นินฺวตฺถเมว, วิชฺชุลตาสทิสฺ
กายพฺนุณฺณ พทฺธเมว อลตฺตตฺกปฺภาวฺณณฺ
อุตฺตราสงฺคจิวฺริ เอกํสิ กตฺเมว,
เมฆวณฺณํ ปิสุกฺลจิวฺริ ทกฺขินฺสกุญฺ
จปีตเมว, ภมฺรวณฺณโณ มตฺตติกาปฺตฺโต
วามํสกุญฺญํ ลคฺคิโตว อโหสิ. โส
อากาเส จตฺวา ธมฺมํ เทเสตฺวา
อุปฺปตฺติตฺวา นนฺทมูลกปฺพกาเรเวว โอตฺริ.

ให้ปัจเจกพุทธานุญาณเกิดขึ้น ยืนรำพึงถึง
คุณที่ตนได้แล้ว.

ขณะนั้น สหายอีกคนหนึ่ง ครั้นอาบน้ำ
แล้วยืนพูดกับสหายคนนั้นว่า “มาเถิด
สหาย เราสองคนไปเรือกันเถอะ”.
สหายคนนั้นพูดว่า “ท่านจงไปเถิด, เรา
ไม่มีกิจธุระด้วยเรือก, เราเชื่อว่าพระ
ปัจเจกพุทธะ”. สหายอีกคนพูดว่า “คน
เช่นท่านจะเป็นพระปัจเจกพุทธะไม่ได้”.
ครานั้น ท่านจึงถามเขาว่า “คนเช่นไร
จึงจะชื่อว่า เป็นพระปัจเจกพุทธะ”. สหาย
ตอบว่า “พระปัจเจกพุทธะมีผมยาว
๒ นิ้ว นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด อาศัยอยู่ที่
เงื้อมเขา ชื่อมั่นทมูลกะในหิมวันตประเทศ
ด้านเหนือ”. ท่านจึงลูบศีรษะ, ทนใด
นั่นเอง เพศคฤหัสถ์นั้นของท่านก็หายไป,
นุ่งผ้าสีแดงสองชั้น, คาดประคดเช่นกับ
สายฟ้า ห่มจีวร มีสีดุดังย้อมด้วย
น้ำครึ่งแดงเวียงป่า, พาดผ้าบังสุกุล
มีสีดุดังเมฆ ไว้ที่จะยอบ่าข้างขวา,
คล้องบาตรดิน มีสีเหมือนปีกแมลงทับ
ไว้ที่จะยอบ่าข้างซ้าย. ท่านยืนอยู่กลาง
อากาศแสดงธรรมแล้ว เหาะไปลง
ที่เงื้อมเขา ชื่อมั่นทมูลกะทันที.

อปโรปี กาสิดาเมเยว กุฏุมพิโก
 อาปณเณ นิสินฺโน เอกํ ปุริสํ อุตฺตโน
 ภริยํ อาทาย คจฺจนฺตํ ทิสฺวา ตํ
 อุตฺตมรूपธโร อิตถิ อินฺุทริยานิ
 ภินฺุทิตฺวา โอลิเกตฺวา ปุณ จินฺุเตสิ
 “อยเมว โลโก วฑฺฒมาโน มํ
 อปาเยสุ ขิปิสฺสตี”ติ สํเวคฺมานโส
 วิปฺลฺสสนิ วฑฺฒเตตฺวา ปจฺเจกพฺุทฺธณฺาณํ
 นิพฺพุตเตตฺวา อากาเส จิตฺ ฐมฺมํ
 เทเสตฺวา นนฺุทมูลกปฺุทฺการเมว คโต.
 อปโรปี กาสิดามวาสินเยว เทว
 ปีตาปุตฺตา เอกโต มคฺคํ ปฏฺิปปชฺุชฺุ.
 อฏฺุวิมุเช ปน วนจิรา อฏฺุจิตฺตา โหนฺติ.
 เต ปีตาปุตฺเต ลภิตฺวา ปุตฺตํ คเหตุว
 “ธนํ อหริตฺวา ตว ปุตฺตํ คณฺุหา”ติ
 ปีตรํ วิสฺขุเชนฺุติ, เทว ภาตโร ลภิตฺวา
 กนิฏฺุจํ คเหตุว เชฏฺุจกํ วิสฺขุเชนฺุติ,
 อจฺริยนฺุเตวาสิเก ลภิตฺวา อจฺริยํ
 คเหตุว อณฺุเตวาสิกํ วิสฺขุเชนฺุติ.
 อณฺุเตวาสิโก สิปปโลภาน ธนํ อหริตฺวา
 อจฺริยํ คเหตุว คจฺจติ.

อถ เต ปีตาปุตฺตาปี ตตฺถ จิรानํ
 จิตฺภาวํ ฅตฺวา “ตฺวํ มํ ปีตา’ติ มา
 วท, อหฺปี ตํ ‘ปุตฺโต’ติ น วฏฺุขามิ”ติ

กุฏุมพี(คนมีสมบัติมาก)อีกคนหนึ่ง
 ในหมู่บ้านกาสินั่นเอง นั่งอยู่ที่ร้านใน
 ตลาด เห็นชายคนหนึ่งพาภรรยาของตน
 เดินไป ทำลายอินทรีย์มองดูหญิงนั้นซึ่ง
 รูปโฉมงดงามยิ่งนัก คิดขึ้นมาได้อีกว่า
 “ความโลภนี้นั่นเอง เมื่อเจริญเพิ่มพูนขึ้น
 จักโยนเราลงไปใ้ในอบาย” มีใจเศร้าสลด
 จึงเจริญวิปัสสนาบำเพ็ญปัจเจกพุทธญาณ
 ให้บังเกิดขึ้น ยืนอยู่ในอากาศแสดงธรรม
 แล้วไปยังเงื้อมเขา ชื่อ้นทมูลกะเช่นเดียว
 กัน. พ่อลูก ๒ คน ชาวบ้านกาสินั่นอีก
 เดินทางไปด้วยกัน. แต่ที่ปากดงโจรป่า
 แอบซุ่มคอยที่อยู่. พวกโจรจับได้ทั้งพ่อลูก
 ยึดลูกชายไว้ ปล่อยบิดาไปด้วยสั่งว่า
 “ท่านจงเอาทรัพย์มาไถ่ลูกของท่านกลับคืน
 ไป”, จับพี่น้อง ๒ คนได้ ยึดน้องชายไว้
 ปล่อยพี่ชายไป, จับอาจารย์และลูกศิษย์
 ได้ ยึดอาจารย์ไว้ ปล่อยลูกศิษย์ไป.
 ลูกศิษย์นำทรัพย์มาไถ่อาจารย์ไป เพราะ
 อยากรได้ศิลปศาสตร์.

ต่อมาฝ่ายบิดาและบุตรรู้ว่าพวกโจรซุ่มอยู่
 ที่ปากดงนั้น จึงทำการชักซ้อมกันว่า
 “เจ้าอย่าเรียกเราว่า ‘บิดา’, แม้เราก็จะไม่

กติกัม กตฺวา โจเรหิ คหิตกาเล "ตุเมห
 อญฺญมญฺญํ ก็ โหนตา"ติ ปุฏฺฐา "น
 กิณฺจึ โหมา"ติ สมฺปชานมฺสาวาทํ กรีสุ.
 เตสุ อฏฺวิโต นิกุขมิตฺวา สายํ
 นุหายิตฺวา จิตฺเตสุ ปุตุโต อตฺตโน
 สีสํ โสเธนฺโต ตํ มฺสาวาทํ ทิสฺวา
 "อิทํ ปาปํ วฑฺฒมานํ มํ อปาเยสุ
 ขิปฺสฺสตี, อิมํ กิเลสํ นิคฺคเหสฺสามิ"ติ
 วิปฺสฺสนํ วฑฺฒเตตฺวา ปจฺเจกพฺุทธญาณํ^๑
 นิพฺพตฺเตตฺวา อากาเส จิตฺโต ปิตฺตุ ธมฺมํ
 เทเสตฺวา นนฺทมฺมูลกปพฺุการเมว คโต.

อปโรปิ กาสิกาเมเยว ปน เอยโก
 คามโกชโก ปาณฆาฏนํ^๒ การาเปสิ.
 อถ นํ พฺลิกมฺมุกาเล มหาชนโน
 สนฺนิปตฺติตฺวา อาห "สามิ มยฺปิ
 มิคฺสุกราทโย มาเรตฺวา ยกุขานํ พฺลิกมฺมํ
 กรีสุสาม, พฺลิกมฺมุกาโล เอโส"ติ.
 "ตุมุหากํ ปุพฺุเพ กรณฺนียาเมเนว
 กโรธา"ติ. มนฺุสุสา พหุํ ปาณาติ-

เรียกเจ้าว่า 'บุตร' ในเวลาที่ถูกพวกโจร
 จับได้ถูกซักถามว่า "พวกท่านเป็นอะไรกัน
 และกัน" ก็กล่าวเท็จทั้ง ๆ ที่รู้ตัวว่า
 "พวกเรามีได้เป็นอะไรกัน". เมื่อทั้งพ่อลูก
 เหล่านั้น ออกจากดงไปอาบน้ำในเวลา
 เย็นแล้วยืนอยู่ บุตรเมื่อจะชำระศีลของ
 ตนจึงเห็นการกล่าวเท็จนั้น คิดว่า "บาปนี้
 เมื่อเจริญเพิ่มพูนขึ้น จักโยนเราลงไปใ
 นอบาย, เราจักข่มกิเลสนี้ให้ได้" แล้วเจริญ
 วิปัสสนา ทำปัจเจกพุทธญาณให้บังเกิด
 ขึ้น ยืนอยู่ในอากาศแสดงธรรมแก่บิดา
 แล้ว ไปยังเงื้อมเขา ชื่อนันทมมูลกะ
 เช่นเดียวกัน.

ส่วนผู้ใหญ่บ้านอีกคนหนึ่ง ใน
 หมู่บ้านกาสินั่นเอง ให้ทำการฆ่าสัตว์.
 ต่อมาเวลาสังเวทยทวดา มหาชนประชุม
 กัน พุดกับผู้ใหญ่บ้านนั้นว่า "นาย แม้
 พวกเราจักให้ฆ่าเนื้อและสุกรเป็นต้น ทำ
 การสังเวทยักษ (ภูตผีเทวดา) ทั้งหลาย,
 เวลานั้นเป็นเวลาสังเวทยทวดา". ผู้ใหญ่บ้าน
 พุดว่า "พวกท่านจงทำตามวิธีที่พวกเรา

^๑ ฉ. ปจฺเจกโพธิญาณํ.

^๒ ฉ. มาฆาตํ. สี. ปาณฆาตํ.

ปาดมกัสมฺ. โส พหุ มจฺจมัสสิ ทิสฺวา
 "อิเม มนุสฺสา เอตฺตเก ปาณ
 มาเรนฺดา มเมเวกสฺส วจเนน มาระยีสฺสู"ติ
 กุกฺกจํ กตฺวา วาตปานํ นิสฺสาย
 จิตฺทเว วิปฺสสนํ วฑฺฒตฺวา ปจฺเจก-
 พุทฺธญาณํ^๑ นิพฺพตฺเตตฺวา อากาเส
 จิตฺโต มหาชนสฺส ธมฺมํ เทเสตฺวา
 นนุทฺมุลกปพฺภาวเมว คโต.

อปโรปี กาสิกฺกรญฺเจยว คามโกชโก
 มชฺชวิกยํ นิวาเรตฺวา "สามิ ปุพฺเพ
 อิมสฺมี กาเล สุราจฺฉเณ นาม โหติ,
 กิ กโรมา"ติ มหาชนเนน วุตฺโต "ตุเมห
 โปราณิกนินยาเมเนว กโรธา"ติ อาห.
 มนุสฺสา ฉนฺํ กตฺวา สุรํ ปิวิตฺวา
 กลหํ กโรนฺดา หตฺถปาเท ภณฺชิตฺวา
 สีสํ ภินฺทิตฺวา กณฺณํ ฉินฺทิตฺวา
 พุทฺธญฺแทน พชฺฌีสฺส. คามโกชโก เต
 ทิสฺวา จินฺเตสิ "มยิ อนนุชานนฺเต
 อิม เอตํ ทุกฺขํ น วินุทฺเตยฺยฺนุ"ติ. โส

เคยทำนั้นแหละ". ผู้คนทั้งหลายได้ทำการ
 ฆ่าสัตว์เป็นจำนวนมาก. ผู้ใหญ่บ้านนั้น
 เห็นปลาและเนื้อเป็นจำนวนมาก มีความ
 กังวลว่า "ผู้คนเหล่านี้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมี
 ประมาณถึงเพียงนี้ ตามคำของเราผู้เดียว
 แท้ ๆ" ยืนฟังบานหน้าต่างนั่นเอง เจริญ
 วิปัสสนาทำปัจเจกพุทฺธญาณให้บังเกิดขึ้น
 ยืนในอากาศแสดงธรรมแก่มหาชน แล้ว
 ไปยังเงื้อมเขานันทมูลกะเช่นเดียวกัน.

นายบ้านอีกคนหนึ่ง ในแคว้นกาสิ
 นั้นเอง ห้ามขายน้ำเมา ถูกมหาชนทัก
 ท้วงว่า "นาย เมื่อก่อนในเทศกาลนี้มีการ
 เฉลิมฉลองงานดื่มสุรา, พวกเราจะทำ
 อย่างไรกันดี" จึงกล่าวว่า "เชิญพวกท่าน
 ทำตามแบบโบราณประเพณีนั้นแหละ".
 ผู้คนพากันเฉลิมฉลองดื่มสุราแล้วก่อการ
 ทะเลาะวิวาท หักแขนขา ตีศีรษะ ตัด
 ไบหู ถูกจองจำด้วยอาชญาเป็นอันมาก.
 นายบ้านเห็นคนเหล่านั้น แล้วคิดในใจว่า
 "เมื่อเราไม่อนุญาต คนเหล่านี้ก็จะไม่
 ประสบความทุกข์นี้". นายบ้านนั้นมีความ
 วิตกกังวลด้วยเหตุเพียงนี้ ยืนฟัง

^๑ ฉ. ปจฺเจกโพธิญาณ.

เอตตเคน กุกุกจจํ กตฺวา วาตปานํ
 นิสฺสาย จิตฺโกว วิปฺสฺสนํ วฑฺฒเตตฺวา
 ปจฺเจกโพธิธามํ นิพฺพตฺเตตฺวา
 “อปฺปมตฺตา โทธา”ติ อากาเส จตฺวา
 ธมฺมํ เทเสตฺวา นนฺทฺมฺลกปพฺการเมว
 คโต.

อปรภาเค เต ปญฺจ ปจฺเจกพฺุฑธา
 ภิกฺขุจากรตฺถาย พาราณสีทฺวาเร
 โอตฺริตฺวา สฺสูนิวตฺถา สฺสุปารุตฺตา
 ปาสาติเกหิ อภิกฺกมาทีหิ ปิณฺฑทฺาย
 จรฺนตฺตา ราชทฺวารํ สมฺปาปฺถนีสฺสุ. ราชา
 เต ทิสฺสุวา ปสฺนุนฺจิตฺโต ราชนิเวสนํ
 ปเวเสตฺวา ปาเท โทวิตฺวา คนฺธเตเลน
 มกฺขเตตฺวา ปถนิตฺเตน ขาทนียฺเณ โภชนียฺเณ
 ปริวิสิตฺวา เอกมฺนตฺตํ นิสฺสีทิตฺวา “ภนฺเต
 ตฺมฺหากํ ปจฺมวเย ปพฺพชฺษา โสภติ,
 อิมสฺมึ วเย ปพฺพชฺษนฺตฺตา กถํ กามेषฺสุ
 อาทีนํวํ ปสฺสสฺถ, ก็ โว อวรมณฺณ

หน้าตางนั้นเอง เจริญวิปัสสนา แล้ว
 บำเพ็ญปัจเจกโพธิญาณให้เกิดขึ้น ยืนอยู่
 ในอากาศแสดงธรรมว่า “พวกท่าน
 ทั้งหมด จงไม่ประมาทเถิด” แล้วไป
 ยังเฝ้าอมหาเชื่อนั้นหมูลกะเช่นเดียวกัน.

ในเวลาต่อมา พระปัจเจกพุทธะ
 ทั้ง ๕ องค์นั้น ลงที่ประตูเมืองพาราณสี
 เพื่ออภิชาจาร นุ่งสบงหม้อจิ๋วเรียบร้อย
 เทียบบิณฑบาตไปด้วยก้าวเท้าเดินไป
 เป็นต้นอันน่าเลื่อมใส จนลู่ถึงประตู
 พระราชวัง. พระราชาทอดพระเนตรเห็น
 พระปัจเจกพุทธะ ๕ องค์นั้น แล้วมีพระทัย
 เลื่อมใส นิมนต์เข้าไปยังพระราชนิเวศน์
 ทรงล้างเท้าแล้วทาดด้วยน้ำมันหอม ทรง
 อังคาส (ประเคน) ด้วยของควรเคี้ยว
 ของควรบริโภคอันประณีต ประทับนั่ง
 ซ้างหนึ่ง ตรัสถามว่า “พระคุณเจ้า
 ผู้เจริญ การบวชในปฐมวัยของ
 พระคุณเจ้าดังงาม, พระคุณเจ้าทั้งหลาย
 เมื่อบวชในวัยนี้ เห็นโทษในกาม
 ทั้งหมดอย่างไร, พระคุณเจ้าทั้งหลาย
 ได้อะไรเป็นอารมณ์หรือ”. พระปัจเจก-

อโหสิ"ติ ปุจฺฉิ. เต ตสฺส กณฺเฑตา พุทฺธเจ้าเหล่านั้น เมื่อจะถวายพระพร
คาถมาหฺสู

๕๙. "มิตฺโต มิตฺตสฺส ปาณียํ
อทินฺนํ ปริภุญฺชิสฺสํ
เตน ปจฺฉา วิชิตฺตจฺฉิ
ตี ปาปี ปกตํ มยา
มา ปฺน อกรํ ปาปี
ตสฺมา ปพฺพชิตฺโต อหิ.

๖๐. ปรรทารญฺจ ทิสฺสุวาน
ฉนฺโท เม อฺปฺปชฺชถ
เตน ปจฺฉา วิชิตฺตจฺฉิ
ตี ปาปี ปกตํ มยา
มา ปฺน อกรํ ปาปี
ตสฺมา ปพฺพชิตฺโต อหิ.

๖๑. ปีตรํ เม มหาราช
โจรา อคฺคณฺหุ กานเน
เตสํหิ ปุจฺฉิตฺโต ชานํ
อญฺญถา นํ วิทยากริ.

๖๒. เตน ปจฺฉา วิชิตฺตจฺฉิ
ตี ปาปี ปกตํ มยา

๕๙. "อาตมภาพเป็นมิตร (ของชาย
คนหนึ่ง) ได้ดื่มน้ำสำหรับดื่มของ
มิตรที่เขาไม่ได้ให้ เพราะเหตุนั้น
ภายหลัง อาตมภาพนี้รังเกียจว่า
เราทำบาปนั้นไว้แล้ว อย่าได้ทำ
บาปซ้ำอีกเลย เพราะเหตุนั้น
อาตมภาพจึงออกบวช.

๖๐. ความพอใจบังเกิดขึ้นแก่อาตมภาพ
เพราะเห็นภรรยาของผู้อื่น เพราะ
เหตุนั้น ภายหลังอาตมภาพนี้
รังเกียจว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้แล้ว
อย่าได้ทำบาปซ้ำอีกเลย เพราะ
เหตุนั้น อาตมภาพจึงออกบวช.

๖๑. ขอถวายพระพรมหาบพิตร พวกโจร
จับโยมบิดาของอาตมภาพไว้ในป่า
อาตมภาพถูกโจรเหล่านั้นถาม ทั้งที่
รู้อยู่ ได้แก่งัดพูดถึงโยมบิดานั้นเป็น
อย่างอื่นไป.

๖๒. เพราะเหตุนั้น ภายหลังอาตมภาพ
นี้รังเกียจว่า เราได้ทำบาปนั้น

มา ปุณ อกริ ปาปี
ตสุมมา ปพฺพชิตโต อหิ.

ไว้แล้ว อย่าได้ทำบาปซ้ำอีกเลย
เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึง
ออกบวช.

๖๓. ปาณาติปาตมกรุ
โสเมยาเค อุปฏฺฐิตเต
เตสํ สมนฺุณฺณาสี.

๖๓. เมื่อพลีกรรม ชื่อโสเมยาจะปรากฏ
ขึ้น มนุษย์ทั้งหลาย ก็พากันทำ
ปาณาติบาต อาตมภาพได้ยอม
อนุญาตให้แก่พวกเขา.

๖๔. เตน ปจฺจา วิชิตฺตจฺฉี
ตํ ปาปี ปกตํ มยา
มา ปุณ อกริ ปาปี
ตสุมมา ปพฺพชิตโต อหิ.

๖๔. เพราะเหตุนั้น ภายหลังอาตมภาพ
นี้จึงเกิดใจว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้
แล้ว อย่าได้ทำบาปนั้นซ้ำอีกเลย
เพราะเหตุนี้ อาตมภาพจึง
ออกบวช.

๖๕. สุราเมรยมรฺกกา
เย ชนา ปจฺมาสุ โน
พหฺนุณี เต อนตฺถาย
มชฺชปานมกฺกปฺปยุ
เตสํ สมนฺุณฺณาสี.

๖๕. ในกาลก่อน ชนในหมู่บ้านของ
อาตมภาพ สำคัญสุราและเมรัยว่า
เป็นน้ำหวาน จึงได้พากันดื่มน้ำเมา
เพื่อความมอดมัวแก่ชน เป็นอัน
มาก อาตมภาพได้ยอมอนุญาต
ให้แก่พวกเขา.

๖๖. เตน ปจฺจา วิชิตฺตจฺฉี
ตํ ปาปี ปกตํ มยา
มา ปุณ อกริ ปาปี
ตสุมมา ปพฺพชิตโต อหฺนุ"ติ.

๖๖. เพราะเหตุนี้ ภายหลังอาตมภาพ
นี้จึงเกิดใจว่า เราได้ทำบาปนั้นไว้
แล้ว อย่าได้ทำบาปซ้ำอีกเลย
เพราะเหตุนี้ อาตมภาพจึง
ออกบวช."

ปัจเจกพุทฺธา อิมมา ปฏิปาทิยา
 ปญฺจ คาคา อภาสีสุ. ราชาปิ
 เอกเมกสฺส พยากรณํ สุตฺวา "ภนฺเต
 อัย ปพฺพชฺชา ตุมหากัมเยว
 อญฺจุฉวิกา"ติ ฤตี อกาสิ.

ตตฺถ มิตฺโต มิตฺตสฺสาติ มหาราช
 อหิ เอกสฺส มิตฺโต หุตฺวา ตสฺส
 มิตฺตสฺส สนฺตํ ปานียํ อิมินา
 นียาเมเนว ปริภุชฺสี.

ตสฺมาติ ยสฺมา ปุถุชฺชานา นาม
 ปาปกมมํ กโรนฺติ, ตสฺมา อหิ มา
 ปฺน อกริ.

ปาปฺนฺติ ตํ ปาปํ อารมฺมณํ กตฺวา
 ปพฺพชฺชิตฺมฺหีติ. ฌนฺโทติ มหาราช
 อิมินาว นียาเมน มม ปฺรทาร์ ทิสฺวา
 กาม ฌนฺโท อูปฺปชฺชิตฺ.

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้
 กล่าวห้าคาถาเหล่านี้ โดยลำดับ. ฝ่าย
 พระราชา ทรงสดับคำพยากรณ์ของ
 พระปัจเจกพุทธะแต่ละองค์แล้ว ได้ทรง
 ทำการชมเชยว่า "พระคุณเจ้าผู้เจริญ
 การบวชนี้ เป็นสิ่งสมควรแก่พระคุณเจ้า
 โดยแท้".

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า
 เป็นมิตร...ของมิตร ความว่า
 ขอถวายพระพรมหาบพิตร อาตมภาพ
 เป็นมิตรของชายคนหนึ่ง ดื่มน้ำดื่ม
 ของมิตรคนนั้น โดยทำนองนี้นั่นเอง.

คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะขึ้น
 ชื่อว่า ปุถุชน ย่อมกระทำชั่ว, ฉะนั้น
 อาตมภาพอย่าทำบาปอีกเลย.

คำว่า บาป ความว่า อาตมภาพยึดเอา
 บาปนั้นเป็นอารมณ์ แล้วจึงออกบวช.
 คำว่า ความพอใจ ความว่า ขอถวาย
 พระพรมหาบพิตร ความพอใจในกาม
 เกิดขึ้นแก่อาตมภาพ เพราะเห็นภรรยา
 ของผู้อื่นโดยทำนองนี้นั่นเอง.

อคคณหุติ อคณหีสฺ. ชานนุติ เตสฺ
โจรานิ อย์ ก็ เต โหตีติ ฺปัจฉิตโต
ชานนุโตเยว น กิณฺจ โหตีติ อญฺญา
พฺยาภาสึ.

โสภยาเคตี นวจนเ^๑ อุปฺภุจิตฺ โสภยาคํ
นาม ยฺกฺชพลิกมม^๒ กฤษฺ. ตสฺมิ
อุปฺภุจิตฺ สมฺนุญฺญาสึ.

สุราเมรยมธฺกาคี ฺปิฏฺจสุราทิสฺรวญฺ
ปฺปฺพาสวาทิเมรยญฺจ ฺปฏกมธฺ วีย
มญฺญาเมาณา.

เย ชนา ปจฺมาสุ โนติ เย โน คาเม
ชนา ปจฺมิ เอวฺรฺปา อาสฺ อเหสฺ.

คำว่า จับ ได้แก่ ได้จับ. คำว่า ทั้งที่
รู้อยู่ ความว่า อาตมภาพถูกพวกโจร
เหล่านั้น ถามว่า ผู้นี้เป็นอะไรกับท่าน
ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ ได้แก่ง้างทำนายโยมบิดา
เป็นอย่างอื่นว่า มิได้เป็นอะไรกัน.

คำว่า เมื่อพลีกรรม ชื่อโสภยาจะ
ความว่า เมื่อการเฉลิมฉลองเทศกาลใหม่
ปรากฏขึ้น มนุษย์ทั้งหลายกระทำ
พลีกรรมแก่ยักษ์ชื่อโสภยาจะ (การไหว้
พระจันทร์), คือว่า เมื่อการเฉลิมฉลองใหม่
นั้นปรากฏขึ้นแล้ว อาตมภาพได้ยอม
อนุญาตให้.

คำว่า สำคัญสุราและเมรัยว่าเป็น
น้ำหวาน ความว่า มนุษย์ทั้งหลาย
สำคัญสุรา มีสุราทำด้วยแป้งเป็นต้นและ
เมรัย ที่หมักดองด้วยดอกไม้เป็นต้น
เหมือนกับน้ำหวานสุก.

คำว่า ในกาลก่อน ชนในหมู่บ้าน
ของอาตมภาพ ความว่า ในกาลก่อน
ชนเหล่าใด ในหมู่บ้านของอาตมภาพ
ได้เป็นผู้เห็นปานนี้.

^๑ จ. นวจนฺเท อุภุจิตฺ.

^๒ จ. ยฺกฺชพลี.

พหุณฺหิ เตติ เต เอกทิวสํ เอกสุมี
 ฉณ ปตฺเต พหุณฺหิ อนตฺถาย
 มชฺชปานิ กปฺปยุํ^๑

ราชา เตสํ ธมฺมํ สุตฺวา
 ปสฺนุนจิตฺโต จีวรสาฎเก จ ฆาสฺซุชานิ
 จ ทตฺวา ปจฺเจกพุทฺเธ อญฺเอยเฮสิ.
 เตปิสฺส อญฺโหมทนิ กตฺวา ตตฺถเว
 อคมฺสฺ. ตโต ปฏฺจาย ราชา วตฺตกาเมสุ
 วิรตฺโต อนเปกฺโข หุตฺวา นานคฺครส-
 โภชนํ ภูษิตฺวา อิตฺถิโย อนาลปิตฺวา
 อโนโลเกตฺวา วิรตฺตจิตฺโต อฏฺจาย
 สิริคพฺภํ ปวิสิตฺวา นิสินฺโน เสตภิตฺตยิ
 กสิณปริกมฺมํ กตฺวา ฌานํ นิพฺพตฺเตสิ.
 โส ฌานปฺปตฺโต กาเม ครหนฺโต
 คาถมาห

คำว่า แก่ชนเป็นอันมาก ความว่า
 วันหนึ่ง เมื่อถึงการเฉลิมฉลองมหรสพ
 อย่างหนึ่ง ชนเหล่านั้นดื่มน้ำเมา
 เพื่อความฉิบหายแก่ชนเป็นอันมาก.

พระราชาทรงสดับธรรม ของพระ
 บัณฑิตพุทธะเหล่านั้น แล้วมีพระทัย
 เลื่อมใส ถวายผ้าจีวรและเภสัชแล้ว
 ส่งพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายกลับ. ฝ่าย
 พระปัจเจกพุทธเจ้า แม้เหล่านั้น
 ทำอนุโมทนาแต่ท้าวเธอแล้ว ได้กลับไป
 ที่เงื่อมเขาเขื่อนันทมูลกะตามเดิม. จำเดิม
 แต่นั้นมา พระราชาก็คลายกำหนด ไม่
 พงเส็งวัดตุคาม เสวยโภชนะมีรสเลิศ
 นานาชนิด ไม่ทรงสนทนา ไม่ทอด-
 พระเนตรดูหญิง มีพระทัยคลายกำหนด
 ลุกขึ้นเสด็จเข้าห้องอันมีสิริ ประทับนั่ง
 ทรงเจริญปริกรรมในกสิณที่ฝาผนังมีสีข้าว
 ทรงทำฌานให้บังเกิดขึ้น. พระองค์ทรง
 บรรลุฌานแล้ว เมื่อจะทรงตีเตียนกาม
 จึงตรัสคาถาว่า

^๑ อ. อกปฺปยีสฺ.

๖๗. "ธิริตฤสุ พหุกาเม
 ทุกคนฺธ พหุณฺญเก
 เย อหิ ปฏิวเสนฺโต
 นาลภี ตาทิสฺ สฺขนฺ"ติ.

ตตฺถ พหุณฺญเกติ พหุปัจจามิตฺเต.

เย อหนฺติ โย อหิ อยมฺเว วา
ปาโง. ตาทิสฺนฺติ เอตาทิสฺ กิเลสฺรหิตฺ
ฌานสฺขิ.

อถสฺส อคฺคมเหสี "อโย ราชฯ
ปจฺเจกพฺพุธานิ ฌมฺมกถิ สุตฺวา
อุกฺกณฺจิตฺรูโป อโหสิ, อเมฺหนิ สทฺธิ
อกฺเกตฺวาว สิริคพฺภิ ปวิฏฺโง,
ปริคฺคณฺหิสฺสามิ ตาว นนฺ"ติ จินฺตเตตฺวา
สิริคพฺภทฺวาริ คนฺตฺวา ทฺวาเว จิตฺตา
รณฺโณ กามสฺส ครนฺตสฺส อุทานิ
สุตฺวา "มหาราช ตฺวํ กามे ครนฺหสิ,

๖๗. "นำติเตียน กามเป็นอันมาก ซึ่งมี
 กลิ่นเหม็น มีเสี้ยนหนามมาก
 ที่เราชองเสพออยู่ ไม่ได้รับความสุข
 เช่นนั้นเลย".

คำว่า มีเสี้ยนหนามมาก ได้แก่
มีข้าศึกมากมาย.

คำว่า ที่เรา ได้แก่ โย อหิ อีกอย่างหนึ่ง
บาลีมีเพียงเท่านี้. คำว่า เช่นนั้น ได้แก่
ความสุขซึ่งเกิดจากฌานที่เว้นจากกิเลส
เช่นนั้น.

ที่นั่น พระอัครมเหสีของท้าวเธอ
ทรงดำริว่า "พระราชฯพระองค์นี้ทรงสดับ
ธรรมกถาของพระปัจเจกพุทธะทั้งหลาย
แล้ว ทรงเบื่อหน่าย, ไม่ตรัสกับพวกเรา
เลย เสด็จเข้าห้องอันมีสิริ, เราจักคอย
เฝ้าสังเกตดูพระองค์ก่อน" เสด็จเข้าไปยัง
พระทวารห้องมีสิริ ประทับยืนที่พระทวาร
ทรงสดับเสียงพระอุทานของพระราชฯกำลัง
ทรงติเตียนกามทั้งหลาย เพื่อจะทรง
พรรณนาสรรเสริญ ความสุขในกามว่า
"ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์ทรงติเตียน
กามทั้งหลายหรือเพคะ, ชื่อว่าความสุข

กามสุขสทิสํ นาม สุขํ นตฺถิ”ติ กาม
สุขํ วนฺณณฺตํ อิตฺถิ คาคมาห

๖๘. “มหสุสาทา สุขา กามา
นตฺถิ กามา ปรี สุขํ
เย กามะ ปฏฺิเสวนฺติ
สคฺคนฺเต อุปฺปชฺชเร”ติ.

ตตฺถ มหสุสาทาติ มหาราช เอเต
กามา นาม มหาอสุสาทา, อิต
อตุตฺถิ อญฺญํ สุขํ นตฺถิ, กามเสวิโน
หิ อปาเย อญฺฺปคฺมมฺ สคฺเค
นิพฺพตฺตฺนฺตํติ อตฺถิ.

ตํ สุตฺวา โภริสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
วสฺสิ, ก็ กเถสิ, กามะสุขํ สุขํ นาม
กฺุโต อตฺถิ, วิปริณามทฺกฺุชา หิ เอเต”ติ
ครนฺนฺโต เสสา คาคา อภาสิ.

๖๙. “อปฺปสุสาทา ทฺุชา กามา
นตฺถิ กามา ปรี ทฺุชฺชํ
เย กามะ ปฏฺิเสวนฺติ
นิริยฺนฺเต อุปฺปชฺชเร.

ที่เหมือนความสุขในกามไม่มี” จึงตรัส
หนึ่งคาถาว่า

๖๘. “กามทั้งหลาย มีความชื่นใจมาก
มีสุข สุขอื่นยิ่งกว่ากามไม่มี ชน
เหล่าใดของเสพกาม ชนเหล่านั้น
ย่อมเข้าถึงสวรรค์”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีความ
ชื่นใจมาก ความว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
ขึ้นชื่อว่ากามทั้งหลายเหล่านี้มีความชื่นใจ
มาก, ความสุขอื่นยิ่งไปกว่ากามนี้ย่อม
ไม่มี, เพราะว่าคนที่ชอบเสพกามไม่
เข้าไปใกล้อบาย ย่อมบังเกิดในสวรรค์.

พระโพธิสัตว์ทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว
ทรงติเตียนว่า “หญิงถ้อย เธอจงพินาศ,
เธอพูดอะไร, ขึ้นชื่อว่าความสุขในกาม
ทั้งหลาย จะมีแต่ที่ไหน. เพราะว่า
กามทั้งหลายนั้น เป็นความทุกข์เพราะ
การแปรเปลี่ยนไป” แล้วตรัสคาถา
ที่เหลือว่า

๖๙. “กามทั้งหลาย มีความชื่นใจน้อย
มีทุกข์ ทุกข์อื่นยิ่งกว่ากามไม่มี
ชนเหล่าใด ชอบเสพกาม ชน
เหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก.

๗๐. อสิ ยถา สุนิสิตโต
 เนตติโสว สุปายิกो
 สตุตีว อูรสี ชิตฺตา
 กามา ทุกฺขตฺรา ตโต.

๗๐. เหมือนดาบ ที่ลับคมดีแล้วเชือด
 เหมือนกระบี่ ที่ขัดดีแล้วแทง
 เหมือนหอก ที่พุ่งปักอก (เจ็บ
 ปานใด) กามทั้งหลาย เป็นทุกข์
 ยิ่งกว่านั้น.

๗๑. องฺคารานํว ชลิตํ
 กาสฺมึ สาธิกโบริสํ
 ผลํว ทิวสนุตตฺตํ
 กามา ทุกฺขตฺรา ตโต.

๗๑. หลุมถ่านเพลิง ลูกเพลิงแล้ว
 ลึกกว่าข้าวบรุษ ผลที่เขาเผา
 ร้อนอยู่ตลอดวัน (ร้อนปานใด)
 กามทั้งหลายเป็นทุกข์ยิ่งกว่านั้น.

๗๒. วิสํ ยถา หลาหลํ
 เตลํ ปกฺกฏจิตํ ยถา
 ตมฺพโลหํ วิสีนํว
 กามา ทุกฺขตฺรา ตโต"ติ.

๗๒. เหมือนยาพิษชนิดร้ายแรง น้ำมัน
 ที่เดือดพล่าน ทองแดงที่กำลัง
 ละลายคว้าง (ร้อนปานใด) กาม
 ทั้งหมด เป็นทุกข์ยิ่งกว่านั้น".

ตตฺถ เนตติโสติ เนตติโส.

อิทมฺปิ เอตฺสฺส ชคฺคฺสฺส นามํ.
 ทุกฺขตฺราติ เอวํ ชลิตงฺคารกาสฺมึ วา
 ทิวสนุตตฺตชาลํ^๑ วา ปฏิจฺจ ยํ ทุกฺขํ
 อฺปฺปชฺชติ, ตโตปิ กามาเยว ทุกฺขตฺราติ
 อตุโธ. อนนฺตรคาถาย ยถา เอตานิ
 วิสาทีนิ ทุกฺขาหวหนโต ทุกฺขานิ, เอวํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กระบี่
 ได้แก่ ดาบ. แม้คำว่า เนตติโส นี้
 เป็นชื่อของพระขรรค์นั้น. คำว่า
 เป็นทุกข์ยิ่งกว่า ความว่า ทุกข์ใด
 เกิดขึ้น เพราะอาศัยหลุมถ่านเพลิง
 ลูกเพลิง หรือผลที่เขาเผาร้อนอยู่
 ตลอดวัน, กามทั้งหลายเท่านั้น เป็นทุกข์

^๑ อ. ทิวส์ตตต์ ผลล.

กามาปี ทุกขา, ตี ปน กามทุกข์
อิตเรหิ ทุกเขหิ ทุกขตรนุติ อตุเถ.

ยิ่งกว่าทุกข์เมื่อนั้น. ในคาถาติดต่อกัน
มีอธิบายว่า แม้กามทั้งหลายจัดเป็น
ความทุกข์ เปรียบเหมือนยาพิษเป็นต้น
เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะนำแต่
ความทุกข์มาให้, แต่ว่าความทุกข์ใน
กามนั้น เป็นทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์นอกนี้.

เอว มหาสตุโต เทเวียา ฐมมัม
เทเสตุวา อมจฺเจ สนนฺปิเตตุวา
“โกนฺโต อมจฺจา ตฺเมห รทฺฐํ
ปฏิปทฺชถ, อหํ ปพฺพชฺชิสฺสามิ”ติ วตฺวา
มหาชนสฺส โรทฺถนฺตสฺส ปรีเทวนฺตสฺสเสว
อุฏฺฐาย อากาเส จตฺวา โฉวาทํ ทตฺวา
อนิลปฺถเนว อุตฺตรหิมวฺนฺตํ คนฺตฺวา
รฺมฺมณฺเีย ปเทเส อสฺสมํ มาเปตฺวา
อิสฺสิปฺพทฺฐํ ปพฺพชฺชิตฺวา อายุปริโยสฺสานเ
พฺรหฺมโลกปรายโน อโหสิ.

พระมหาสัตว์ ทรงแสดงธรรม
แก่พระเทวีอย่างนี้แล้ว รับสั่งให้อามาตย์
ประชุมกันแล้วตรัสว่า “อำมาตย์ผู้เจริญ
ทั้งหลาย พวกท่านจงจัดการราชสมบัติ,
เราจักบวช” เมื่อมหาชนกำลังร้องไห้
คร่ำครวญอยู่นั่นเอง เสด็จลุกขึ้นประทับ
ยืนในอากาศ ประทานโอวาท แล้วเสด็จ
ไปหิมวันตประเทศด้านเหนือโดยกลางหา
ว นั่นเอง ทรงสร้างอาศรม ณ รมณีสถาน
แห่งหนึ่ง ผนวชเป็นฤๅษี ในอวสานแห่ง
พระชนมายุ ได้เสด็จไปเกิดบนพรหมโลก.

สตุธา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
“ภิกฺขเว กิเลสํ นาม ขุทฺทโก นตฺถิ,
อปฺปมตฺตโกปี ปณฺฑิตฺเตหิ นิคฺคเหตุพฺโพ
เยว”ติ วตฺวา สจฺจจฺานิ ปกาเสตุวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ. สจฺจปริโยสฺสานเ
ปณฺจสตา ภิกฺขุ อรหฺตฺเต ปตฺติฏฺจหฺนฺสุ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
ขึ้นชื่อว่ากิเลส จะเป็นของเล็กน้อย ย่อม
ไม่มี, (กิเลส) แม้จะมีประมาณน้อย
บัณฑิตทั้งหลายก็ควรข่มเสียเช่นเดียวกัน”
ทรงประกาศสัจจะ ประมวลชาดก. ใน

๖. ยุทธยัชชาตก (๔๖๐)

๗๓. "มิตตามจจุปริพุกุหฺหิ
 อหิ วนุเท รเถสภ
 ปพฺพชิสฺสสามหํ ราช^๑
 ตํ เทโว อนุมณฺณตฺตฺ.
๗๔. สเจ เต อุณฺโณ กาเมหิ
 อหิ ปริปุรยามี เต
 โย ตํ หีสติ วาเรมิ
 มา ปพฺพชฺช ยุทธยชฺช.^๒
๗๕. น มตฺถิ อุณฺโณ กาเมหิ
 หีสนฺโต เม น วิชฺชติ
 ที่ปญฺจ กตฺตุมิจฺฉามิ
 ยํ ชรา นาภิกีรติ.
๗๖. ปุตฺโต วา ปิตฺรํ ยาเจ
 ปีตา วา ปุตฺตโมรสํ

๖. ยุทธยัชชาตก (๔๖๐)

๗๓. "หม่อมฉัน ขอถวายบังคมพระองค์
 ผู้เป็นจอมทัพ มีมิตรและอำมาตย์
 แวดล้อมแน่นขนัด ข้าแต่พระ
 ทูลกระหม่อม หม่อมฉันจักบวช
 ขอพระองค์ ได้โปรดอนุญาต
 การบวชแก่หม่อมฉันเถิด.
๗๔. ถ้ากามของลูกยังบกพร่อง พ่อจะ
 เพิ่มเติมให้ลูกจนครบถ้วน ผู้ใด
 เบียดเบียนทำร้ายลูก พ่อจัก
 ห้ามปรามผู้นั้น พ่ออุทิศบุญ
 ลูกอย่าเพิ่งบวชเลย.
๗๕. หม่อมฉันมิได้บกพร่อง ด้วยกาม
 ทั้งหลายเลย ไม่มีใครเบียดเบียน
 ทำร้ายหม่อมฉัน แต่หม่อมฉัน
 ปรารถนาจะทำที่พึง อันชรา
 ครอบงำไม่ได้ พระเจ้าข้า.
๗๖. พระโอรสกราบทูลวิงวอนพระราชา-
 บิดา พระราชบิดาหรือก็ทรงวิงวอน

^๑ ส. อ. ปพฺพชิสฺส มหาราช.

^๒ จ. ปพฺพช ยุทธยช, อ. ปพฺพชียุทธยช.
 เอวมฺปริปี.

เนคโม ยาจเต^๑ ตาต
มา ปพพชช ยุทธ์ุชย.

พระราชโอรส ลูกรัก ชาวนิคม
พากันวิงวอนว่า ข้าแต่พระยุทธ์ุชย
พระองค์อย่าทรงผนวชเลย.

๗๗. มา มั ตาต^๒ นิวารลสิ
ปพพชนุตฺ รกสภ
มาหิ กามะหิ สมมุตฺโต
ชราย วสมนุวคฺ.

๗๗. ข้าแต่พระราชบิดา ผู้เป็นจอมทัพ
พระองค์อย่าห้ามหม่อมฉัน ผู้จะ
บวชเลย อย่าให้หม่อมฉันมัวเมา
อยู่ด้วยกามทั้งหลาย เป็นไปตาม
อำนาจของชราเลย พระเจ้าข้า.

๗๘. อหิ ตั ตาต ยาจามิ
อหิ ปุตฺต นิวารเย
จิรั ตั ทฏฐุมิจฺจามิ
มา ปพพชช ยุทธ์ุชย.

๗๘. ลูกเอ๋ย แม่ขอร้องเจ้า แม่ห้ามเจ้า
แม่ปรารถนาจะเห็นเจ้านาน ๆ เจ้า
อย่าบวชเลยนะ พ่อยุทธ์ุชย.

๗๙. อสุสาโวว ตินคฺคฺมุหิ
สุริยสุคฺคฺมนั^๓ ปติ
เอวมายุ มนุสฺसानั
มา มั อมฺม นิวารเย.

๗๙. น้ำค้ำบนยอดหญ้า เมื่อพระ
อาทิตย์ขึ้น ก็เหือดแห้งไป ฉันท
อายุของมนุษย์ทั้งหลาย ก็ฉันท
ขอลูกกระหม่อมแม่ อย่าห้าม
หม่อมฉันเลย พระเจ้าข้า.

๘๐. ตรมาโน^๔ อิมิ ยานั
อาโรเปตฺ^๕ รกสภ

๘๐. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ขอ
ได้โปรดรับอ้อมพระมารดา เสด็จขึ้น

^๑ ฉ. เนคโม ตั ยาจเจ.... ^๒ ฉ. เทว.
^๓ ฉ. สุริยคฺคฺมนั. ^๔ ส. อ. ตรมานา.
^๕ ส. อ. อาโรเปนฺตฺ.

มา เม มาตา ตรนุตสุส
อนุตรายกรา อหุ.

ยานนี้เสียเถิด พระมารดาอย่าได้
ทำอันตรายแก่หม่อมฉัน ผู้กำลัง
รีบด่วนเสียเลย.

๘๑. อภิธาวถ ภาททนต์
สุณฺณํ เหสุสติ รมฺมกํ
ยุถนฺชโย อนฺนุณฺนาโต
สพฺพทตฺเตน วาชีนา.

๘๑. ท่านทั้งหลาย จงช่วยวิ่งเต้นด้วย
เถิด ขอความเจริญจงมีแก่ท่านเถิด
รัมมนครจะว่างเปล่าเสียแล้ว พ่อ
ยุธัญชัย อันพระเจ้าสัพพัตตทรง
อนุญาตแล้ว.

๘๒. โยหุ เสฎฺฐโจ มนุสฺसानิ^๑
ยุวา กณฺจนสนฺนิโก
ไสยํ กุมารโ วิปฺพชิตโต
กาสาวยวสโน พลี.

๘๒. เจ้าชายองค์ใด ประเสริฐที่สุดแห่ง
มนุษย์ทั้งหลาย กำลังหนุ่มแน่น
เปล่งปลั่งดังของธรรมชาติ เจ้าชาย
องค์นั้นมีกำลังแข็งแรง มีผ้าถุง
ผ้าห่มย้อมน้ำฝาดบวชแล้ว.

๘๓. อุโก กุมารรา ปพฺพชิตา
ยุถนฺชโย ยุธิฎฺฐิจิโต
ปหาย มาตาปิตโร
สงฺคํ เจตฺวาน มจฺจุโน"ติ.

๘๓. เจ้าชายทั้งสององค์ คือ ยุธัญชัยกับ
ยุธิฐฐิละ ทรงละพระราชมารดา
และพระราชบิดาแล้ว ทรงตัด
เครื่องผูกของมัจจุราช เสด็จออก
ผนวชแล้ว".

ยุถนฺชยชาตกํ ญฺจิสฺ.

ยุธัญชยชาดก ที่ ๖.

^๑ ฉ. สหสุตสุส.

๖. ยุทธชยชาติกคุณณา^๑
(๔๖๐)

มิตตามจุจปรพยุพหุนติ อิติ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต มหาภินิกุขมนั
อารพุก กเถสิ.

เอกทิวสณฺหิ ภิกฺขุ ธมฺมสภายั
สนฺนิปตฺติวรา “อาวฺโส สเจ ทสพลโ
อคารั อชฺฌมาวสิสฺส, สกลจกฺกวาพคฺพฺเ
จกฺกวตฺติราชา อภวิสฺส สตุตฺรตน-
สมนฺนาโคโต จตฺริทฺธิสมิทฺโธ ปโรสทสฺส-
ปฺตุตฺตปริวาโร, โส เอวรूपิ สิริวิภวํ ปหาย
กาเมสฺสุ โทสํ ทิสฺสุวา อชฺฌมฺรตฺติกสมเย^๒
ฉนฺนสหาโยว กณฺฐกมาวุยฺห นคฺรา
นิกฺขมิตฺวา อโนมาณํทีตีเร ปพฺพชิตฺวา

๖. พรรณนายุทธ์ชยชาติก
(๔๖๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ
ออกบวช เพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ ตรัส
พระธรรมเทศนาว่า มีมิตรและ
อำมาตย์แวดล้อมแน่นขนัด เป็นต้น.

ความพิสดารว่า วันหนึ่งภิกษุ
ประชุมกันในธรรมสภา กล่าวสรรเสริญ
คุณของพระศาสดาว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย
ถ้าหากว่า พระทศพลจักทรงครองเรือน
แล้วไซ้ร้, พระองค์จักต้องได้เป็นพระเจ้า
จักรพรรดิราช ในห้วงจักรวาลทั้งสิ้น
จักพร้อมพร้อมด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีฤทธิ์
๔ ประการ มีบุตรกว่า ๑,๐๐๐ คน
เป็นบริวาร, พระองค์ทรงละทิ้ง
สิริราชสมบัติเห็นปานนี้เสีย เห็นโทษ
ในกาม มีนายฉันทะเป็นพระสหายผู้เดียว
เท่านั้น ทรงมำกัณฐกะ เสด็จออกจาก
พระนคร ในเวลาตีกสงัดยามเที่ยงคืน
ผนวช ณ ริมฝั่งแม่น้ำอนิมา บำเพ็ญ

ธรรมภาษิตก ป-พ. ๑๖-๘

^๑ ฉ. ยุทธชย... อิติ เอวํ สพฺพตฺถ.
^๒ ฉ. อชฺฌมฺรตฺติกสมเย.

ฉ วสุธานี ทุกกรกรากิ กตฺวา
 สมฺมาสมุโพธิ ปตฺโต"ติ สตุถุ คุณกถํ
 กถียิสฺสุ. สตุถา อาคนฺตฺวา "กาย นฺตฺถ
 ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนินฺนา"ติ
 ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต
 "น ภิกฺขเว อิทาเนว ตถาคโต
 มหาภิกฺขุขมนํ นิกฺขนฺโต, ปุพฺพเปปี
 ทฺวาทสโยชนิกะ พาราณสีนคเร รชฺชํ
 ปหาย นิกฺขนฺโตเยวา"ติ วุตฺวา อตีตํ
 อานริ

อตีเต รมนนคเร สพุพฺพตฺโต
 นาม ราชา อโหสิ. อยญฺหิ พาราณสี
 อุกฺขชาตเก^๑ สุรฺรณนคฺรํ นาม ชาตา.
 จุลลสฺตโสเมชาตเก สฺทสฺสนํ นาม
 โสณนนฺทชาตเก พฺรหฺมวฑฺฒนํ นาม,
 ขณฺฑทาลชาตเก ปุปฺพวตี นาม,
 สงฺขพฺราหฺมณชาตเก โมพิณี นาม,
 อิมสฺมี ปน ญฺธญฺชยชาตเก รมนนคฺรํ
 นาม อโหสิ. เอวมสฺส กทาจิ นามิ

ทฺกรกิริยาสิเน ๖ พระพรราชา แล้วจึง
 บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ". พระ
 ศาสตราเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุ
 ทั้งหลาย ขณะนี้พวกเรอนั่งสนทนา
 เรื่องอะไรกัน" เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
 "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุ
 ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
 ที่เราตถาคตออกบวชเพื่อแสวงหาคุณอัน
 ยิ่งใหญ่, แม้ในปางก่อน เราตถาคต
 ก็สละราชสมบัติในพระนครพาราณสี
 อันมีอาณาเขตกว้างขวางถึง ๑๒ โยชน์
 ออกบวชแล้วเช่นเดียวกัน" ดังนี้แล้ว
 ทรงนำอดีตนิทานมาว่า

ในอดีตกาล มีพระราชาทรง
 พระนามว่า สัพพทตตะ ในรัมมนคร.
 ความจริง พระนครพาราณสีนี้ ใน
 อุทฺยชาตก ชื่อว่าสุรฺรณนคฺร. ใน
 จุลลสฺตโสเมชาตก ชื่อว่า สฺทสฺสนนคฺร
 ในโสณนนฺทชาตก ชื่อว่า พฺรหฺมวฑฺฒน-
 นคฺร, ในขณฺฑทาลชาตก ชื่อว่า
 ปุปฺพวตีนคฺร, ในสงฺขพฺราหฺมณชาตก
 ชื่อว่า โมพิณีนคฺร, ส่วนในญฺธญฺชยชาตก

^๑ จันทกุมารชาตเกติปิ.

ปรีวตุเตติ. ตตุถ สพุพทตฺตรณโถ
ปฺตุตา สหสฺสา อหฺสฺ. ยุถญชยสฺส
นาม เขฎฺฐปฺตุตสฺส อุปรชฺช อทาสิ.
โส ทิวเส ทิวเส มหาทานํ ปวตฺเตสิ.

เอวํ คจฺจนฺเต กาเล โฬิสฺตุโต
เอกทิวสํ ปาโตว ธวรมารุญฺห มหนฺเตน
สิริวิภเวณ อุทยานกัฬิ คจฺจนฺโต
รุกฺขคฺคฺคิตฺถคฺคฺคสาขคฺคฺคมกฺกฏกฺคฺคตฺตชาลาทีสุ
สฺตฺตชาลาภาเรน ลคฺเค อสฺสสาวินฺฑู
ทิสฺวา "สมฺมุ สारถิ กิณฺณาเมตฺนุ"ติ
ปฺจุจฺจิตฺวา "เอเต เทว หิมสมเย
ปตฺนภอฺสฺสาวินฺฑูนา มา"ติ สุตฺวา
ทิวสภาคํ อุทยานเณ กิฬิตฺวา สายณฺห-
สมเย ปจฺจาคจฺจนฺโต เต อทิสฺวา
"สมฺมุ สारถิ กฬิ เอเต อสฺสสาวินฺฑู,
น เตทานิ ปสฺสสามิ"ติ ปฺจุจฺจิตฺวา "เทว

เรื่องนี้ ชื่อว่า รัมมนคร. บางสมัยชื่อของ
พระนครนั้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้.
ในรัมมนครนั้น พระเจ้าสิัพพทตตะมี
พระราชโอรส ๑,๐๐๐ พระองค์. พระองค์
ได้พระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่พระ
ราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งมีพระนามว่า
ยุทธ์ชยยะ. พระอุปราชยุทธ์ชยยะนั้น
บำเพ็ญมหาทานทุก ๆ วัน.

เมื่อกาลเวลาผ่านไปอย่างนี้ เข้าวันหนึ่ง
พระโฬิสต์วีทรงรงงามสง่า เสด็จไปทรง
กีฬาในพระอุทยาน ด้วยสิริราชสมบัติ
อันยิ่งใหญ่ ทอดพระเนตรเห็นหยาด
น้ำค้าง เกาะอยู่ตามยอดไม้ ยอดหญ้า
ยอดกิ่งไม้ และใยแมงมุม เป็นต้น
ด้วยอาการดุจดังใยเส้นด้าย ตรัสถามว่า
"สารถิเพื่อนรัก นี่ชื่ออะไรกัน" ทรงสดับ
ว่า "ข้าแต่สมมติเทพ นี่ชื่อว่า
หยาดน้ำค้างที่ตกพร่างพรรมในฤดูหนาว"
ทรงกีฬาในพระอุทยาน ตลอดทั้งวัน
เวลาสายัณห์เมื่อเสด็จกลับ ไม่เห็นหยาด
น้ำค้างเหล่านั้น จึงตรัสถามว่า "สารถิ
เพื่อนรัก หยาดน้ำค้างเหล่านั้น หายไป
ไหนหมด. บัดนี้ เราไม่เห็นหยาดน้ำค้าง

เต สุริเย อุกุคฺจนฺเต สพุเพว
 ภิชฺชิตฺวา ปจฺวิยํ ปตฺนตี"ติ สุตฺวา
 สํเวคปฺปตฺโต หุตฺวา "อิเมสํ สุตฺตานิ
 ซีวิตสงฺขารานิ ตินฺคฺเค อุตฺตาวินฺทุ-
 สทิสฺสา, มยา พฺยาริชรามรณฺนิ
 อปีพีเตเนว มาตาปิตโร อาปฺุจฺฉิตฺวา
 ปพฺพชิตฺุ ฏฺฏตี"ติ อุตฺตาวินฺทุเมว
 อารมฺมณํ กตฺวา อาทิตฺเต วิย ตโย
 ภเว ปสฺสนฺโต อตฺตโน เคหํ อาคนฺตฺวา
 อลงฺกตปฺปฺยิตฺตตาย วินิฉฺฉยสาลาย
 นิสินฺนสฺส ปิตุ สนฺตีกิเยว คนฺตฺวา
 ปิตริ วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺเต จิตฺโต
 ปพฺพชฺชํ ยาจนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

เหล่านั้น" ทรงสดับว่า "ข้าแต่สมมติเทพ
 เมื่อดวงอาทิตย์อุทัย หยาดน้ำค้าง
 เหล่านั้น ทั้งหมดก็จะละลายหยดลงบน
 พื้นดิน" ทรงถึงความสลดพระทัย ดำริว่า
 "แม้ชีวิตสังขารของสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้
 ก็เป็นเช่นเดียวกันกับหยาดน้ำค้างบน
 ยอดหญ้า, เรายังไม่ถูกพยาธา ชรา
 และมรณะ เบียดเบียนนี้แหละ สมควร
 ที่จะทูลอภิปราชมารดาพระราชบิดา
 ออกบวช" ทรงยึดเอาหยาดน้ำค้าง
 นั้นแหละเป็นอารมณ์ ทรงเห็นภาพทั้ง ๓
 (กามภาพ รูปภาพ อรูปภาพ) ดุจดั่งถูก
 ไฟไหม้ เสด็จกลับไปยังพระตำหนักของ
 พระองค์ แล้วเสด็จเลยไป ยังราชสำนัก
 ของพระราชบิดา ซึ่งกำลังประทับนั่งอยู่
 ในห้องพระโรงพระราชวินิจฉัย ซึ่งตกแต่ง
 ประดับประดาสวยงาม ถวายบังคมแล้ว
 ประทับยืน ณ ที่สมควร เมื่อจะทูลขอ
 บวช จึงตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า

๗๓. "มิตฺตามจฺจปฺริพฺยุหํ

อนํ วนฺเท รกฺสภ
 ปพฺพชิสฺสสามหํ ราช
 ตํ เทโว อนฺมณฺณตฺว"ติ.

๗๓. "หม่อมฉัน ขอถวายบังคมพระองค์
 ผู้เป็นจอมทัพ มีมิตรและอำมาตย์
 แวดล้อมแน่นขนัด ข้าแต่พระ
 ทูลกระหม่อม หม่อมฉันจักบวช

ขอได้โปรดอนุญาตการบวช แก่
หม่อมฉันเถิด".

ตตถ **ปริพฺพพฺพนฺติ** ปริวาริตํ. ตํ
เทโวติ ตํ มม. ปพฺพชฺชํ เทโว
อนุชานาตุติ อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **แวดล้อม**
แน่นชนิด ได้แก่ **แวดล้อมแน่นหนา**.
คำว่า **ขอพระองค์ได้โปรด** ความว่า
ข้าแต่พระทูลกระหม่อม ขอพระองค์
ทรงโปรดอนุญาตให้หม่อมฉันบวชเถิด.

อถ นํ ราชานินฺวาเรนฺโต ทฺติยํ
คาถมาห

ที่นั่น พระราชาเมื่อจะทรงห้ามปราม
พระราชโอรสนั้น จึงตรัสพระคาถา
ที่ ๒ ว่า

๗๔. "สเจ เต อุณฺโณ กามเหสิ
อหํ ปริปรุยามิ เต
โย ตํ หีสติ วาเรมิ
มา ปพฺพช ฆฺรณฺชยา"ติ.

๗๔. "ถ้ากามของลูกยังบกพร่อง พ่อจะ
เพิ่มเติมให้ลูกจนครบถ้วน ผู้ใด
เบียดเบียน ทำร้ายลูก พ่อจัก
ห้ามปรามผู้นั้น พ่ออุษณษย
ลูกอย่าเพิงบวชเลย".

ตํ สุตฺวา กุมารโ ติตฺติยํ คาถมาห

พระราชกุมารทรงสดับพระราชดำรัส
นั้นแล้ว กราบทูลพระคาถาที่ ๓ ว่า

๗๕. "น มตฺถิ อุณฺโณ กามเหสิ
หีสฺนฺโต เม น วิชฺชติ
ทีปญฺจ กตฺตุมิจฺจามิ
ยํ ชรา นาภิเกีรตี"ติ.

๗๕. "หม่อมฉัน มิได้บกพร่องด้วยกาม
ทั้งหลาย ไม่มีใครเบียดเบียน
หม่อมฉัน แต่หม่อมฉันปรารถนา
จะทำที่พึง อันชราครอบงำ
ไม่ได้ พระเจ้าข้า".

ตตถ ทิปญจาติ ตาต เนว
มยุหิ กามะหิ โอนิ อตถิ, น มํ
หีสนุโต โภจิ อตถิ, อหิ ปน
ปรโลกคมนาเย อตตโน ปติฏฺจํ กตฺตุํ
อิจฺจามิ.

ยํ ชรา นากิรีตตี ยํ ทิปิ ชรา
นากิรีตตี น วิทฺธิสฺเสติ, ตมหํ
กตฺตุมิจฺจามิ, อมตฺมทานิพฺพานํ
คเวสฺสีสุสฺสามิ, น เม กามะหิ อตฺถิ,
อนฺุชานาถ มํ มหาราชาติ วทติ.

อิติ ปุณฺปุณฺนิ กุมาริ ปพฺพชฺชํ
ยาจิ. ราชา "มา ปพฺพชา"ติ
นิวาเรติ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺุโต สตฺถา
อุปฺทฺตมคคาถมาห

๗๖. "ปุตุโต วา ปิตริ ยาเจ
ปิตา วา ปุตฺตโมรสฺนุ"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ที่ฟัง
ความว่า ข้าแต่พระทูลกระหม่อม หม่อม-
ฉันมิได้มีความบกพร่องด้วยกามทั้งหลาย,
ไม่มีใคร ๆ เบียดเบียนหม่อมฉัน, แต่ว่า
หม่อมฉันปรารถนาจะทำที่ฟังของหม่อมฉัน
เพื่อไปยังโลกหน้า.

คำว่า อันชราครอบงำไม่ได้ ความว่า
พระกุมารทูลว่า หม่อมฉันปรารถนาทำ
ที่ฟัง ซึ่งชราครอบงำย่ำยีไม่ได้ คือ
หม่อมฉัน จักแสวงหาอมตมทานิพพาน,
หม่อมฉัน ไม่มีความต้องการด้วยกาม,
ข้าแต่ महाराजเจ้า ขอพระองค์โปรด
อนุญาตหม่อมฉันเถิด.

พระราชกุมาร ทูลขอบวชแล้ว ๆ
เล่า ๆ ด้วยประการฉะนี้. ฝ่ายพระราช
ก็ทรงห้ามว่า "ลูกอย่าเพิ่งบวชเลย".
พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น
จึงตรัสถึงพระคาถาว่า

๗๖. "พระโอรสกราบทูลวิงวอนพระราช-
บิดา พระราชบิดาหรือก็ทรงวิงวอน
พระราชโอรส".

ตตถ วากาโร สมปิณฑนตฺเถ.
อิหิ วุตฺตํ โหติ "เอวํ ภิกฺขเว ปุตฺโต
๑ ปีตรํ ยาจติ, ปีตา ๑ โอรัสํ ปุตฺตํ
ยาจตี"ติ.

เสลฺลํ อุพฺพตฺตคาคํ ราชชา ออาห
"เนคโม ยาจเต ตาต
มา ปพฺพช ญฺธญฺชยา"ติ.

ตสฺสสตฺถุ อโย เต ตาต นิคฺมวาสิ
มหาชนโน ยาจติ, นครชนโนปี มา ตวํ
ปพฺพชชาติ.

กุมมาโร ปุณฺณิ ปญฺจมํ คาคถมาห

๗๗. "มา มํ ตาต นิวาเรสิ
ปพฺพชนฺตํ รเถสภ
มาหิ กามะหิ สมฺมตฺโต
ชราย วสฺมนวฺคู"ติ.

วา-อักษรในคานานัน มีการประมวล
มาเป็นอรรถ. มีคำอธิบายว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พระโอรสทูลวิงวอนพระ
ราชบิดาอยู่อย่างนั้น, และพระราชบิดา
ก็ทรงวิงวอนพระราชโอรส".

พระราชชาตรัสถึงคานาที่เหลื่อว่า

"ลูกรัก ชาวนิคมพากันวิงวอนว่า
ข้าแต่พระยุทธ์ญชัย พระองค์อย่า
ทรงผนวชเลย".

เนื้อความแห่งคานานันมีว่า ลูกรัก
มหาชนชาวนิคมนี้วิงวอนลูก, ฝ่ายชาวนคร
ก็วิงวอนว่า พระองค์อย่าทรงผนวชเลย.

พระราชกุมาร กราบทูลคานาที่ ๕
อีกว่า

๗๗. "ข้าแต่พระราชบิดา ผู้เป็นจอมทัพ
พระองค์อย่าทรงห้ามหม่อมฉัน ผู้
จะบวชเลย อย่าให้หม่อมฉัน
มัวเมาอยู่ด้วยกามทั้งหลาย เป็นไป
ตามอำนาจของชราเลย พระ-
เจ้าข้า".

ตตถ วสมนฺวคฺติ มา อหิ
 กาเมหิ สมฺมตฺโต ปมตฺโต ชราย
 วสฺสคามี นาม โหมิ, วจฺจทุกฺขํ ปน
 เขเปตฺวา ยถา จ สพฺพญตฺตวณฺนิ
 ปฏฺวิชฺฌนโก โหมิ, ตถา มํ โอลเเกหิตี
 อธิปฺปาโย.

เอวํ วุตฺเต ราชฺา อปฺปฏิภาณ
 อโหสิ. มาตา ปนสฺส "ปฺตฺโต เต
 เทวิ ปิตฺรํ ปพฺพชฺชํ อนุชานาเปตี"ติ
 สุตฺวา "กึ ตฺเมห กเถถา"ติ นิสฺสสาเสน
 มุเชน สุวณฺณสิวิกายํ นิสฺสีติวฺวา สิงฺฆํ
 วินิจฺฉยฺภูสฺสานํ คนฺตฺวา ยาจมานา ฉฺฉจฺ
 คาถมาห

๗๘. "อหิ ตํ ตาต ยาจามิ
 อหิ ปฺตฺต นินฺวารเย
 จิรํ ตํ ทฺภูจฺมิจฺจามิ
 มา ปพฺพช ญฺตฺตชยา"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นไป
 ตามอำนาจ ความว่า หม่อมฉันอย่า
 มัวเมาลืมหัดด้วยกามทั้งหลาย เป็นไป
 ตามอำนาจของชราเลย, แต่ขอพระองค์
 โปรดทรงดูแลหม่อมฉัน โดยประการที่
 หม่อมฉันจะบันเทิงนอนทุกคืนในวิภวภูมิจนให้สิ้นไป
 แล้วบรรลุลัพพัญญุตญาณ (ญาณเป็น
 เครื่องรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง).

เมื่อพระราชกุมารกราบทูลอย่างนี้
 แล้ว พระราชาทรงหมดพระปฏิภาณ.
 ฝ่ายพระราชมารดาของพระราชกุมารนั้น
 ทรงสดับว่า "ข้าแต่พระเทวี พระราชโอรส
 ของพระองค์ทูลให้พระราชบิดาทรงอนุญาต
 การบวช" ตรัสด้วยพระพักตร์ไม่สำราญ
 เลยว่า "พวกเธอพูดอะไรกัน" ประทับนั่ง
 บนพระสุวรรณสิวิกา (วอทอง) รีบเสด็จ
 ไปยังสถานที่วินิจฉัย เมื่อจะทรงวิงวอน
 จึงตรัสพระคาถาที่ ๖ ว่า

๗๘. "ลูกเอ๋ย แม่ขอร้องเจ้า แม่ขอห้าม
 เจ้า แม่ปรารถนาจะเห็นเจ้านาน ๆ
 เจ้าอย่าบวชเลยนะ พ่อยุทธ์ญชัย".

๘๐. "ตรมาโน อิมิ ยานิ
 อาโรเปตุ รเถสภ
 มา เม มาตา ตรนุตสฺส
 อนฺตรายกรา อหฺสูติ."

ตสฺสตุโถ ตาต รเถสภ อิมิ มม
 มาตริ ตรมาโน ปุริโส สุวณฺณสิวิกายานิ
 อาโรเปตุ, มา เม ชาติชราพฺยาธิมรณ-
 กนฺตาริ ตรนุตสฺส อติกกมฺนุตสฺส มาตา
 อนฺตรายกรา อหฺสูติ.

ราชา ปุตฺตสฺส วจฺนิ สุตฺวา
 "คจฺจ ภทฺเต ตว สิวิกายิ นิสิตฺตฺวา
 รติวฑฺฒนปาสาทิเยว อภิริหา"ติ อห.
 สภา ตสฺส วจฺนิ สุตฺวา ชาตฺถุ อสกุโกนฺตฺติ
 นาริคณปริวฺตฺตา คนฺตฺวา ปาสาทิ
 อภิริยุห "กิณฺนุโข ปุตฺตสฺส ปวตฺติ"ติ
 วินิจฺฉยมฺจฺจํ โอลิเกนฺตฺติ อฏฺฐาสฺสิ.

๘๐. "ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ขอ
 ได้โปรดรับอุ้มพระมารดา เสด็จขึ้น
 ยานนี้เสียเถิด พระมารดาอย่าได้
 ทำอันตรายแก่หม่อมฉัน ผู้กำลัง
 รับผิดชอบต่อตนเสียเลย".

เนื้อความแห่งบาทคาถานั้นมีว่า
 ทูลกระหม่อมพ่อผู้เป็นจอมเสนา ขอบุรุษ
 จงรับอุ้มพระมารดาของหม่อมฉันขึ้นสูยาน
 คือวอทอง, ขอพระมารดาอย่าได้ทำ
 อันตรายแก่หม่อมฉันผู้รับผิดชอบต่อตน
 คือชาติ ชรา พยาธิ และมรณะเสียเลย.

พระราชาทรงสดับถ้อยคำของพระ
 ราชโอรสแล้วตรัสว่า "นางผู้เจริญ เธอจง
 ไปนั่งวอของเธอ ขึ้นปราสาทอันนำยินดี
 เสียเถิด". พระนางเทวีนั้นทรงสดับ
 พระราชดำรัส ของพระราชานั้นแล้ว
 ไม่สามารถจะประทับยืนอยู่ได้ มีหมู่หญิง
 สาวสนมแวดล้อม เสด็จขึ้นสู่ปราสาท
 ประทับยืนทอดพระเนตรไปยังท้องพระ
 โรงวินิจฉัย พลังดำริว่า "พระราชโอรส
 จะเป็นไปอย่างไรหนอ". ฝ่ายพระโพิศสัตว์
 ในเวลาที่พระราชมารดา เสด็จไปแล้ว
 ก็ทูลวิงวอนพระราชบิดาอีก. พระราชา

๘๒. โยหุ เสฏฺฐโง มนุสฺสํ
 ยฺวํ กณฺจนสนฺนิโก
 โสยํ ปุตุโต ปพฺพชิตฺโต
 กาสายวสนโน พลี"ติ.

ตตฺถ อภิธาวถาติ ปริวาเรตฺวา
 จิตฺตา นาริโย สพฺพาว เวเคน ธาวถาติ
 อาณาเปติ.

ภทฺทเหตุติ เอวํ คนฺตฺวา "ภทฺทํ ตว
 โหตุ"ติ วทติ. รมฺมกนฺติ รมฺมนคร
 สนฺธาયાห.

โยหุ เสฏฺฐโงติ โย วัฒนฺโณ ปุตุโต
 สหสฺสสฺส เสฏฺฐโง อโหสิ, โส ปพฺพชิตฺโตติ
 ปพฺพชฺชชชช คจฺจนฺตํ สนฺธาเยวมาห.

โพธิสฺสโต ปน น ตาว ปพฺพชิตฺติ.
 โส นิ มาตาปิตโร วนฺทิตฺวา กนิฏฺจํ

๘๒. เจ้าชายองค์ใด ประเสริฐที่สุดแห่ง
 มนุษย์ทั้งหลาย กำลังหนุ่มแน่น
 เปล่งปลั่ง ตั้งของธรรมชาติ
 เจ้าชายองค์นั้นมีกำลังแข็งแรง มี
 ฝ้านุ่งผ้าห่มย้อมผาดบวชแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จงช่วย
 วิ่งเต้นด้วยเถิด ความว่า พระเทวีมี
 พระราชเสาวนีย์ว่า พวกเธอทั้งหมด
 ที่เป็นหญิง จงยื่นห้อมล้อมช่วยกันวิ่งเต้น
 โดยเร็วเถิด.

คำว่า ขอความเจริญจงมีแก่ท่านเถิด
 ความว่า พระราชินี ครั้นเสด็จไปแล้ว
 อย่างนี้ ตรัสว่า "ขอความเจริญ
 จงมีแก่ท่านเถิด". พระนางตรัสคำว่า
 รมฺมกํ ทรงหมายถึง รมฺมนคร.

คำว่า เจ้าชายองค์ใดประเสริฐที่สุด
 ความว่า พระเทวีตรัสหมายถึงเจ้าชาย
 ผู้เสด็จออกบวชเท่านั้นว่า เจ้าชายองค์ใด
 ประเสริฐที่สุดแห่งมนุษย์นับพัน, เจ้าชาย
 องค์นั้นบวชแล้ว.

ส่วนพระโพธิสัตว์ ยังไม่บวชก่อน.
 ก็ท่านถวายบังคมลาพระราชมารดาพระ

ยุทธิภูจิลกุมาริ คเหตุวา นครา
นิภุมิตวา มหาชนิ นินุตเตตวา อุโปปี
ภาตโร หิมวนต์ ปวิสิตวา มโนรม
จาเน อสุสมปทิ กตวา อิลิปพพชุช
ปพพชิตวา ฉานาภินญา นินพุตเตตวา
วนมูลผลาทีหิ ยาวชีวิ ยาเปตวา
พรมุโลกปรายนา อเหตุ. ตมตถิ^๑
ปกาสเนนโต โอสานคาถมาห

ราชบิดาแล้ว พายุทธิภูจิลกุมารพระกนิษฐา
ออกจากพระนคร ให้มหาชนกลับแล้ว
แม้ทั้งสองพี่น้องเข้าป่าหิมพานต์ สร้าง
อาศรมบท ในสถานที่น่ารื่นรมย์ใจ บวช
เป็นฤๅษี บำเพ็ญฌานและอธิษฐานให้
เกิดขึ้นแล้ว เลี้ยงชีวิตด้วยรากไม้และ
ผลไม้ในป่าเป็นต้นจนตลอดชีวิต สวรรคต
แล้วได้ไปบังเกิดในพรหมโลก. พระศาสดา
เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัส
คาถาสุดท้ายว่า

๘๓. "อุโป กุมารา ปพพชิตา
ยุถญชโย^๒ ยุทธิภูจิล
ปหาย มาตาปิตโร
สงคิ เขตวาน มจจุโน"ติ.

๘๓. "เจ้าชายทั้งสองพระองค์ คือยุทธ์ญชัย
กับยุทธิภูจิละ ทรงละพระราชมารดา
และพระราชบิดาแล้ว ทรงตัด
เครื่องผูกของมัจจุราช เสด็จออก
ผนวชแล้ว".

ตตถ มจจุโนติ มารสุส. อิท
วุตติ โหตุ "ภิกขเว ยุถญชโย ยุทธิภูจิล
จ เต อุโปปี กุมารา มาตาปิตโร

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ของ
มัจจุราช ได้แก่ ของมาร. พระผู้มี
พระภาคตรัสอธิบายไว้ว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พระราชกุมารแม้ทั้งสองพระองค์
เหล่านั้น คือ ยุทธ์ญชัยและยุทธิภูจิละ ละ
พระราชมารดาและพระราชบิดาแล้ว ทรง

^๑ จ. ตมตถิ โอสาน อภิสมพุทธคาถาย ทีเปติ.
^๒ จ. ยุถญชโย. เขวมปริปิ.

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ปหาย มารสูส สงค์ ราคโทสโมหสงค์
ฉินุทิตฺวา ปพฺพชฺชิสฺสู"ติ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมทฺสณํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา "น ภิกฺขเว
อิทาเนว, ปุพฺพเปปี ตถาคโต รชฺชํ
ฉชฺชเตตฺวา ปพฺพชฺชิตฺเตยฺวา"ติ วตฺวา
ชาตกํ สโมธานํสิ "ตทา มาตาปีตโร
มหาราชกุลานิ อเหตุ, ยฺยชิฏฺฐิลฺกุมารโ
อานนฺโท อเหตุ, ยฺยชฺชโย ปน
อเหตุ"ติ.

ยฺยชฺชยชาตกถวณฺณนา ฉฺฉา.

ตัดเครื่องข้อมแห่งมาร ได้แก่ เครื่องข้อม
คือ ราคะ โทสะ และโมหะ ชาตแล้ว
ทรงผนวช".

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนา
นี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย
แล้ว ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่
แต่ในบัดนี้เท่านั้น, แม้ในปางก่อนตถาคต
ก็สละราชสมบัติออกบวชแล้วเหมือนกัน"
ทรงประมวลชาดกว่า "พระราชมารดา
และพระราชบิดาในครั้งนั้นได้กลับชาติ
มาเป็นมหाराชตระกูล, ยฺยชิฏฺฐิลฺกุมารได้
กลับชาติมาเป็นอานนท์, ... ส่วนยฺยชฺชย
ได้แก่ เราตถาคตนั่นเอง".

พรวณนายฺยชฺชยชาตก ที่ ๖ จบ.